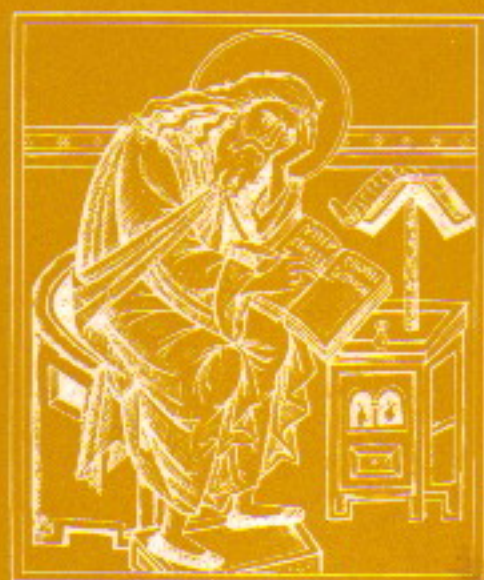

F I L O C A L I C A

ISAAC SIRUL

Cuvinte către singuratici

PARTEA III
recent regăsită

D E I S I S

Unul din evenimentele majore în plan duhovnicesc ale sfârșitului secolului XX este redescoperirea în manuscrise salvate miraculos de la distrugere a unor scrieri uitate și considerate definitiv pierdute aparținând Sfântului Isaac Sirul. Ascet singuratic din secolul VII, născut în Qatar și trăitor în ținuturi aflate azi în Irak și Iran, Sfântul Isaac era cunoscut ca autor al 90 de „cuvinte” duhovnicești extrem de intens citite în Răsăritul ortodox.

În 1983 a fost regăsit la Oxford unicul manuscris medieval complet al „Părții a II-a” a scrierilor sale, cuprinzând 41 de „cuvinte către singuratici”. El a reprezentat o veritabilă revelație oferind tabloul complet și surprinzător al unei gândiri duhovnicești unice. Experiența cremitică și isihastă se modela pe revelația iubirii infinite a lui Dumnezeu constituindu-se într-o extrem de proaspătă școală a rugăciunii și iubirii în orizonturile generoase ale unei soteriologii și eshatologii universaliste și optimiste.

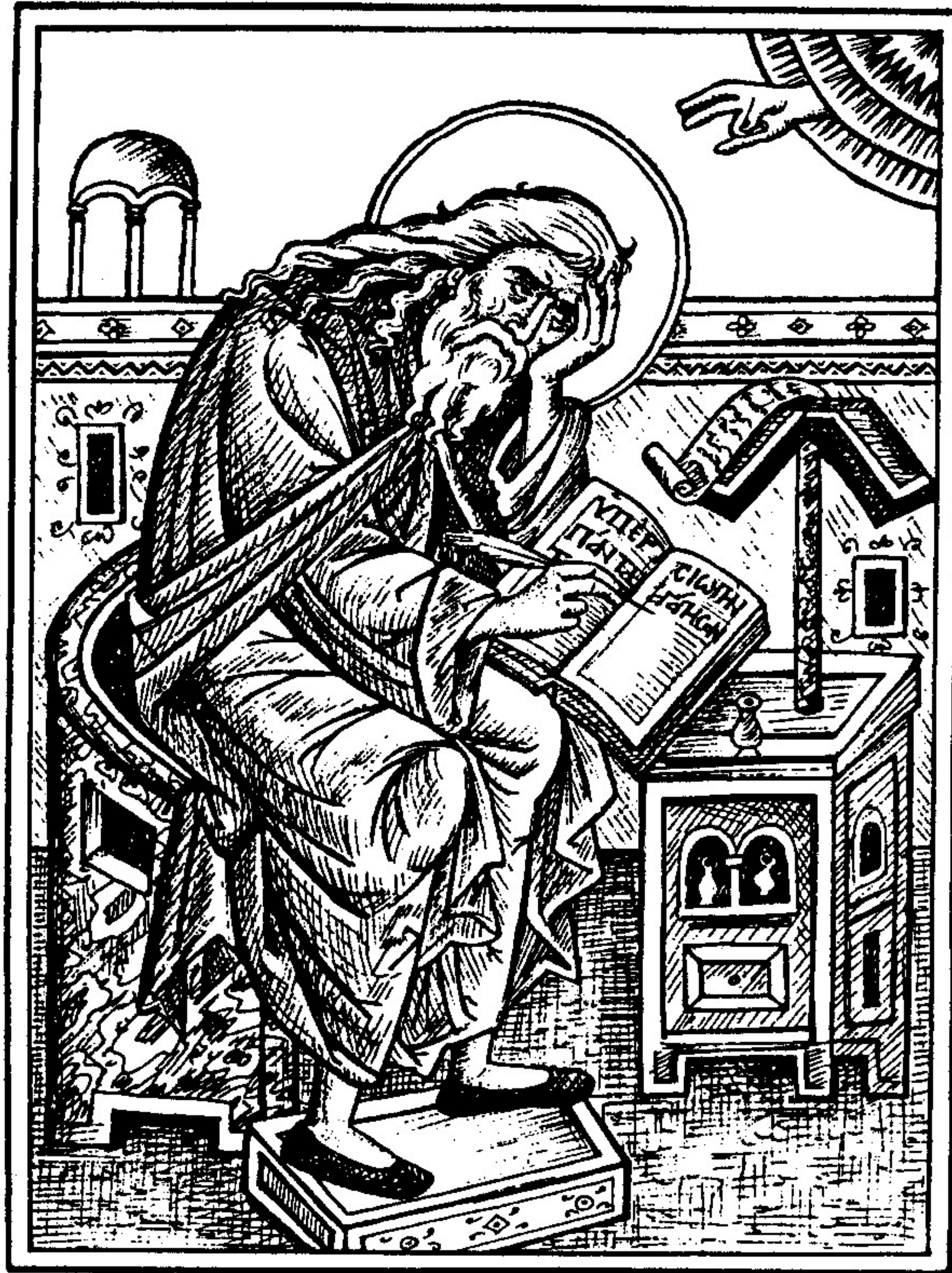
Surprizele nu s-au oprit aici. În 1990 a fost identificat într-o bibliotecă privată din Teheran alt manuscris siriac. Copiat între 1900–1903 în zona lacului Urmia, el cuprindea 17 „cuvinte” aparținând „Părții a III-a” a scrierilor Sfântului Isaac, dintre care 14 erau total necunoscute. Restituite recent de Sabino Chialà, monah de la Bose, ele dezvoltă și precizează teme aflate în inima meditațiilor sale ascetico-teologice: rugăciunea, harul și mila infinită a lui Dumnezeu față de creația Sa.

Veritabil breviar al scrisului Sfântului Isaac, „cuvintele” „Părții a III-a” oferă nu doar o neașteptată întregire a imaginii gândirii sale duhovnicești, ci și o călăuză practică de prim rang pentru toți creștinii doritori să se apropie de Dumnezeu.

ISBN 973-7859-04-9

Sfântul
ISAAC SIRUL

Cuvinte către singuratici

Partea a III-a
recent regăsită

Cuvânt înainte, introducere și text

Sabino Chialà

În românește

diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS

Sibiu
2005

Cuvânt înainte

Lector și coperta: Maria-Cornelia Ică jr

Tehnoredactori și corectori: Paul și Violeta Morar

Imagine copertă: Sfântul Isaac Sirul,
gravură de Fotios Kontoglu, 1944.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISAAC SIRUL, sfânt

Cuvinte către singuratici: Partea a 3-a recent regăsită / Sfântul Isaac Sirul;
trad.: diac. Ioan I. Ică jr; cuvânt înainte, introd. și text: Sabino Chialà. – Sibiu:
Deisis, 2005

ISBN 973-7859-04-9

I. Ică, Ioan. I. jr. (trad.)

II. Chialà, Sabino (pref.)

821.14'02-97=135.1

Traducere după:

ISAACO DI NINIVE

Discorsi acetici. Terza collezione

Introduzione, traduzione e note a cura di Sabino Chialà, monaco di Bose

© Edizioni Qiqajon, Comunità di Bose, 2004

© DEISIS pentru prezenta versiune

ISBN 973-7859-04-9

În ediția a doua din 1990 a traducerii italiene a „Capitolelor despre cunoaștere” din „Partea a II-a” a scrierilor Sfântului Isaac Sirul (1985), Paolo Bettolo informa despre existența unei „Părți a III-a” a acestora, traducând în apendice *Cuvântul* 5 din această colecție necunoscută¹. Cinci ani mai târziu, Sebastian Brock în ediția și traducerea engleză a *Cuvintelor* 4–41 ale „Părții a II-a” (1995) mai adăuga câteva detalii despre această nouă colecție oferind informații mai precise despre manuscrisul care o conținea editându-i și traducându-i colofonul. Cei doi iluștri savanți erau însă atunci prinși cu editarea și traducerea „Părții a II-a” proaspăt redescoperită și care cuprindea 41 de *Cuvinte* (*Cuvântul* 3 fiind alcătuit din 400 de „capitole despre cunoaștere”), drept pentru care „Partea a III-a” a rămas aproape ignorată².

Astăzi e posibil un nou pas în cunoașterea operei lui Isaac Sirul prin traducerea italiană — prima în orice altă

¹ ISAACO DI NINIVE, *Discorsi spirituali. Capitoli sulla conoscenza, preghiera, contemplazione sull'argomento di gehena, altri opuscoli*, a cura di Paolo Bettolo, Bose, 1990, p. 6 și 241–245.

² ISAAC OF NINEVEH (ISAAC THE SYRIAN), *The Second Part. Chapters IV–XLI*, ed. S. Brock (CSCO 554: Scriptores Syri 224), Louvain, 1995, p. XXXI–XXXII.

limbă (o traducere franceză are în lucru părintele André Louf) — a așa-numitei „Părți a III-a”, a cărei autenticitate o consider sigură. E doar un prim pas care intenționează să pună la dispoziția unui public larg, și nu numai siriaciștilor sau patrologilor orientaliști, comoara acestor noi pagini ale învățaturii lui Isaac cu speranța de a putea oferi cât mai curând posibil celor interesați și textul siriac.

Dar înainte de a trece la *Cuvintele* lui Isaac aș vrea să-i amintesc pe cei care în diverse feluri și în diferite momente au participat la această osteneală a mea. Prima mulțumire se adresează profesorului Sebastian Brock, căruia îi dedic această carte și care mi-a o ferit prețioasele sale corecturi și confirmări, precum și părintelui André Louf cu care am avut bucuria de a discuta și a mă confrunta pe diverse chestiuni.

Aș mai dori să-mi exprim recunoștința și celui care, prin iubirea și devotamentul său față de acea părticică a Bisericii care înfloarește încă în pământul Sfântului Isaac, ne-a făcut în stare să citim și să ne bucurăm de aceste pagini: arhiepiscopul caldean din Teheran, monseniorul Yuhannan Samaan Issayi, decedat pe 7 februarie 1999. Lui i se datorează norocoasa achiziționare a manuscrisului de la un anticar evreu din Teheran, cum mi-a povestit el însuși cu ocazia unei întâlniri pe care am avut-o, ca și conservarea lui. Alături de el aș dori să mulțumesc și comunității surorilor Duhului Sfânt din Teheran, mai ales surorilor Bernarda și Piera, pentru faptul de a-mi fi furnizat cu amabilitate o copie a manuscrisului în chestiune.

Sunt apoi mulți alții care au contribuit la realizarea acestei traduceri și pe care nu-i pot înșira aici. Îi amintesc doar pe frații și surorile mele de la Bose care m-au susținut și încurajat fiecare în felul său.

Sabino Chialà
monah de la Bose

Introducere

Lui Sebastian Brock care într-un adevărat duh isaachian m-a încurajat și ajutat mereu cu înțelepciune smerită și disponibilitate iubitoare.

Între autorii siro-orientali Isaac din Ninive sau Isaac Sirul e cu siguranță cel mai cunoscut. Dacă nu pentru întâmplările biografiei sale, care rămân mai degrabă enigmatice, ori pentru Biserica siro-orientală („nestoriană”) căreia i-a aparținut, și care e cel mai adeseori deliberat ignorată, Isaac e cunoscut cel puțin pentru învățătura sa care începând de la sfârșitul secolului IX a cunoscut prin numeroase traduceri o iradiere excepțională în întreaga lume creștină. Isaac a devenit astfel un autor a cărui voce, după o fericită expresie a lui Sebastian Brock, a răsunat trecând prin Lavra Sfântului Sava cel Sfântit de lângă Ierusalim din Qatar și până la Tokio¹.

Cu Sfântul Isaac Sirul suntem în fața unui stâlp al spiritualității răsăritene care a exercitat o influență discretă chiar și în Occident până în secolul XVII. Ceea ce se cunoștea însă din el era doar culegerea de „cuvinte” desemnată sub numele de „Partea I”. Doar în ultimii ani acesteia i s-a alăturat o „Parte a II-a”, iar acum o „Parte

¹ SEBASTIAN BROCK, „From Qatar to Tokyo by Way of Mar Saba: The Translations of Isaac of Beth Qatraye (Isaac the Syrian)”, *Aram* 11–12 (1999–2000), p. 475–484.

a III-a” care contribuie la îmbogățirea și precizarea spectrului deja amplu de cunoștințe privitoare la gândirea sa de care dispunem. Și cu toate acestea, cercetarea și identificarea operei lui Isaac nu s-a terminat încă. Atât în originalul siriac, cât și în traduceri mai vechi, îndeosebi cea arabă, mai pot fi regăsite încă noi fragmente din acest corpus (ar mai rămâne de studiat o „Parte a V-a”).

Limbajul esențial și direct al Sfântului Isaac, lipsit de orice filtre retorice, face ca accesul la gândirea sa să fie direct și face aproape inutilă orice contextualizare istorico-geografică. Și poate tocmai din acest motiv, și nu doar pentru a-i garanta o „ortodoxie” încă nominală, de-a lungul secolelor Isaac al nostru a fost imaginat fie un singuratic din pustia egipteană Sketis, fie un pustnic din regiunea italiană Spoleto. Înțelepciunea sa umană și spirituală a trecut însă nu numai peste mediul unei culturi, dar chiar și peste omul care a așternut-o în scris; motiv pentru care figura Sfântului Isaac rămâne în penumbră, iar rândurile biografice care ne-au fost transmise despre el rămân extrem de sărăcicioase.

În scrierile Sfântului Isaac par să se reverse întreaga căutare omenească și tot ceea ce a știut să strângă omul răspunzând chemării dumnezeiești. Dacă vestirea milei infinite a lui Dumnezeu, pentru care a cunoscut unele împotriviri, n-a împins scrierile și memoria sa în condamnare și uitare — soartă rezervată unora dintre dascălii săi cei mai însemnați —, lucrul s-a datorat poate nu atât unui element substanțial care l-ar diferenția de înaintașii săi, cât mai degrabă capacității sale de a face ca orice afirmație și orice idee să apară nu drept rodul unei elaborări teologico-spirituale destinate construirii unui sistem, ci drept simțirea intimă a unei respirații în același timp divine și umane; drept simțirea simultană a strigătului adevărat și universal al omului și a celei mai adânci voințe

a lui Dumnezeu descoperite prin Cuvânt Său celor în stare să îl contemple.

Citirea Sfântului Isaac e astfel gustarea unei mângâieri sau cel puțin nădejdea unei mângâieri. E gustarea unui cuvânt plin de delicatețe, cum spune unul din biografi săi.

Viața și scrierile Sfântului Isaac

Datele de care dispunem pentru a reconstitui itinerarul istoric și spiritual al Sfântului Isaac sunt puține și ne sunt oferite de două scurte biografii, precum și de alte câteva fragmente identificate în scrieri sau autori sirieni târzii². Prima notiță biografică e alcătuită dintr-un capitol dintr-un fel de istorie monahală siro-orientală scrisă de Ishodenah al Basrei între anii 860 și 870; a doua, aproape la fel de lungă, e în schimb o notiță anonimă³.

Din toate aceste izvoare rezultă că Isaac s-a născut în Beit Qatraye (actualul Qatar) la începutul secolului VII. După o primă perioadă de viață singuratică în „ținutul său” sau nu departe de acesta, între anii 676 și 680, a fost hirotonit episcop al cetății Ninive, în regiunea nordică a Mesopotamiei, de către catolicosul din Seleucia-Ctesifon, Mar Gheorghe. Din motive neclare, după doar cinci luni de episcopat Isaac a părăsit scaunul din Nini-

² Pentru detalii trimit la monografia mea: S. CHIALÀ, *Dall'ascesi eremitica alla misericordia infinita. Ricerche su Isaaco di Ninive e la sua fortuna*, Florența, 2002 [traducere românească în curs de apariție la Ed. Deisis].

³ O traducere italiană a acestor texte, *ibid.*, p. 53–55 [o traducere românească în studiul introductiv: diac. IOAN I. ICĂ JR, „Sfântul Isaac Sirul necunoscutul — operă, profil istoric și gândire spirituală pe fundalul tradiției siro-orientale” la: Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici despre viața duhului, taine dumnezeiești, pronie și judecată. Partea a II-a recent descoperită*, Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 15–17].

ve și s-a întors la viața singuratică; de data aceasta însă nu în ținutul său de baștină, ci în Beit Huzaye (actualul Iran), una din vetrele monahale siro-orientale cele mai vii în epocă. Aici a rămas printre singuraticii de pe Muntele Matut, cu alte cuvinte a ajuns în mănăstirea lui Rabban Shabur, situată în aceeași regiune, unde a murit și a fost și îngropat.

Tot din izvoare aflăm că efortul îndelungat în cititul scripturilor l-a făcut să-și piardă vederea, precum și câteva date despre opera sa literară, pe care una dintre cele două notițe biografice o atribuie în realitate ucenicilor săi, care ar fi așternut în scris ceea ce îi învăța Isaac.

Izvoarele nu sunt de acord în ce privește consistența operei sale literare. Prima notiță vorbește generic despre „cărți privitoare la viețuirile singuraticilor”; cealaltă precizează că e vorba de „cinci tomuri” cunoscute încă în epoca în care scria biograful anonim; un autor siro-oriental mai târziu, Abdisho din Nisibis, îi atribuie lui Isaac „șapte tomuri” și face referire și la opera unui oarecare Daniel Bar Tubanitha care a redactat o respingere a „celui de al cincilea tom al scrierilor lui Isaac”. Toate acestea ne fac să credem că scrierile lui Isaac formau câteva părți sau culegeri, cel puțin cinci, dacă nu mai multe, pe care acești autori la cunoșteau.

Dacă trecem apoi de la izvoare la manuscrisele ajunse până la noi, situația nu apare mai clară. Până cu un secol în urmă nu se cunoștea din Isaac decât o singură culegere de 84 de „cuvinte” (așa-numita „Parte I”⁴), tradusă, chiar dacă nu integral, în limba greacă încă din vechime, iar

⁴ Ediția textului original siriatic al „Părții I” realizată de Paul Bedjan a fost publicată ca: MAR ISAACUS NINIVITA, *De perfectione religiosa*, Parisus – Lipsiae, 1909. Pentru multele traduceri, cf. S. CHIALÀ, *Dall'ascesi...*, p. 363–364.

apoi din limba greacă în aproape toate limbile creștinătății. Această culegere a făcut din Isaac un autor duhovnicesc stimat și iubit, și ea stă la baza primelor sinteze asupra gândirii sale elaborate începând de la opera de pionierat a lui Chabot de la sfârșitul secolului XIX⁵.

În introducerea ediției sale din 1909 a „Părții I”, Paul Bedjan dădea informații și despre alte materiale, pe care însă nu le edita așteptând să găsească și alte manuscrise care să-i permită o comparație și astfel editarea unui text mai sigur. Acest lucru nu s-a întâmplat însă, iar ceea ce se va numi mai apoi „Parte a II-a” avea să reapară abia în 1983. Meritul acestei redescoperiri îi aparține profesorului Sebastian Brock, care în acel an a identificat în Biblioteca Bodleiana din Oxford un manuscris care cuprinde noua culegere alcătuită din 41 de „cuvinte”, unul din ele (al treilea) fiind alcătuit din „400 de capitole despre cunoaștere”⁶.

Exista însă și o „Parte a III-a”, tradusă aici, și despre care vom vorbi îndată. Unele manuscrise îi atribuie lui Isaac și o „Parte a V-a”, păstrată doar parțial, și a cărei autenticitate rămâne încă de stabilit⁷.

⁵ J.-B. CHABOT, *De S. Isaaci Ninivita vita, scriptis et doctrina*, Paris, 1892.

⁶ S. BROCK, „Lost and Refound: Part II of the Works of St. Isaac of Nineveh”, *Studia Patristica* XVIII/4, Kalamazoo-Leuven, 1989, p. 230–233 [trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr: *Revista teologică* 76 (1994), nr. 1, p. 90–93]. Ediția cu traducere engleză a *Cuvintelor* 4–41 realizată de S. Brock (cf. mai sus n. 2 la „Cuvânt înainte”) a fost publicată în 1995. P. Bettolo a publicat în 1985 traducerea italiană a *Cuvântului* 3 (cele „400 de capitole despre cunoaștere”), iar în 1998 I. Alfeyev a publicat traducerea rusă a *Cuvintelor* 1–2, 4–41. În 2003 au apărut două traduceri integrale ale „Părții a II-a”: în limba franceză realizată de André Louf și în limba română realizată de Ioan I. Ică jr.

⁷ Cf. S. CHIALÀ, *Dall'ascesi...*, p. 71–73.

*Manuscrisul de la Teheran
și celelalte atestări ale „Părții a III-a”*

„Partea a III-a” e transmisă de un singur manuscris de dată foarte recentă păstrat în biblioteca răposatului arhiepiscop siro-caldean din Teheran, monseniorul Yuhannan Samaan Issayi, manuscris care poartă sigla „Issayi 5”. „Cuvintele” sunt introduse de indicația „Partea a III-a” (*palguta da-tlat*) a lui Mar Isaac.

Scris de o mână siro-orientală, manuscrisul iranian e alcătuit din 133 de foi scrise pe două coloane, dintre care primele 111 redau texte de Isaac, restul cuprinzând scrieri de Abdisho și de Shamli. Colofonul ne ajută să datăm cu relativă precizie copia noastră:

„Această carte plină de viață duhovnicească a fost scrisă în binecuvântatul sat Qurana [QWRRN’], loc în care au locuit Sfinții Mar Isaac și Mar Iacob: Domnul nostru să-l facă plin de locuitori și să-i păzească pe locuitorii lui. Amin.

A scris un păcătos învățat doar cu numele, nevrednic atât de nume, cât și de pomenire între oameni. Îi implor în iubire pe domnii mei, părinții mei și frații mei, să se roage Domnului ca să-mi fie milostiv în ceasul judecății.

Am scris această carte în zilele părinților și arhipăstorilor Mar Shimun Rubil, catolicos și patriarh al Răsăritului, și Mar Henanisho Isaac, mitropolit în Rustaqa. A fost scrisă de Toma, fiul diaconului Ioan, fiul răposatului diacon Zaharia, fiu al răposatului preot Sabro din Beit Qelaytha, al lui Mar Beh Isho din Kamol, care au locuit în Qurana⁸. Dumne-

⁸ Satul Qurana se găsește nu departe de Mawana, centrul districtului Gawer și Tergawer, situat la est de lacul Urmiah (actualmente Iran, la granița cu Turcia și Irak). La sfârșitul secolului XIX acest

zeu e binecuvântat pururea și sfântul Său nume e slăvit din neam în neam. Amin. În anul erei creștine 1900⁹, în luna adar [martie] ziua 11. Sfârșit.”

Localitățile citate în acest colofon se concentrează în jurul lacului Urmiah, și ne duc într-o regiune care între secolele XV și XX au produs o importantă serie de manuscrise siriene păstrate în colecții locale sau europene, ca aceea de la Cambridge.

Despre istoria ulterioară a manuscrisului nu pot decât să repet ceea ce mi-a spus arhiepiscopul Issayi, și anume faptul că l-a cumpărat de la un anticar evreu, după care l-a păstrat în biblioteca sa.

Primele 111 foi ale manuscrisului cuprind 17 „cuvinte” ale lui Isaac, dintre care 14 erau total necunoscute până acum. E vorba de *Cuvintele* 1–13 și scurtul *Cuvânt* 16. Celelalte trei corespund unor texte deja cunoscute din „Partea I” și „Partea a II-a”: *Cuvintele* 14 și 15 corespund *Cuvintelor* 22 și 40 din „Partea I”, iar *Cuvântul* 17 corespunde *Cuvântului* 25 din „Partea a II-a”.

Două din cele 14 „cuvinte” noi sunt atestate, dar anonim, și într-o antologie de texte ascetice siro-orientale din secolele VII–VIII cunoscută din manuscrisul *Alqosh* 237

district forma o dieceză la început sub directa conducere a catolicosului siro-oriental Mar Shimun XVIII Rubil (1861–1903) cu sediul la Qotshani (Turcia), iar ulterior încredințată mitropolitului din Beit Shamdsin, Mar Henanisho Ruwel, ambii menționați de copistul manuscrisului, ultimul ca mitropolit în Rustaqa (în sud-estul Turciei) unde își avea pe atunci reședința mitropolitul din Beit Shamdsin. Cf. J. M. FIEY, *Communautés syriaques en Iran et Iraq des origines à 1552*, Variorum Reprints, Londra, 1979: „Adarbaygan chrétien” (1973).

⁹ După literele care indică anul 1900 copistul a lăsat un mic spațiu pentru a completa data precisă. El scrie de fapt 19... Manuscrisul a fost, așadar, copiat între 1900 și 1903, data morții catolicosului Mar Shimun.

(azi la mănăstirea caldeană Dawr din Bagdad: *ms syr 680*). Realizat în mănăstirea lui Raban Hormizd de lângă Alqosh, manuscrisul fusese copiat potrivit notiței copistului în anul 1288–1289¹⁰. *Cuvintele* 36 și 38 din manuscrisul din Alqosh corespund *Cuvintelor* 4 și 13 ale „Părții a III-a”. (Același manuscris transmite, tot anonime, și alte „cuvinte” ale lui Isaac care fac parte din „Partea a II-a”.) Redescoperirea acestor ultime două „părți” ale scrierilor lui Isaac a permis profesorului Sebastian Brock identificarea „cuvintelor” anonime cuprinse în antologia din Alqosh după care tot la Alqosh s-au realizat alte trei copii: una terminată în 10 martie 1909 și păstrată în aceeași bibliotecă (*Alqosh 238*), alta terminată în 13 mai 1928 și trimisă la Vatican (actualul *Vatic. syr 509*) și alta în 1932, aflată azi la Birmingham (*Mingana 601*).

Alte atestări ale acestei a treia culegeri de „cuvinte” ale lui Isaac ar mai putea fi identificate în traduceri. Din nefericire nu se cunosc traduceri de texte aparținând „Părții a III-a” în limbile în care au fost traduse textele din prima culegere și câteva și parțial și din cea de-a doua culegere. Singura excepție pare să fie *Cuvântul* 3 care, la prima vedere — dar aici ar fi nevoie de un studiu mai precis — pare a se identifica cu un „cuvânt” din culegerea arabă în patru cărți a „cuvintelor” lui Isaac, și anume cu *Cuvântul* 7 din cartea întâi¹¹.

Autenticitatea isaachiană a „Părții a III-a” cred că poate fi afirmată cu certitudine pentru toate „cuvintele”¹², și

¹⁰ Manuscris descris de J.-M. VOSTÉ, „Recueil d’auteurs ascétiques nestoriens du VIIe et du VIIIe siècle”, *Angelicum* 6 (1929), p. 143–206. Cf. P. HADDAD / J. ISAAC, *Syriac and Arabic Manuscripts in the Library of the Chaldean Monastery of Baghdad. I. Syriac Manuscripts* (în arabă), Bagdad, 1988.

¹¹ Cf. S. CHIALÀ, *Dall’ascesi...*, p. 336–338.

¹² Unele rezerve s-ar putea formula doar pentru *Cuvântul* 16; cf. mai jos n. 84.

aceasta din mai multe motive: întâi de toate, din cauza temelor tratate care ni se par în perfectă armonie cu celelalte două colecții; apoi, din pricina consonanței în stil și terminologie cu acestea; la acestea se adaugă o serie de elemente pe care le-am putea defini drept externe, cum sunt: prezența în interiorul celei de a treia colecții a mai sus indicatelor „cuvinte” cu siguranță autentice aparținând primelor două colecții; apariția concomitentă în manuscrisul din Alqosh și în copiile acestuia a două „cuvinte” din cea de-a treia colecție alături de „cuvinte” din cea de-a doua colecție; precum și prezența probabilă a unui „cuvânt” aparținând colecției noastre în versiunea arabă a scrierilor lui Isaac.

Nu putem fi siguri însă în ce privește dimensiunile reale ale acestei a treia colecții și nu știm dacă ea este completă sau dacă îi lipsesc unele texte, întrucât cel puțin până acum nu dispunem de un alt manuscris analog celui de la Teheran.

Teme dominante ale „Părții a III-a”

Din punct de vedere al conținutului, „Partea a III-a” e mai limitată față de cele două părți anterioare în ce privește varietatea temelor tratate. „Cuvintele” ei își propun să reia și să precizeze unele din temele asupra cărora Isaac s-a oprit deja de mai multe ori și care alcătuiesc centrul meditației sale teologico-ascetice.

Tema ce revine cu cea mai mare frecvență e desigur cea a rugăciunii, căreia Sfântul Isaac îi dedică aici șapte *Cuvinte* (1–4, 8–9 și 16). În ordinea importanței urmează trei *Cuvinte* (5–6 și 11) dedicate temei păcatului și mântuirii; două *Scrisori* (12–13) care tratează mai în detaliu despre viața monahală; și două *Cuvinte* (7 și 10) alcătuite din rugăciuni, în care Isaac obișnuiește să-și reformuleze

adeseori ideile sale cele mai dragi exprimându-le sub forma unor invocări personale.

Viața gândului

De la rugăciune la rugăciunea duhovnicească

Colecția e deschisă de un „cuvânt” dedicat temei „legăturii intense” cu Dumnezeu, cu alte cuvinte relației intime care îl unește pe om cu Creatorul său. E vorba de o primă formă de rugăciune văzută ca o frecventare ce devine legătură tot mai strânsă plecând de la „dorința aprinsă a inimii” (1, 13). Pe această cale singuraticii sunt chemați să preguste și să prefigureze viața lumii viitoare. În căutarea acestei legături intense singuraticul dispune de ceea ce Sfântul Isaac numește „viața gândului”; cu alte cuvinte, de rafinarea privirii minții devenite în stare să contemple iubirea lui Dumnezeu în creaturile Sale. Această înțelegere a iubirii pe care o are Dumnezeu pentru creația Sa îl pune pe singuratic într-o intimitate liniștită cu Dumnezeu Său (1, 16).

La această „viață a gândului” singuraticul ajunge fi-rește și prin ostenele trupului într-o viață de asceză, așa cum Sfântul Isaac reamintește în *Cuvântul* 2. El subliniază însă că și pe calea ascezei acesta nu trebuie să aspire la altceva decât la trăirea filialității sale cu Dumnezeu, a relației sale depline cu El. Pentru Sfântul Isaac în asceză nu e loc pentru nici o pretinsă desăvârșire personală, totul fiind orientat spre această intimitate cu Dumnezeu (2, 6).

Rugăciunea ca meditare la Dumnezeu e tema *Cuvântului* 3. Ea constă în menținerea vie a aducerii-aminte de Dumnezeu în însăși inima vieții omenești și a oricărei acțiuni sau sentiment al căror subiect e omul. În acest „cuvânt”, ca și în următorul, Sfântul Isaac abordează în mod original mai cu seamă tema rugăciunii de cerere. Reflecția sa se mișcă plecând de la două constatări, am-

bele „evangelice”, dar care par să se contrazică: pe de o parte, asigurarea dată de Iisus ucenicilor Săi cu privire la faptul că Tatăl cunoaște deja tot ceea ce ei au nevoie înainte ca aceștia să le ceară; iar, pe de altă parte, faptul că Iisus i-a învățat pe ucenicii Săi o rugăciune, „Tatăl nostru”, care e în esență un ansamblu de cereri.

Ucenic fidel al lui Teodor Mopsuestiei († 428), Sfântul Isaac argumentează oferind un scurt comentariu al cererilor rugăciunii „Tatăl nostru”. Teza de fond e aceea că rugăciunea de cerere nu e necesară lui Dumnezeu, dar e folositoare celui ce o face. Dumnezeu n-are nevoie să fie rugat; ucenicul are nevoie să-și traducă în cuvinte în fața lui Dumnezeu nevoile sale folosindu-se de cuvintele pe care le-a lăsat Iisus, ca din acele cuvinte rostite sub formă de rugăciune să primească mângâiere și învățătură. Sfântul Isaac identifică diverse „justificări” ale formei particulare de rugăciune care e „Tatăl nostru”. Înainte de toate ea este o povățuitoare a vieții, în sensul că plămădește viața și dorințele sugerând celui ce se roagă ce e bine să ceară și să dorească. Invitând la chemarea Împărăției, ea sădește apoi în om semințele vieții de dincolo de moarte, îl împinge să rămână în aceasta și să tindă cu înflăcărare spre deplina ei arătare. Și, în sfârșit, e o putere pentru a înfrunta răul care vine asupra noastră.

Cuvintele rugăciunii „Tatăl nostru” nu sunt, așadar, atât cuvinte de „spus”, cât cuvinte de „meditat”. „Meditate”, aceste cereri devin prilej de căință și de mângâiere. Cu condiția ca omul care se roagă să pătrundă în cuvintele pe care le spune (3, 29). Există o taină a cuvintelor care trebuie identificată și pătrunsă. Nu repetarea, ci pătrunderea în miezul lor dă rugăciunii de cerere adevărata ei valoare. Rugăciunea nu e astfel utilă pentru Dumnezeu — așa cum se va arăta în lumea viitoare unde nu va mai fi nevoie de Liturghie —, ci pentru cel ce roagă

(3, 34). Fiindcă Dumnezeu dă oamenilor cele de care aceștia au nevoie independent de cererile lor. Și tocmai această dăruire necondiționată face din El un adevărat părinte: din aceasta, spune Sfântul Isaac, cunoaștem „adevărata paternitate a lui Dumnezeu” (3, 37).

După ce a clarificat sensul rugăciunii de cerere, Sfântul Isaac revine la rugăciunea ca intimitate intensă, ca schimb de prezențe între Dumnezeu și om. Rugăciunea înseamnă a sta înaintea lui Dumnezeu pentru a-L „scruta” spre a pătrunde în sentimentele Lui, spre a cunoaște ce anume Îl pune în mișcare. Rugăciunea înseamnă a medita la însușirile lui Dumnezeu care, după Isaac, sunt „bunătatea, iubirea și înțelepciunea” (4, 4). Această meditare ne introduce însă acolo unde nu mai e loc pentru cereri (4, 6–7).

În *Cuvântul* 8 Isaac revine la tema rugăciunii ca aducere-aminte de Dumnezeu (*memoria Dei*). Aceasta din urmă deschide calea sălășluirii Duhului Sfânt în inima omului și depărtează ispitele. Omul care se roagă e înfățișat ca un templu înăuntrul căruia e altarul asupra căruia Își celebrează liturghia Duhul Sfânt. Pe această treaptă a „vieții Duhului”, distinctă de „viața gândului” și de „viața trupului”, rugătorul nu e altceva decât un spațiu liturgic oferit Duhului sfințitor, spațiu asupra căruia se desfășoară Puterea Acestuia care umbrește și fecundează mintea celui ce se roagă reducând-o la tăcere.

Deosebit de importantă pentru menținerea vie a rugăciunii e apoi citirea Scripturii (*lectio divina*), căreia Isaac îi dedică *Cuvântul* 9. Ce este rugăciunea pentru ostenele ascetice, aceasta este citirea pentru rugăciune: citirea e sufletul, hrana intimă a rugăciunii (9, 3). Citirea e folosită în măsura în care întreține meditația lucrurilor dumnezeiești, și ea trebuie orientată în mod constant în vederea acestui scop. Modalitățile citirii se pot schimba

după situația și experiența fiecăruia, dar ea rămâne o exigență pentru toți (9, 10).

Pe treapta sa cea mai înaltă — Sfântul Isaac ne-a spus-o deja în cele două părți anterioare — rugăciunea devine „non-rugăciune”. Acestei precizări îi este dedicat scurtul *Cuvânt* 16, unde Sfântul Isaac tratează despre ceea ce numește acum „rugăciunea Duhului”. Dincolo de rugăciune și de „rugăciunea curată” e „rugăciunea duhovnicească”, care nu e altceva decât acțiunea Duhului în intimitatea rugătorului, atunci când acesta se află în inactivitatea cea mai totală (16, 5).

Puterea păcatului și a iubirii lui Dumnezeu

Și în această a doua temă, căreia îi sunt dedicate trei „cuvinte” ale „Părții a III-a”, recunoaștem unul din laitmotivele reflecției Sfântului Isaac: cu toată puterea lui distructivă, păcatul e confruntat cu iubirea milostivă a lui Dumnezeu. Punctul de plecare e ideea că în orice acțiune Dumnezeu nu e pus în mișcare de nimic altceva decât de iubirea Sa. Creația a fost deja un act divin pus în mișcare doar de iubirea divină. Mântuirea e desfășurarea ulterioară a aceleiași iubiri. Cum e cu putință atunci ca recapitularea eshatologică, pe care Sfântul Isaac o exprimă cu imaginea îndumnezeirii, să nu fie și ea o expresie a iubirii necondiționate a lui Dumnezeu? Sfântul Isaac se întreabă și își întreabă cititorul: „Ce purtare a oferit omul în schimbul faptului de a deveni Dumnezeu?” (5, 4).

Această plinătate a Dumnezeirii, adică a comuniunii cu Dumnezeu oferită omului, e efectul ultim al mântuirii. Hristos — anti-Adamul prin excelență — Și-a dezbrăcat dumnezeirea, S-a golit de ea, ca din acea golire creatura să primească plinătatea mântuirii ei (5, 15). Exegeza aces-

tei „goliri” e calea prin care omul va putea pătrunde în inima ascunsă a lui Dumnezeu și în voința Sa cea mai adevărată. Această „golire” e semnul cel mai elocvent al înseși Ființei lui Dumnezeu; omului nu-i rămâne decât să o scruteze, să o mediteze, să o înțeleagă și să tacă în fața a ceea ce rămâne de nespus (5, 17).

Cuvântul 6 e o lungă meditație asupra iubirii lui Dumnezeu și a raportului ei cu efortul uman. În unele puncte tema pare să evoce polemica protestanto-catolică din secolul XVI. După ce a stabilit că, atunci când înțelege cu adevărat iubirea lui Dumnezeu, mintea e redusă la tăcere și că lucrarea noastră nu e altceva decât locul în care se descoperă și se desfășoară iubirea și puterea lui Dumnezeu, Sfântul Isaac afirmă foarte limpede că îndreptarea omului e lucrarea exclusivă a lui Dumnezeu, nu rezultatul eforturilor omenești (6, 7).

Numai Dumnezeu are puterea de a-l îndrepta și mântui pe om. Omului i se cere să se facă docil față de această lucrare, să se lase prins de puterea iubirii dumnezeiești, să „cedeze” mântuirii. Modurile lucrării acestei „cedări” sunt variate, și Sfântul Isaac le enumeră plecând de la credință, care e calea cea mai dreaptă pentru a ajunge la iubirea lui Dumnezeu. Când credința nu e lucrătoare, rămâne căință; iar când aceasta din urmă nu devine o reală transformare a vieții, e de ajuns dorința de căință. Sfântul Isaac pare angajat aici într-o adevărată cursă în căutarea unei „cedări” fie ea oricât de mică; aceasta ca o fisură prin care harul lui Dumnezeu să poată intra în om și să-l reînvișorească (6, 14). Sfântul Isaac spune că a făcut el însuși experiența păcătosului pururea iertat și îndreptat și, sprijinindu-se pe această experiență, se întreabă — și îl întreabă pe cititorul care ar putea obiecta unei atare poziții — „cine e atât de drept încât să poată dezminți un asemenea har?” (6, 15).

Dacă însă Dumnezeu e cauza îndreptării, atunci toți pot beneficia de ea: și nu numai în această lume, dar și în cea viitoare. „Pedeapsa” rezervată în lumea viitoare celor ce au nevoie de curățire, și pe care Sfântul Isaac preferă să o numească „povățuire”, va face și ea parte din regimul milei (6, 18). Cine știe să discearnă această iubire a lui Dumnezeu și își așteaptă de la ea mântuirea se bucură lăuntric, fiindcă știe că acea mântuire va putea atinge orice creatură, știe că „universul întreg poate scoate un folos din bunătatea lui Dumnezeu” (6, 16). Atunci bucuria sa nu va fi o bucurie meschină, ci deplină, pentru că nu se încrede în ea însăși, ci în Dumnezeu (6, 22).

Dumnezeu îi iubește pe păcătoși. Pentru El „un păcat nu face cât un păcătos” (6, 24). Voința Sa e aceea de „a ierta orice om” (6, 33). Bucuria Sa „e mântuirea creației” (6, 41). El cere omului doar să „deosebească” harul de care se bucură (6, 35).

Firește, Sfântul Isaac afirmă importanța efortului ascetic și cere singuraticilor ca, imitând viața oamenilor sfinți din vechime, să arate „altfel” decât arată caracterul lumesc al purtărilor lor. Iubirea lui Dumnezeu, spune Sfântul Isaac evocând învățătura lui Teodor al Mopsuestiei, nu trebuie să fie un prilej pentru relaxare, ci mai degrabă pentru o și mai mare „angajare în dreptate” (6, 59–60). Iubirea a cărei experiență a făcut-o omul — mai degrabă decât pedepsele cu care e amenințat — trebuie să devină rădăcina iubirii omenești.

Doar faptul de a fi făcut experiența iubirii poate susține în mod durabil iubirea, așa cum conștiința de a nu fi iubit destul e ceea ce ne va face să suferim și ne va curăți în lumea cealaltă, iar nu o dorință de răzbunare din partea lui Dumnezeu (6, 62).

De mai multe ori Sfântul Isaac Îl descrie pe Dumnezeu în căutarea a ceea ce el numește o „stratagemă” pentru

a-i putea acoperi pe toți cu mila Sa (6, 23. 26. 36; 7, 39; 11, 23); o „stratagemă” pentru a intra în viața fiecăruia fără a-i viola libertatea. Între aceste „stratageme” Sfântul Isaac cuprinde și rugăciunea de mijlocire. Pentru cei ce nu arată nici un semn de „cedare” la iubirea lui Dumnezeu, aceasta din urmă le poate intra în existența lor grație mijlocirii altora. Acestei teme, și îndeosebi modului în care rugăciunea celor vii îi ajunge și pe cei defuncți, Isaac îi dedică frumosul *Cuvânt* 11.

Punctul de plecare al acestui „cuvânt” e o întrebare pe care Sfântul Isaac și-o pune cu privire la afirmația Apostolului Pavel care vorbește despre o înviere deja venită pentru cei ce sunt în Hristos. Cum se face că, se întreabă Sfântul Isaac, o astfel de înviere poate fi simțită, deși creația e chinuită încă de boală și de moarte? Răspunsul său e că aici cuvintele Apostolului nu se referă la trup, ci la gândire. Această înviere se arată în realitate drept o „înnoire a minții noastre” (11, 3). În acest sens, Sfântul Isaac identifică în umanitate trei generații: cele ce n-au nici o cunoaștere a lui Dumnezeu; cele care au doar o cunoaștere limitată; și, în sfârșit, cele ce au despre El o cunoaștere adâncă, care nu se oprește la suprafața exterioară a Scripturilor, ci pătrunde în sensul lor profund. Aceștia din urmă, și anume cei care nu cred că Dumnezeu e aspru, supus mâniei și altora de acest fel, sunt cei deja înviați. Învierea se arată astfel în credința în bunătatea lui Dumnezeu. Adevărații înviați sunt cei care Îl cunosc pe Dumnezeu ca bun și smerit (11, 5).

Pe această premiză, Sfântul Isaac intră în miezul discuției care urmărește să demonstreze cum anume cei care sunt încă în viață — și au o astfel de cunoaștere a lui Dumnezeu încât să poată fi numiți înviați — pot să dea bucurie celor ce sunt deja dincolo de moarte, într-o

comuniune care nu mai are hotar și pe care nici moartea nu o mai poate rupe.

Cuvântul 11 e unul polemic întrucât ideile lui par să nu fie împărtășite de toți, dar baza pe care se sprijină aici Sfântul Isaac e sigură: Scriptura și, mai cu seamă, Liturgia Bisericii, mai exact Euharistia ei. El citează diverse pasaje ale anaforalei siro-orientale atribuite lui Teodor al Mopsuestiei, subliniind că lucrurile pentru care acesta se roagă aici sunt obiect de credință (11, 16. 22).

Euharistia Bisericii e o Taină săvârșită pentru păcătoși, nu pentru drepti; chiar și pentru păcătoșii încă în viață. Acest lucru trebuie crezut și proclamat cu tărie. Nimic nu trebuie să ne facă să ascundem acest adevăr, nici măcar frica de relaxarea purtărilor. Sfântul Isaac o spune cu tărie: „Nici măcar frica de relaxare nu trebuie să ne facă să acoperim adevărul credinței noastre” (11, 26): El este conștient de măreția tainei pe care o proclamă de care se declară uimit el însuși. Nu intenționează să facă „apologia păcatului” (11, 28), dar nu poate trece sub tăcere măreția Economiei iubirii lui Dumnezeu.

Două scrisori către singuratici

Primul dintre cele două „cuvinte”, care după titlu sunt în realitate „scrisori”, e adresat unui singuratic strâmtorat de viața în obște. „Monahul chinovit” cu care corespundează aici Sfântul Isaac se întreabă dacă e după Dumnezeu ca el să viețuiască „în mijlocul multor oameni” și să primească mahnirile pe care le aduce cu sine o astfel de viață.

Răspunsul Sfântului Isaac e un lung îndemn prin care, evocând exemplul martirilor și monahilor care l-au precedat în acea viață, îl invită pe interlocutorul său să reflecteze asupra motivațiilor vieții monahale și asupra mahnirilor care îi apasă inevitabil pe cei ce se angajează

Efortul său rău e de a-l convinge pe toți oamenii că Dumnezeu nu se îngrijește de ei

în ea. Încă de la început Sfântul Isaac amintește faptul că oamenii vin la viața monahală conduși de diverse situații. Nu există o cale unică pentru toți, ci fiecare ajunge aici însoțit de experiența sa concretă, marcată de bucurie sau de durere, de îndrăzneală sau de frică. Nici o situație nu poate împiedica accesul la viața monahală, așa cum nici una nu poate să ducă în chip natural la ea: Dumnezeu poate lucra în viața oricărui om (12, 4).

Celui care și-a pierdut însă memoria propriei sale intrări în viața monahală, Sfântul Isaac îi reamintește că, dacă motivațiile sunt diferite, scopul rămâne unic. Mărturia acestei diversități sunt episoadele din viețile monahilor din vechime la care face trimitere citând chiar pasaje din viețile lor. Avem aici posibilitatea de a vedea care anume putea fi „cultura” religioasă a monahului Isaac.

Al doilea punct abordat în această scrisoare pare să fie un răspuns adresat aceluiași monah neliniștit de propriile sale păcate. Acum nu mai e vorba de mahniri provocate de viață, ci de întristarea insuflată de Satan din pricina păcatelor lui. Teodor al Mopsuestiei, citat aici de Sfântul Isaac, amintește că „efortul lui Satan e acela de a-i convinge pe toți oamenii că Dumnezeu nu se îngrijește de ei” (12, 21). E răul deznădejdiei, de care singuraticul trebuie să se păzească mai mult chiar decât de păcat (12, 25). Conștiința de a fi păcătuț nu trebuie să predomine asupra certitudinii milei lui Dumnezeu. Încă o dată Sfântul Isaac repetă că acest lucru nu trebuie să-i facă să se teamă pe cei ce cred că astfel orice „morală” își pierde sensul. Fiindcă adevărată căință, spune Sfântul Isaac cu o afirmație care rezumă modul său obișnuit de a gândi, nu se naște din „teamă”, ci din gustarea iertării (12, 28). Experiența iertării deschide spre adevărata căință și spre „simțirea dureroasă a păcatelor proprii” (12, 29) care devine instrumentul cel mai puternic în lupta împotriva

asalturilor viitoare ale răului. De aceea, și numai de aceea, Sfântul Isaac cheamă la recunoașterea și aducerea-aminte a păcatelor proprii: pentru a ne aduce aminte și a recunoaște măsura milei lui Dumnezeu (12, 35).

În ultima parte a scrisorii, Isaac revine la tema mahnirilor de care se plânge corespondentul său. Invitația Sfântului Isaac e la perseverență și argumentația sa e una foarte simplă: în lume sunt mulți bărbați și multe femei care suferă de foame, de sete și de orice alt gen de suferări fără să le fi ales ei înșiși și, mai mult, în istoria creștinismului au fost martiri și martire care au îndurat suferințe asemănătoare, ba încă mult mai dureroase. În fața acestor istorii martirice ale unor bărbați și femei care au suferit și suferă fără să se fi angajat în mod explicit în suportarea acelor chinuri, cum e posibil ca un monah să se plângă de foame, de sete și de orice altceva; tocmai el care a ales în mod liber toate acestea (12, 37)?

Cea de-a doua scrisoare se înfățișează ca o completare a celei anterioare, deși tratează despre cu totul altceva. Sfântul Isaac distinge aici ceea ce am putea numi trei trepte ale bucuriei: înflăcărea, bucuria și desăvârșirea.

După o schemă pe care am văzut-o deja în cazul rugăciunii, chiar și aici „desăvârșirea” e plinătatea sentimentului de bucurie, în care nu omul mai este activ, ci Duhul e Cel care saltă în el. Atunci însă omul nu face altceva decât să tacă și să rămână în uimire. Această ultimă treaptă a bucuriei se realizează în clipe privilegiate care sunt un dar de care să ne bucurăm cu conștiința că nu pot fi reținute în nici un chip (13, 20–21).

Schițe de rugăciuni

O trăsătură tipică a scrierilor Sfântului Isaac e aceea de a alterna expunerile cu rugăciuni. Adeseori chiar și în mijlocul unui „cuvânt”, Sfântul Isaac își întrerupe argu-

mentele pentru a-I adresa lui Dumnezeu o invocare, o laudă sau un strigăt de bucurie. Și în această „Parte a III-a”, două din cele paisprezece „cuvinte” sunt alcătuite aproape în întregime din rugăciuni.

Cuvântul 7 alternează în realitate rugăciuni și meditații pe teme identice. Sfântul Isaac reflectează și îndată după aceea aduce laudă pentru ceea ce a înțeles; sau se roagă și îndată după aceea se oprește să explice pentru ce s-a rugat. Prin urmare, semnele acestei rugăciuni sunt aceleași pe care le-am văzut în celelalte „cuvinte”. De exemplu, invocarea cunoașterii posibile prin simțurile interioare (7, 34). Sau mărturisirea că darul lui Dumnezeu e adevărata legătură în stare să ne unească cu El, iar nu amenințările (7, 38). Ori invocarea adresată lui Dumnezeu e ca să ne dea să-L înțelegem plecând nu de la micimea noastră, ci de la măreția Lui (7, 41).

Alcătuit în întregime din rugăciuni, *Cuvântul 10* precizează în titlu și destinația acestor texte: ele sunt menite pentru rugăciunea de noapte, „de după pravilă”. Tema dominantă a acestor rugăciuni scurte și de o frumusețe deosebită, chiar poetică, e contrastul dintre lumină și întuneric.

Notă despre traducere și glosar minimal

Orice traducere — poate nu e inutil să reamintim — e o aproximare mai mult sau mai puțin reușită a textului original sau, mai bine zis, a gândurilor pe care vrea să le exprime acesta. Opoziția între traducerea literală și traducerea liberă mi se pare deci oțioasă, din moment ce obiectivul oricărei traduceri e acela de a transmite o gândire, nu de a „transpune” un ansamblu de cuvinte. Această gândire se transmite însă prin cuvinte precise care prin recurența lor comunică un fragment din acea gândire.

Prezenta traducere încearcă deci să țină cont de ambele aceste perspective. Pe de o parte, încearcă să respecte forma textului cu recurențele lui, acolo unde acest lucru mi s-a părut util pentru o mai bună înțelegere a gândirii autorului; pe de altă parte, ea încearcă să transpună expresiile originale ori de câte ori mi s-a părut că o traducere prea literală n-ar respecta limba actuală.

Poate n-am fost mereu la înălțime, dar mărturisesc că am încercat să realizez cuvintele pe care Evagrie din Antiohia le trimite papei Inocențiu I († 417) dedicând-i traducerea sa latină a „Vieții Sfântului Antonie cel Mare”:

„Traducerea literală dintr-o limbă în alta face obscur sensul și înăbușă semințele ca o iarbă. Când cuvântul urmează servil cazurile și figurile retorice, lăsându-se purtat de lungile perioade, abia de reușește să explice ceea ce ar fi putut indica cu puține cuvinte. Am evitat astfel aceasta și, la cererea ta, am tradus Viața lui Antonie în așa fel încât nimic să nu lipsească sensului, chiar dacă lipsesc unele cuvinte. Alții să vâneze silabele și literele, tu să cauți gândul [*Aliis syllabas aucupentur et litteras, tu quaere sententiam*]”¹³.

Am încercat, așadar, să redau sensul mai degrabă decât cuvintele, dar în unele cazuri lucrul a fost extrem de dificil, și pentru că mi s-a părut că libertățile unei forme mai fluente ar fi sărăcit semnificația. A trebuit deci să mențin o redare poate mai puțin elegantă, dar mai fidelă sensului.

Dificultăților oricărei traduceri li se adaugă cele datorate limbii siriace sau textului tradus. Frumusețea stilistică a unor expresii isaachiene n-a putut fi astfel nicidecum

¹³ PL 73, 125–126. Cf. și IERONIM, *Epistola* 57, 5.

redată. De exemplu, Sfântul Isaac iubește mult aliterațiile, dar ele țin de geniul limbii siriace. Sunt însă dificultăți proprii „Părții a III-a”. Stilul lui Isaac e de multe ori redundant. Am încercat de aceea să fragmentez frazele lungi, dar tot n-a fost suficient. În ce privește „Partea a III-a”, problema e că pentru majoritatea „cuvintelor” manuscrisul de la Teheran e unicul și el nu e de o calitate întotdeauna satisfăcătoare. În mult cazuri a fost necesară operarea unor corecturi, dar având în vedere publicul larg căruia i se adresează această traducere am renunțat la indicarea lor, rezervându-le ediției viitoare a textului original.

Pentru a facilita înțelegerea traducerii, am socotit oportun să redactez un scurt glosar cu termenii cei mai importanți ai limbajului ascetic isaachian grupați pe teme.

Sfera iubirii-compasiunii: *hubba* a fost redat prin „iubire”; *rahma, rahme* prin „milă”; *mrahmanuta* prin „compasiune”; *rhemta* prin „iubire pentru”, „dorință de”; *hnana* prin „bunăvoință”; *tabuta* prin „bunătate” și *taybuta* prin „har”.

Sfera liniștii: *shelya* și *shalyata* prin „liniștire”; *shaina* prin „pace”; *nihuta* prin „liniște”; *rawha, nyaha, nyahta* prin „odihnă” sau „plăcere”; *npisha* prin „ușurare”; *bhiluta* prin „calm”; *shetqa* prin „tăcere”.

Sfera slăbiciunii și forței: *mhiluta* prin „slăbiciune”; *napyuta* prin „fragilitate” sau „relaxare”; *kurhana* și *krihuta* prin „infirmitate”; *tahubuta* prin „neputință”; *hasiruta* prin „deficiență”; *meskenuta* prin „mizerie”. *Hayla* prin „forță”; *hayluta* prin „tărie”; *shultana* prin „putere”; *ushna* prin „vehemență”; *tuwapa* prin „intensitate”.

Sfera cunoașterii: *hawna* prin „intellect”, redare inadecvată pentru că la Sfântul Isaac el este locul cel mai înalt al omului lăuntric în care lucrează și se revelează Duhul Sfânt; *mada* prin „minte”; *reyana* prin „gând”;

tarita prin „inteligentă”; *tirta* prin „conștiință”; dificil de redat e *hshabta, heshbata* utilizat mai ales la plural și în sens negativ, echivalentul grecescului *logismoi*, „gândurile [rele]”; *hushaba* a fost însă redat prin „gând”, „idee”, „opinie” sau „intelecție”, iar *mahshabta* prin „gând”, „intelecție”, „proiect”; *nisha* a fost redat prin „sens intim”, „scop”, „hotărâre”; *buyana* prin „înțelegere” sau „discernământ”, iar intraductibilul *sukala* prin „intuiție”, „înțeles”, „sens” sau „discernământ”.

Sfera vieții ascetice: *shunaya* prin „mutare”; *meshtaninuta* prin „strămutare”; *maputa* prin „ieșire”; *tyabuta* prin „întoarcere/convertire”, „căință”; *twata* prin „străpungere”; intraductibilul *dubara* a fost redat la singular prin „conduită”, „viețuire”, „mod de comportare”, iar la plural prin „practici ascetice”, „nevoințe”, cele lucrate concret de ascet în viața lui monahală; *pulhana* prin „lucru”, „ocupație”; *amlah* prin „osteneală”; *saruta* prin „exercițiu”; *tnana* prin „zel”; *henata* și *hamimuta* prin „aprindere”; *retha* prin „înflăcărare”; *herga* prin „meditare”; *hugaya* prin „rumegare”; *renya* și *marnita* prin „cugetare”, „reflecție”.

Sfera comuniunii cu Dumnezeu: dificilul *enyana* (echivalentul latinului *commercium*) e relația intimă cu cineva, cu Dumnezeu; *hultana* a fost redat prin „intimitate”; *tegurta* prin „legătură”; *baytayuta* prin „familiaritate”; *hdayuta* prin „unire”; *shawtaputa* prin „comuniune”; *tahra* prin „minunare”; *tamha* prin „uimire”; *tedmurta* și *dumra* prin „mirare”.

Alți termeni: *mdabranuta* e echivalentul grecescului *oikonomia*, a fost redat prin „economie”: tot ce face Dumnezeu pentru fapțurile Lui, proiectele și operele Lui; *ukpana* prin „pronie”, „providență”; dificil de redat e și intraductibilul *myatra, myatruta*, „ce e mai bun, excelent” (nu „virtuțile”, cum e redat inadecvat de obicei).

Acestea sunt doar câteva note despre principalele opțiuni de traducere. Am reflectat îndelung asupra diferiților termeni făcând încercări și ipoteze de traducere plecând de la contextele în care apar. Sunt pe deplin conștient că traducerea rămâne provizorie și are nevoie de ameliorări.

Sabino Chialà

Sfântul Isaac Sirul

Cuvinte către singuratici

Partea a III-a

Cu puterea Domnului nostru Iisus Hristos
începem să scriem Partea a treia din Mar Isaac.

Cuvântul 1

Despre viața singuratică și despre prefigurarea celor viitoare pe care le însemnează prin ea cei ce o au într-adevăr; și despre asemănările ei cu ceea ce va fi după înviere.

1. Viața singuratică e dincolo de lumea aceasta și purtările ei se aseamănă cu cele ale lumii viitoare; căci s-a zis: „Acolo nici nu se însoară, nici nu se mărită” [Mc 12, 25]. În loc de aceasta ei vorbesc cu Dumnezeu față către față. Adevărată icoană a lumii de dincolo, ei se unesc cu El în fiecă clipă prin rugăciune. Fiindcă rugăciunea e în stare mai mult decât orice altceva să apropie mintea de Dumnezeu, în așa fel încât El să intre în comuniune cu ea și să strălucească în purtările ei.

2. Chiar și ceea ce ni se întâmplă la rugăciunea de cerere obișnuiește să ne vină datorită celor din vechime, astfel că noi aflăm ajutor prin rugăciunea acelor bărbați mai buni. Rectitudinea și bunele lor purtări țin vie în noi amintirea lor, astfel încât și rugăciunea noastră e curățită de slăbiciune, de nepăsare și de împrăștierea gândurilor, datorită râvnei arătate de ei față de ceea ce e mai bun.

3. Oare nu tocmai din această pricină chiar și Dumnezeu, Stăpânul a toate, se pleacă de atâtea ori spre cererile noastre? Aceasta ca să fim încă și mai înflăcărați în imitarea lor, și pentru a face încă și mai mare în ochii noștri acel fel de viețuire foarte bună vrednic pentru El de măreție. Ca astfel cei care au umblat în aceasta să poată fi

... cel mai bun e omul care rămâne singur în Dumnezeu cuprins de un singur fapt de credință în Firea Lui.

și pentru alții un loc de scăpare nu doar cât timp sunt în această viață, ci și după moartea lor.

4. Spun aceasta potrivit sensului adânc al Scripturii, fiindcă Dumnezeu lucrează toate potrivit sensului adânc pe care l-a așezat în ea. Căci și în aceasta El îi înalță pe sfinții Săi după cum stă scris: „Voi rămâne peste cetatea aceasta și o voi scăpa din pricina Mea și a lui David, sluga Mea” [4 Rg 19, 34; Is 37, 35].

5. Să venim acum la două din modurile în care se strânge legătura/convorbirea cu Dumnezeu și care privesc începuturile ostenelelor inimii în liniștire; moduri prin care mintea se întărește și se curăță, îndepărtează nepăsarea și dorește aprins să rămână mereu în strânsă legătură cu ceea ce e frumos.

6. Prin urmare, silindu-se să nimicească aducerea-aminte de lume ce stăpânește asupra lui și arzând neîncetat în aducerea-aminte de ceea ce este bun, el [singuraticul] ajunge la limpezimea lucrării foarte bune a minții, din care ies apoi alte două începuturi între semnele de sus: nobila osteneală și cugetarea mai bună.

7. Întâiul dintre aceste începuturi stă în a scruta faptele și în a privi economia divină față de noi, atât cea privitoare la cele trecute, cât și cea privitoare la sfârșitul spre care tinde umanitatea noastră. Al doilea început e însă cugetarea.

8. Cel mai bun e omul care rămâne singur în Dumnezeu cuprins de uimire față de ce e în Firea Lui. Înțelegerea lui se înalță atunci dincolo de ea însăși, fiind înțeleptită de Duhul în cunoașterea mai bună și credința în taine. Se oprește să cugete tot mai mult asupra lumii celei noi și asupra celor viitoare; meditează cu atenție la cele ce țin de acestea și la neîncetata ieșire/mutare¹ care e călătoria

¹ Cf. mai jos Cuvântul 6, 49.

... înalta rânduială a iubirii Sale. Ei vor fi în una și vor sta în liniștire minunându-se de o atât de mare iubire

gândului spre acele lucruri și tainele ce s-au descoperit și lumile transfigurate în intelect.

9. Atunci gândurile se transformă înăuntrul trupului și acesta nu mai pare trup; intelectul își schimbă sălașul și trece dintr-unul în altul, și nu din voia lui. El purcede în calea lui rămânând strâns unit de Ființa dumnezeiască; iar la sfârșitul căii ei, mintea se îndreaptă spre Cauza și Obârșia [a toate]. Astfel, ființele raționale reușesc să înțeleagă ceva din Ființa [dumnezeiască] meditând la înalta rânduială a iubirii Sale.

10. Toate acestea vor fi date ființelor raționale chiar și fără să fie nevoie să le ceară de la El, numai prin bună-voirea Lui. Căci atunci nu vor mai fi cei care învață pe alții și cei care învață de la ei [cf. Ir 31 34]; toți vor fi una și vor sta în liniștire minunându-se de o atât de mare iubire; și vor fi îmboldiți să stăruie și în purtările lor: căci prin aceasta [contemplarea iubirii] se fac frumoase și se întăresc și ele [purtările].

11. Prin această strânsă legătură [cu Dumnezeu] — și prin nimic din cele de jos — [singuraticii] vor pătrunde prin ochii sufletului încă de acum înăuntrul acelei viețuiri [viitoare] și vor potrivi cele de jos cu cele de sus. Unul ca acesta încetează atunci [să mai lucreze], vorbește cu ce este sus și se unește cu Cel din înălțime prin cuvânt și prin tăcere; căci ei [singuraticii] stăruie atât în aceasta [tăcere], cât și în acela [cuvânt]. Fac să tacă limba, slujitoare a cuvântului, și dacă nu e nevoie, vor încerca să nu se folosească de ea decât numai pentru rugăciune și psalmi, al căror scop e acela de a ajuta mintea să stea legată [de Dumnezeu].

12. Căci atunci când [mintea] se ține de aceste lucruri înalte și dacă stă potrivit rânduiei de sus într-o tăcere desăvârșită fără a fi ispitită [de gânduri] și [rămânând] în cele de sus, de care nu era până atunci în stare, atunci ei

Unu prin cuvânt în tăcere

*trup = vas de argint care gata să fie ridicat la cer
... Împărăția aflată aievea în ei și bucură de
parcă ar fi deja acolo*

[singuraticii] se îngrijesc de trupul lor ca de un vas în slujba Ziditorului și îl curățesc cu grijă, nu ca pe un lucru pământesc ce slujește pământul, ci ca pe un vas de sfințenie gata să fie ridicat la cer; și pentru Împărăția aflată aievea în ei [cf. Lc 17, 21] se bucură de parcă ar fi deja dincolo.

13. Încă de aici ei se bucură de ea prin dorința aprinsă a inimii lor și doresc ceea ce e în taină, întrucât prin harul Duhului sunt transfigurați întru asemănarea Lui. Căci chiar și atunci când realitatea e departe, dorința aprinsă ne poate pune în comuniune cu ea prin închipuire [imaginație]. Mai mult, din pricina bucuriei ea face sufletul ca nebun, îl eliberează de tot ceea ce încolțește în gândire și îl unește cu Cel de dincolo de toate, fiindcă El lucrează atunci când absolut nimic nu mai e amestecat cu mintea.

14. Prin liniștirea trupului și îndepărtarea de cele lumești ei [singuraticii] înțeleg adevărata liniștire și îndepărtare de firea celor ce sunt, în care vor viețui atunci când lumea materială se va mistui. Prin minte se unesc cu lumea Duhului, iar prin meditare sunt atrași în largimea lumii de dincolo. Și așa, în prefigurare, viețuiesc neconținut în starea viitoare.

15. Frate al nostru, negustor nerușinat, mai mult decât orice altceva să ne sânguim în viața gândului! Căci dacă Dumnezeu și iubirea Sa, care e mai bună decât întreaga noastră alergare, ar putea fi găsite doar prin lucrurile din afară, atunci și filozofii s-ar fi putut apropia de o asemenea iubire mai mult decât noi. Să ne silim să ne domolim trupul, cerând lui Dumnezeu cu sânguința cuvenită cele de care avem nevoie pentru aceasta.

16. Nimic nu e atât de mult în stare să îndepărteze gândirea de lume ca petrecerea împreună cu nădejdea; nimic nu e în stare să ne unească cu Dumnezeu ca și

chemarea înțelepciunii Lui; nimic care să ne facă să ajungem la iubire ca descoperirea iubirii Sale față de noi; și ~~nimic~~ nimic care să înalțe mintea în minunare dincolo de tot ce e văzut, pentru a o face să sălășluiască dincolo de lume înaintea Lui, ca cercetarea tainelor Firii Lui.

17. Într-adevăr, firea Ființei nevăzute poate fi cunoscută prin tainele ei pe care vrea să le facă cunoscute. Căci ele sunt cunoscute de cel ce meditează la alcătuirea lumii, mai ales de cel care scrutează neconținut economiile lui Dumnezeu și felurile Sale descoperiri care au fost rânduite spre a povățui mintea sânguincioasă a credinciosului care caută și cercetează fără nepăsare.

18. Aceasta e adevărata meditare și convorbire curată cu Dumnezeu. Aceasta e ceea ce seamănă în suflet cugătarea mai bună câștigându-i o înțelepciune curată. Aceasta este slăvita viață a singuraticilor și tot ceea ce privește locuirea în singurătate. E viețuirea dincolo de lume preferabilă și mai bună decât toate și minunata sălășluire ce descoperă taina învierii. În ea se schițează existența ce va fi în ceruri și viața împreună cu Dumnezeu. Fiindcă ei [singuraticii] sunt morți în taină, și sunt vii în taină; și tot în taină sunt înălțați, măcar că trupul lor e pe pământ. Căci Duhul e Cel care îi cercetează și împlinește prin intelectul lor toate acestea.

*El lucrează at. când nimic absolut
nu mai e amestecat cu mintea.*

*Abdarea, bucuria în necazuri, seninătatea în purtări
stăruința în singurătate, înfrânarea membrilor
disprețul trupului*

Cuvântul 2

**Despre rânduiala trupului când este în singurătate
și despre bună-cuviința membrilor lui din afară.**

1. Pentru ca gândurile să fie în pace e nevoie să avem mare grijă chiar și de cele din afară ale noastre. Fiindcă rânduiala din afară poate îndrepta în orice direcție gândul inimii și ea este învățătoarea pentru cel care în sinea lui se întoarce spre lucruri rele chiar și atunci când lucrurile lumești sunt departe. Și tot așa unificarea trupului e deosebit de folositoare pentru o gândire mai bună. Într-adevăr, atât negrija, cât și un trup lipsit de rânduială pot duce la o mare tulburare a gândirii.

2. Lupte mari și urâte se iscă atunci în chilie, iar prin relaxarea ochilor și simțurilor încep să se răscoale multe gânduri. Dacă îți omori cele ale tale, vei fi în pace; chiar dacă din pricina purtărilor trupului multe deprinderi și întâmplări dintr-o vreme se întorc iarăși cu putere. Acest lucru [atenția la trup] hrănește rugăciunea inimii, înflăcărarea, smerenia și meditarea la ceea ce e mai bun.

3. Căci pe măsură ce el [singuraticul] stăruie în deprinderile cele mai bune, acestea fac ca în suflet să se desfășoare frumusețea purtărilor lor, făcând omul să poarte în el însuși asemenea purtări.

4. Și anume răbdarea, bucuria în necazuri, seninătatea în purtări, stăruința în singurătate, înfrânarea membrilor,

*Nimic altceva nu mai e între el și Dumnezeu
Stare de plinătate*

disprețul trupului, preocuparea stăruitoare pentru sfințenie, negândirea la sine din care se naște putința stăpânirii zelului involuntar al sufletului care nu e altceva decât o arătare a trufiei care se ascunde înăuntrul nostru.

5. Pe lângă aceasta, privindu-se în oglinda purtărilor istorisite în viețile tuturor sfinților, el [singuraticul] ia de aici un exemplu și-și străbate fără osteneală drumul, aducându-și aminte de răbdarea și virtuțile lor, a căror simplă aducere-aminte umple deja sufletul de bucurie

6. Și tot datorită biruințelor sfinților, sufletul lor [al singuraticilor] umblă departe de lume, primește mângâiere în războiul ce se abate asupra lor, dobândește în inimă disprețul conștiinței și smerenia. Împodobit cu astfel de deprinderi foarte bune, viețuiește acum fără șovăiri și teamă; simte acum doar paternitatea [lui Dumnezeu] și că e fiul Său: nimic altceva nu mai e între el și Dumnezeu!

7. Această stare de plinătate cere o viață singuratică în liniștire și osteneala singuratică în chilie; cere un trup smerit, o gândire înnoită, simțuri domolite, gânduri luminate în strălucirea lor, un intelect care zboară și se înalță la Dumnezeu în contemplarea Lui, o gândire retrasă din lume și care umblă prin cugetarea ei în Dumnezeu. Deși e încă împletit cu trupul, gândirea lui nu mai zăbovește împreună cu el.

8. Și când o astfel de legătură strânsă [cu Dumnezeu] e pusă în mișcare [în gândire] de aceste lucruri care dăinuie și sunt mult mai înalte decât ea, atunci trupul se oprește și suferă, iar inima saltă de bucurie fără să ne dăm seama, fiindcă s-a zis: „Nu se înalță inima mea” [Ps 130, 1].

9. O, Hristoase, Care îi îmbogățești pe toți, trimite în mine nădejdea Ta; și scoate-mă din întuneric spre cunoașterea luminii Tale, ca să Te laud cu laudele inimii și nu doar cu gura!

*Meditarea la Dumnezeu = cale aspră dar
uimitoare, ușoară, dulce*

Cuvântul 3

Al aceluiași Mar Isaac despre rugăciune.

Cum leagă ea gândirea noastră de Dumnezeu și îndeamnă la meditarea celor ale Lui. Și cum prin mișcările foarte bune care sunt în ea face mintea puternică împotriva iubirii pentru lume care hrănește patimile.

1. Nu e purtare care să fie în stare să atragă gândirea în afara acestei lumi și să o ferească de piedicile care sunt în ea cum e meditarea la Dumnezeu. Aspră e această lucrare; aspră dar uimitoare, dar și ușoară și dulce. Sârguiește-te, iubitul meu, să-ți pleci necontenit mintea asupra lui Dumnezeu, fiindcă aceasta înseamnă să închizi ușa tuturor gândurilor stricăcioase. Începe cu multa rugăciune: rugăciunile necontenite sunt o meditare continuă la Dumnezeu.

2. Dar ca rugăciunile să fie continue, rugăciunea trebuie să fie pusă în mișcare de inimă spre meditare neîncetată la Dumnezeu. Atunci ea face mintea cerească prin mișcările ei foarte bune potrivite învățaturii dumnezeiești și prin cuvintele rugăciunii care fac deplină frica de Dumnezeu.

3. Prin ceea ce ne-a învățat Domnul în poruncile de dinaintea rugăciunii Sale [„Tatăl nostru”], ni s-a spus ce anume trebuie să fie viața creștinilor și ce se cuvine sau nu să cerem la rugăciune [Mt 5, 17, 6-8]. Se știe că cel care se poartă potrivit acestor îndemnuri a învățat să facă așa de la învățătura lui Dumnezeu; chemarea celor ce păzesc aceste învățături se poate apropia de Dumnezeu în rugăciune. Unul ca acesta simte că la rugăciune aceste

Așa cum vrem să fie purtarea noastră, așa va fi și rugăciunea noastră.

gânduri izvorăsc în el datorită acestor purtări. Căci ~~asa~~ așa cum vrem să fie purtarea noastră, așa va fi și rugăciunea noastră]

4. Dacă o vreme ucenicii au învățat de la Domnul că nu trebuie să înmulțească cuvintele ca păgânii [Mt 6, 7], ci să-I aducă lui Dumnezeu cereri înțelepte sarate cu nădejdea cerească [cf. Col 4, 6], aceasta înseamnă că pentru cei ce vor să viețuiască desăvârșit potrivit învățaturii dumnezeiești nimic nu e străin în vederea unei asemenea desăvârșiri. Domnul le-a arătat purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de ei și că gândul lor nu trebuie să se ocupe de cele lumești și vremelnice, ci mai degrabă trebuie să dobândească o gândire largă, și să tindă spre tot ceea ce ține de sălașurile cerești.

5. Nu că El le dă aceste sălașuri din pricina rugăciunii lor; fiindcă nu are nevoie de rugăciuni Cel care la creație n-a simțit nevoia să fie rugat pentru asta de cele create; și cu cât e mai bun actul creației față de darurile care urmează ei! Dar așa stau lucrurile pentru ca mintea celor care se roagă să se aplece pe deplin spre cele nevăzute, astfel încât prin forma rugăciunii gândirea lor să fie umplută de ele, iar ~~ei~~ ei să poată simți încă de pe acum nădejdea celor viitoare]

6. Ce urmează, așadar, de aici? Stăruind în această minunată cugetare, deosebind fiecare din lucrurile pe care le cer de la Dumnezeu cu sârguință, ei năzuiesc să înainteze în purtările potrivite cu acel bine și cu slava la care sunt chemați. Prin acestea, ei sunt ca un fiu neconținut înălțat din lumea aceasta în familiaritatea și apropierea cu Dumnezeu, în legătura intimă cu El și în cunoașterea tainelor Lui.

7. Căci dacă, așa cum spune fericitul Tâlcuitor, „orice rugăciune, oricare ar fi, e o învățătură de viață”², atunci

prin orice formă de rugăciune înălțată de un om inteligent, și stăruitoare în ceea ce stabilește învățătura dumnezeiască, se dezvoltă în intelect un înțeles prin care e dezlegat de trup; iar prin meditare e robit de cele pe care le învață să le trăiască și care nasc [în viața pământească] aducerea-aminte de existența nemuritoare și de lumea de dincolo. Urmând celor ce alcătuiesc rugăciunea, învățătura e și ea înaltă și bună.

8. În puține cuvinte: unii ca aceștia dobândesc prin Domnul nostru o cunoaștere foarte bună despre viața nestricăcioasă, cea a Duhului. Aceasta deoarece, de fiecare dată când ne rugăm, zeci de mii de înțelesuri se ivesc în gândul nostru: de unde vine firea noastră; dacă aceasta vine din pământ; de unde suntem și prin cine; din cine ne tragem; la ce taine suntem părtași; încotro mergem; ce formă de viață prefigurează această taină; în ce mod am fost deja înțelepțiți în chip prefigurat în ce privește nădejdea [viitoare]. Și întrucât prin minte suntem făcuți părtași la cele ale vieții [viitoare] și alipiți de uimitoarele forme de viață conforme lor, înfăptuim aievea taina încă de aici.

9. Rugăciunea desăvârșită e, așadar, a acelor care, preferând pentru sine viața [viitoare], doresc înflăcărat cerul și fac loc poruncilor desăvârșite: și anume: „Nu vă îngrijiți de trupurile voastre, de ce vom mânca, de ce vom bea și cu ce ne vom acoperi” [Mt 6, 25. 31]; și: „Căci știe Tatăl de ce aveți nevoie încă înainte să-I cereți cu rugăciune; fiți tari în credință!” [Mt 6, 8. 32]. Iar pentru a fi înălțați dincolo de toate cele pământești spre desăvârșirea minții, Domnul ne-a poruncit aceasta: „Căutați numai Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea ei” [Mt 6, 33].

10. Rugăciunea fiind, așadar, conformă cu ce este propriu vieții desăvârșite și în acord cu aceste lucruri scrise [în Scriptură], ea este rectitudine a gândirii, îndemn [de

² TEODOR AL MOPSUESTIEI, *Omilii catehetice* 11, 1.

a urma] căi frumoase, rămânere lângă cele ce înalță, meditare duhovnicească, aducere-aminte de cele cerești, gândire la cele ascunse. În puține cuvinte, toate aceste gânduri sunt închise în rugăciunea care ne povățuiește cu privire la desăvârșirea viitoare.

Sf. Evangelia
11. În acest chip rugăciunea face puternică, cum e nevoie, mintea celor ce îndrăznesc să pună în practică pe pământ purtările desăvârșite privitoare la taina existenței viitoare. Rugăciunea neîncetată e o putere care îmbracă mintea, spune fericitul Vasile: cea care vine din iubirea pentru citirea Evangheliei³. Dar care minte? E limpede că e vorba de cea a celor care au dorit cu tărie viața cerească, care s-au întărit prin citirea Evangheliei, care au disprețuit pământul și au dorit fierbinte cerul, și care țin fixă în fața ochilor lor desăvârșirea viitoare.

12. De aici e, așadar, limpede ce anume e rugăciunea și meditarea celor care stăruie în ea în chip foarte bun. Aceștia primesc încurajare și putere în mințile lor, pentru ca nădejdea să aprindă gândurile lor; și strângând cu putere ceea ce au deja, primesc de aici putere pentru a suporta în chip blând și relele care ni se întâmplă pe pământ, până acolo încât le socotesc drept nimic față de bunurile viitoare făgăduite lor și de care se vor bucura în scurt timp. *relele = nimic*

13. Dar încă de pe acum sunt transformați din când în când în asemănarea lor în oglinda gândirii lor prin harul Duhului. Într-adevăr, pe măsura aprinsei dorințe a voinței lor, puterea [Duhului] îmbracă în chip convenit mintea prin rugăciunea desăvârșită care arată calea ascezei ce înalță dincolo de lume.

14. Într-adevăr, prin aducerea-aminte de cele viitoare cuprinse în rugăciune, cererile se fac dintr-o dată în-

drăznețe. Atunci sufletul care disprețuiește această lume se lărgeste prin iubirea de Dumnezeu. Luptele se dezlănțuie împotriva lui, dar mintea se reazemă în nădejde și se întărește prin cererile înalte pe care a învățat să le înalțe la rugăciune, lăsându-se convinsă de Domnul care spunea: „Tatăl nostru Care ești în ceruri [Mt 6, 9].

15. O, milă și bunătate nemăsurată a lui Dumnezeu de care face părtașă firea creată! Și nu numai aceasta, dar o unește chiar și cu sfințenia Firii dumnezeiești. Creatorul i-a dat ei să stea prin har înaintea Lui; a apropiat-o de o asemenea înălțime a sfințeniei dăruindu-i discernământul. Căci prin har a dat propria Sa fire, sfințenia, celor cărora aceasta nu le era a lor prin fire.

16. Și atunci cu ea [sfințenia] trebuie să se potrivească purtarea ființelor vii care sunt pe pământ, cum spune Moise: „Fiți sfinți pentru că Eu sfânt sunt” [Lc 19, 2]. Dacă sfințenia e făgăduită unor robi în temeiul cuvântului lui Dumnezeu spus lor, cum nu va fi ea atunci și a fiilor⁴? Prin cereri cugetarea la această rugăciune înalță mintea atât spre asemenea înțelesuri, cât și spre o atare meditare, dând sens cuvintelor celui ce se roagă potrivit învățaturii lui Dumnezeu.

17. Același lucru e valabil și pentru continuarea cuvintelor [rugăciunii „Tatăl nostru”; Mt 6, 10]. În ele se mișcă alte înțelesuri care ne dau o învățătură despre cele ce se vor întâmpla în viitor. Cine are obârșie nobilă și urmează să se întoarcă în Împărăție e bine să nu aibă nici una din cele de jos și stricăcioase; gândirea lui să rămână legată de iubirea de Dumnezeu stăruind lângă El; fiii lui Dumnezeu trebuie să socotească o rușine rămânerea gândirii lor pe pământ și în cele lumești.

³ VASILE CEL MARE, Epistola 2, 3-4.

⁴ Cf. TEODOR AL MOPSUESTIEI, Omilii catehetice 11, 7-8.

Fiii lui Dumnezeu nu socotesc o rușine rămânerea gândurilor pe pământ și în cele lumești

Se îngrijește chiar și de cele mai umile nevoi ale noastre, mereu

18. Căci tocmai de aceea cerem bunăvoinții Lui ceea ce așteptăm, pentru ca harul Său, numit „Împărăție” [Mt 6, 10], să se reverse asupra noastră și, făcând astfel experiența lui, să uităm pământul și să rămânem în taină printr-o strămutare de aici în cele despre care Dumnezeu ne învață printr-o minte în stare de o îndoită înțelegere [atât a celor pământești, cât și a celor cerești]. Căci de la El vine puterea prin care suntem transformați și prin care rămânem în cele mai bune; și așa descoperim viața cerului fiind încă pe pământ.

19. De la El dobândim curaj, simțind că din cer ni se dă o putere și un ajutor tare, care în chip nevăzut sunt aproape de noi în fiecare clipă, care ne ajută și ne apropie stăruitor de cele care înalță firea. Și deși suntem într-o fire slabă, prin El rămânem străini de părerile, mișcările și voințele omenești. Căci dacă n-ar fi așa — dacă n-ar fi cu puțință ca prin puterea Duhului să fim uneori mutați și să sălășluim în acele lucruri încă înainte de a avea loc plinătatea lor —, Domnul nu ne-ar fi poruncit să cerem acest lucru Tatălui.

20. Pentru că suntem încă în trup, El ne învață să cerem pâinea cea de toate zilele [Mt 6, 11]; fiindcă fără ea nu e cu puțință să fim vii; dar și pentru ca de dragul a ceea ce este mai bun să ne arătăm mai presus de ce este vremelnic: „Știu bine că firea voastră face cereri, dar nu trebuie să pretindeți nimic peste nevoile voastre”⁵. Despre ele cuvântul „dă-ne” învață că trebuie să ne arătăm încrederea noastră în Dumnezeu făcându-ne să înțelegem că se îngrijește mereu chiar și de nevoile noastre cele mai umile. Prin asemenea cereri El Se coboară până acolo încât nu pregetă să ne sfătuiască cu privire la aceste lucruri.

⁵ Cf. TEODOR AL MOPSUESTIEI, *Omilii catehetice* 11, 14.

Dumnezeu iubește iertarea
La rândul nostru, și noi trebuie să dăm altora ceea ce cerem pentru noi, ca să dobândim și noi

21. Mai mult: ca să învățăm că El iartă păcatele atunci când cerem acest lucru, ne învață să cerem iertarea [Mt 6, 12] lăsându-ne convinși de voința Sa de Tată care ne arată că iubește iertarea. Însuși Tatăl spune toate acestea. Mai spune și că, la rândul nostru, și noi trebuie să dăm altora ceea ce cerem pentru noi, ca să dobândim și noi același lucru.

22. Noi însă mai avem de luptat și cu ispite neașteptate și încă ceva [Mt 6, 13]. Chiar dacă trupul rămâne în mișcările lui — supus față de ceea ce vine fie din afară și care chinuie trupul, fie de la voia lui Dumnezeu —, putem fi totuși păziți în toate aceste lucruri potrivnice; și fiindcă e nevoie să ne rugăm pentru aceasta, ne-a fost dată o cerere de rugăciune care să ne înțeleptească.

23. Ea ne-a mai fost dată și ca să găsim scăparea la El, de la Care vine mântuirea pentru tot ceea ce răsuflă în trup și pentru ceea ce se mișcă în viață în afară de trup. Precum și pentru că Acela care are putere peste toate, fără de Care nimic nu e cu puțință, a Căruia slavă își are obârșia în Firea Lui, a Căruia Împărăție e mai presus de toate și a Căruia putere îmbrățișează toate marginile, a vrut ca prin forma acestei rugăciuni să stăruim în aceste lucruri care țin de El. Aducerea-aminte de El să ne însoțească neîncetat și să ne apropie de preaînaltul nor întunecos al cunoașterii Lui și al iubirii Sale de oameni!

24. Bine a zis fericitul Marcu Singuraticul: „Cine se roagă cu discernământ suferă aievea ceea ce i se întâmplă”⁶. Într-adevăr, forma rugăciunii e astfel încât prin înțelesuri variate și uimitoare să facă tare mintea noastră și să o împiedice să ajungă un vas al patimilor cum spune Evagrie. E neapărată nevoie ca oricine se roagă cu discernământ să facă din acel foarte bun cuvânt care e rugă-

⁶ MARCU ASCETUL, *Despre legea duhovnicească* 115.

lupta împ. trupului
DULCEA HADEZAE

ciunea făcută cu discernământ = o armă pt. lupta împotriva trupului. Și așa ea îl aprinde cu iubirea pentru cele viitoare pe care o mișcă în cel ce se roagă cunoașterea acelor lucruri. *greutăți = nimic!*

25. Iar când prin aceasta el este gata să se împotrivească firii și să deosebească între ceea ce îi este propriu și ceea ce îi vine minții de la trup, atunci e nevoie ca el să ceară o și mai mare putere, ca să sufere tot ce urmează. Înțelesurile care vin din rugăciune și darurile cuprinse în ea fac așa încât prin nădejde în ochii celui ce roagă greutățile întâlnite să pară a fi nimic, chiar dacă ar fi foarte aspre. De aceea a spus fericitul Evagrie: „Rugăciunea face tare mintea și o pregătește ca să nu ajungă un vas al patimilor”⁷.

26. Fericitul Marcu vorbește și el despre asprele lupte care se iscă ca urmare a înțelesurilor rugăciunii și a înțelegerii ce se descoperă în ea,

27. făcându-ne în stare pe pământ ca, prin exemplul celor viitoare, să ne mutăm în afara trupului, ele ne impun în chip necesar să îndurăm ca și cum le-am aștepta furtunile care se iscă: căci, fie că vin de la fire, fie că vin de la demoni, fie că vin de la oameni, asemenea ispite se înalță împotriva celui ce iubește să umble pe această cale.

28. Căci zice Evagrie: „Mintea care rămâne în dulcea nădejde sporește ajutorul care vine de la rugăciune; nu numai pentru că e în stare să arate că toate luptele nu sunt nimic, iar asprimea lor e puțin lucru, ci și pentru că duce la nepăsarea față de trup, care e pricina oricărei lupte”⁸.

29. Aceasta e, așadar, iubiților, viața de rugăciune; aceasta e meditarea noastră dumnezeiască care e în rugăciune; și aceasta e îndeletnicirea desăvârșită! Cine vrea

Inimă care stăruie în liniștire

să străbată prin intelect treptele dumnezeiești, să încerce să locuiască singur și să se țină departe de orice preocupări lumești, pentru ca acest lucru să facă să se nască liniștea și o inimă care stăruie în liniștire. Odihnindu-se astfel neîncetat în Dumnezeu și rămânând în liniștirea gândurilor, mintea se va putea dedica scrutării oricărei forme a rugăciunii, pentru a primi cunoașterea lui Dumnezeu prin străbaterea tainelor cuprinse în cuvintele ei.

30. Atunci prin meditare rugăciunea apropie în fiecare clipă gândirea de Dumnezeu; cu diversitatea formelor ei întărește și curăță mintea, iar prin rumegarea care o alcătuiește, o sfințește. Iată, așadar, meditatea care cuprinde toate și care e mama oricărei meditari: e cea care leagă în chip necesar mintea de Dumnezeu și care e luminată în El cu privire la cele ascunse aflate înăuntrul lor.

31. Căci prin ele se ajunge la cunoașterea lucrurilor foarte bune ale lui Dumnezeu; și atunci se înfiripă experiența faptului că suntem „fii ai Tatălui Care este în ceruri, moștenitori ai lui Dumnezeu și comoștenitori ai lui Iisus Hristos” [Mt 5, 45; Rm 8, 17]. Iar cineva îndrăznește să spună: „Sunt gata nu doar să fiu închis, dar și să mor pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos” [FA 21, 13]; și: „Sunt răstignit pentru lume și lumea e răstignită pentru mine” [Ga 6, 14] și: „Cine mă va despărți de iubirea lui Hristos? Primejdia, goliciunea, necazul, rușinea, neputința, moartea?” [Rm 8, 35].

32. Sfânta Fire a lui Hristos e vrednică de orice laudă! Prin economia Sa El ne-a înălțat de la privirea celor pământești și a arătat minții noastre treptele dumnezeiești ce duc dincolo de lume, iar prin stăruirea noastră în rugăciune ne apropie de vederea Împărăției cerurilor, de neconținută meditare a ceea ce este în ea, și de locul în care putem să aducem prin ea Tatălui închinarea neconținută a Duhului.

⁷ EVAGRIE, *Praktikos* 49; cf. și *Gnostikos* 49.

⁸ Citat evagrian neidentificat.

*Uimirea infinită și neîntreruptă
a Dumnezeu are nevoie de laudele oamenilor
și de sfintirea ființelor raționale*

33. Neputând fi circumscrisă nici de trup, nici de spațiu, nici de înălțimea cerului, ci de mintea stârnită de mișcările ei, această [închinare] e uimirea infinită și neîntreruptă în acel loc în care nu mai sunt lucruri trupești, în acea viețuire mai bună mai presus de rânduiala rugăciunii și care ia locul rugăciunii. Atunci uimirea ține loc de preot; și locul credinței, care dă de obicei aripi rugăciunii, e luat de icoana adevărată a ceea ce alcătuiește Împărăția și slava noastră.

34. Adică acel loc în care nu va mai fi nevoie ca Dumnezeu să Se descopere, și El nu va mai avea nevoie de închinarea și laudele fapturilor. De aici urmează, așadar, limpede că într-adevăr pentru noi ne-a arătat El să căutăm toate aceste lucruri; și că pentru noi S-a pogorât la toate acestea și a arătat că are nevoie de laudele oamenilor și de sfintirea ființelor raționale.

35. Acolo, așadar, avem întreg adevărul despre Dumnezeu Creatorul — nu despre Firea Lui, ci despre rânduiala măreției și slavei Lui dumnezeiești — și despre marea Sa iubire pentru noi: acolo unde vor fi smulse de pe minte toate vălurile, numele și formele economiei; unde nu vom mai primi darurile Lui datorită cererilor noastre, nici harul Lui de la o cunoaștere măsurată și în parte. Fiindcă acolo El va dezvălui faptul că și pentru tot ceea ce ne-a dat aici ca răspuns la cererile noastre El era de fapt Cel prin Care se împlătea lucrul cerut, chiar dacă El ascundea aceasta îmbrăcându-l în forma cuvintelor [rugăciunii]; cuvinte care însoțesc mintea în umblarea ei în Ființa Lui și în cunoașterea purtării de grijă pe care o are față de noi.

36. Când primim apoi ceea ce rânduiala rugăciunii n-a reușit niciodată să dobândească și pentru care mintea nu putea nici măcar să facă cereri — pentru că acest lucru nu s-a urcat la inima omului [1 Co 2, 9], iar ființele raționale primesc uneori ceea ce firea lor nu știe nici

măcar să ceară —, atunci ne dăm seama că atât aici, cât și sus, Dumnezeu dă în virtutea iubirii Sale, chiar dacă lasă să se creadă că noi suntem cauza acestui dar și prin harul Său infinit atribuie darul Său frumuseții rugăciunii noastre și frumuseții purtării noastre.

37. O, neam omenesc care ai dobândit un asemenea Domn! O, dulceată și bunătate fără măsură! Când înțelegem cu adevărat toate acestea, atunci cunoaștem adevărată paternitate [a lui Dumnezeu], iubirea Sa și bunătatea Lui veșnică și că Dumnezeu n-a avut nevoie nici de lume, nici de creație, nici de lumea viitoare, nici de Împărăția cerurilor, fiindcă Împărăția, desfătarea și lumina sunt în-
săși Firea Lui.

38. Mai mult, cunoaștem că El a făcut toate acestea și ne-a adus la existență fiind pus în mișcare de bunătatea Sa! Pentru noi a făcut toate acestea: ca să ne dea împărăția Lui, slava Lui, darul Lui și orice putere ce ține de Ființa Lui; și ne-a făcut ființe asemenea Lui, veșnice și îmbrăcate în lumină, asemenea Lui, a Cărui viață nu are hotar și a Cărui Împărăție și ființă nu cunosc sfârșit.

39. Pentru El și prin El ne-am făcut părtași ai acestei cunoașteri; și, măcar că suntem o fire muritoare, ne numim „fii ai Tatălui care este în ceruri” [Mt 5, 45] și am cunoscut „pe Cel ce e dintru început” [1 In 2, 13]. „Lui fie slava în Iisus Hristos în veci de veci. Amin, amin” [Rm 16, 27].

Marea Sa iubire pt noi

Semne distinctive proprii Firii lui Dumnezeu
BUNĂTATEA

IUBIREA

ÎNTELEPCIUNEA

Plinătatea iubirii

Cuvântul 4

Al aceluiași Mar Isaac.

Al doilea cuvânt despre rugăciune: care e rugăciunea adevărată înfăptuită printr-o gândire desăvârșită.

1. Adevărata rugăciune stă în simțirea a ceea ce e în Dumnezeu; nu e cea în care gândirea stă înaintea Lui spunând cereri, ci e plinătatea iubirii. Nu stă în a fi în rugăciune înaintea lui Dumnezeu pentru a-I cere ceva, ci pentru a scruta Ființa Lui. Astfel, prin cele ce sunt ale Lui prin fire rugătorul Îl vede la vremea rugăciunii ca prin niște ochi minunându-se.

2. Sunt trei însușiri naturale care țin în chip constitutiv de această slăvită Ființă. Ele nu pot să crească dincolo de ceea ce sunt deja, fiindcă sunt desăvârșite; pot fi însă micșorate sau sărăcite din cauze accidentale. Ele sunt aievea cunoscute de intelectul obișnuit să se minuneze de mișcările ce țin de ființă.

3. Ori de câte ori mintea va încerca să scurteze ceea ce e ascuns și nu va reuși pentru că e nevăzut, prin unele ca acestea ea va putea să contemple în uimire acea Fire care în chip natural nu poate fi cuprinsă nici de vedere, nici de intelect, nici de gândire.

4. Trei sunt, așadar, spuneam, semnele distinctive proprii Firii lui Dumnezeu: bunătatea, iubirea și înțelepciunea. Prin bunătatea Sa Dumnezeu a adus la existență creația; prin iubirea Lui a iubit-o apoi înainte chiar de a o crea;

înălțarea iubirii n-are nev. n-are de la Dumnezeu
nimic, afară de puterea de a fixa gândirea în
Dumnezeu fără a se satura

iar cu înțelepciunea Lui a rânduit tot ceea ce e desăvârșit, ca să fie pentru ea un prilej de ajutor și de desfătare atât în cele de acum, cât și în cele viitoare. Din toate acestea se cunoaște adevărata și nebiruita Sa iubire pentru ea [creație].

5. Celui ce, plecând de la acestea, scrutează neconținut Ființa dumnezeiască, i se întâmplă ca din această pricină rugăciunea lui să devină nemărginită și necuprinsă, fiindcă plinătatea iubirii îl înalță dincolo de o rugăciune pusă în mișcare doar de cereri. Dar rugăciunea în care gândirea stă în rugăciune înaintea lui Dumnezeu fără a rătăci fiind îmboldită doar de o cerere, rămâne slabă până ce gândirea nu va fi simțit iubirea dumnezeiască.

6. Într-adevăr, plinătatea iubirii nu are nevoie să ceară de la Dumnezeu nimic, afară de puterea de a fixa gândirea în Dumnezeu fără a se satura. Se întâmplă însă ca atunci când începe să pătrundă în iubirea și cunoașterea dumnezeiască, gândirea să dorească să facă cereri pentru a dobândi cutare sau cutare lucru, și adeseori e vorba de lucruri înalte și nobile.

7. Dar după ce a scrutat măreția lui Dumnezeu plecând de la iubirea fierbinte a tainelor Lui, ea înțelege că ceea ce simte din El e mai însemnat pentru ea decât a rătăci în cele din afara lui Dumnezeu și care nu țin de Firea Lui. Fiindcă rugăciunea făcută din cereri și rugăminți e o grămadă de mișcări amestecate și constă din rugăciuni îndemnate de nevoi concrete, în timp ce darul iubirii în rugăciune e tăcerea Duhului. Într-adevăr, când mintea e unită cu Dumnezeu, se abține de la cerere și de la rugăciune.

8. Dacă însă cineva încetează o astfel de rugăciune din propria sa voință pe când iubirea sa n-a fost încă atrasă de o minunare tare într-unul din înțelesurile ei dumnezeiești, atunci asupra lui va stăpâni risipirea și se va umple

RUGĂCIUNEA CELOR DESĂVÂRȘIȚI

stăruințe / cereri

de aduceri-aminte nefolositoare. Căci ⁰⁹ până ce nu ajunge să guste lucrurile mai bune care sunt în rugăciune, nu e bine să se oprească din înălțarea unor cereri dese. Dar printr-o cerere făcută cu stăruință se va apropia de lucrurile mai bune despre care vorbim.

9. Ce lucru e mai mare decât rugăciunea [„Tatăl nostru”] pe care Mântuitorul nostru a dat-o Bisericii Sale? Iar aceasta e în întregime făcută din cereri și rugăminți! E așa însă nu pentru că Dumnezeu are nevoie de ele, nici pentru că ar fi necesar ca noi să ne aducem aminte de fiecare din acele lucruri chemându-le pe nume. Se știe că Dumnezeu nu are nevoie să zică „fă pentru mine cutare sau cutare”, ca și cum de aceasta ar atârna dăruirea de către El a celor pe care știe deja că trebuie să le dăruiască, sau ca și cum ar fi uitat sau n-ar voi să le dea. Așadar, cine nu se mai roagă pentru lucruri anume numindu-le cu numele lor — fiindcă o atare părere e roada unei minți copilărești și nedemne de oamenii ajunși la cunoașterea unei înțelegeri adulte —, acela are o cunoaștere înaltă despre Dumnezeu Creatorul a toate.

10. Chiar și Macarie, om minunat între sfinți, când a fost întrebat cum și de ce anume trebuie să se roage omul, a zis: „Nu-i nevoie să înmulțiți cuvintele, ci în rugăciune omul să-și întindă mâinile spre Dumnezeu și să spună: Cum vrei Tu și cum Ți place Ție. Și de aici El știe ce ne e de folos”⁹.

11. Iată rugăciunea celor desăvârșiți! Iată rugăciunea celor ce-L cunosc pe Dumnezeu așa cum este El! Iată credinciosul care are o credință tare! În ce privește purtarea de grijă pe care Dumnezeu o are față de făptura Sa, oare pentru că Domnul nu cunoaște deja nevoile noastre ne-a învățat să ne rugăm Lui ca să ne dea cutare sau cu-

⁹ Pateric: avva Macarie Egipteanul 19.

tare? Firește că nu, ci din pricina slăbiciunii noastre și pentru a hrăni gândirea noastră ne-a dat să ne desfătăm de cuvintele rugăciunii și pentru a da o mângâiere slăbiciunii noastre; [precum și pentru a ne atrage spre prezența Lui.]

12. Tot așa și în vremea Patimii: fiindcă pentru ucenici a înălțat atunci [Iisus] rugăciunea Sa [In 17]; pentru ei a adresat o cerere Tatălui făcând-o auzită lor: prin voci limpezi El i-a făcut pe ucenici să audă cuvinte de îmbărbătare. Și astfel sub formă de rugăciune a făcut cunoscute ucenicilor tainele și cunoașterea celor ascunse, deși e limpede că nu era vorba de rugăciune și că firea omenească a Domnului nu avea nevoie să adreseze aceste cuvinte Tatălui.

13. E așa pentru că lucrul de care părea să vrea să-L convingă cu vorbe pe Dumnezeu Tatăl era de fapt după voința Sa! E așa pentru că voința Sa era de ajuns pentru a împlini numaidecât rugăciunea oricui ar fi voit¹⁰! De aceea, cum spuneam, nu o rugăciune am auzit în acel ceas de la Domnul, ci acele cuvinte sunt taine pe care a vrut să ni le facă cunoscute prin ucenici. Împlinindu-și în acea noapte economia Sa, i-a fost limpede că acela era momentul în care astfel de lucruri trebuiau dezvăluite ucenicilor, întrucât în ele era o învățătură și o profeție privitoare la cele viitoare.

14. Din astfel de cuvinte iese nădejde și încurajare pentru tot neamul omenesc; și încă mai mult pentru cei care se apropie de credința în El. Din ele vin o mângâiere și o mare nădejde pentru ucenici. Ele vorbesc de tainele celor viitoare și care vor deveni realitate deplină în lumea viitoare. Pentru povățuirea ucenicilor și a lumii întregi a

¹⁰ Sfântul Isaac accentuează aici, în contrast polemic implicit cu teologia antiohiană a Bisericii siro-orientale din care făcea parte, divinitatea lui Hristos în fața umanității lui Iisus evidențiate în tradiția antiohiană.

arătat Domnul că se folosește de o rugăciune alcătuită din cuvinte prin care cunoaștem măreția și slava hărăzite Lui la Tatăl. Deși nu avea nevoie să-I aducă lui Dumnezeu Tatăl vreo cerere sau rugămintă, totuși Domnul a făcut și arătat toate acestea ca niște cuvinte pline de învățătură.

15. Nici măcar în ceasul Patimii n-a fost nevoie ca El să înalțe o rugăciune, cum spunea fericitul Tâlcuitor în Comentariul la Ioan privitor la ceea ce a spus Domnul în ceasul acela sub formă de rugăciune și care spune: „E bine ca acela care dă peste această scriptură să știe că aici e o profeție despre cele ce urmau să li se întâmple ucenicilor. Fiindcă acestea sunt cuvinte spuse sub formă de rugăciune. Să nu se privească, așadar, nici la forma lor, nici la varietatea genurilor lor, ci la aspectul cu care a fost rostită rugăciunea”¹¹.

16. Și puțin mai înainte, acolo unde vorbește despre întreaga rânduială a cuvintelor Celui ce ne-a făcut vii, Tâlcuitorul zice: „Acesta e în chip limpede sensul pe care înțelege să-l arate comentariul: că aici nu e o cerere, ci doar forma unei cereri. Fiindcă Iisus rostește cuvintele rugăciunii ca și cum aceasta ar fi o pildă; și dacă cineva va voi să judece lucrurile în mod simplu plecând de la forma exterioară pe care a ascultat-o, va găsi că multe din ele n-ar fi fost cazul să fi fost rostite”¹².

17. Așadar, după cum sugerează Tâlcuitorul, nouă ne revine să deosebim înțelesul întregii învățături a Domnului, pentru că putem sesiza intenția îndemnului și forma învățăturii: cu aceasta Iisus ne înțelepțește prin transmiterea cuvintelor rugăciunii, și în aceasta e ca și cum El Însuși ar cere Tatălui, învățând astfel taina Sa, cunoașterea duhovnicească și cele ce privesc cele ascunse.

¹¹ TEODOR AL MOPSUESTIEI, *Comentariu la Ioan VI, 17, 19*.

¹² *Ibid.* VI, 16, 33.

18. Căci făcând așa El ne-a învățat să ne rugăm pentru cutare sau cutare lucru, cerându-le El Însuși Tatălui — ca și cum Domnul nostru n-ar fi știut deja ce anume cerea — pentru a ne face să înțelegem cu limpezime că nu e deloc necesar să Îi aducem aminte lui Dumnezeu în rugăciune de lucrurile de care avem nevoie spunând numele lor Celui care cunoaște inima și care se îngrijește de toate! Pentru că, prin compătimirea pe care o are, Mântuitorul nostru care cunoaște toate Se gândește la tot ceea ce ne privește, la ceea ce ne e de folos și de învățătură. Prin urmare, El a făcut așa pentru a ne transmite în mod limpede predania rugăciunii și cererile care trebuie înălțate, fiecare cu numele ei.

19. Dar de ce aceasta? Pentru că prin meditația continuă la unele ca acestea gândirea să se înalțe dincolo de cele pământești, și prin tainele care sunt în cuvinte să se apropie de înălțimea nădejdi și virtuții, și pentru că în ele e ceva care duce la îndreptarea purtărilor și o învățătură privitoare la taine, la viețuirea, la cunoașterea lui Dumnezeu și meditația la El, și privitoare la intimitatea cu El pe care am câștigat-o deja prin Hristos. Explicarea a toate acestea a fost spusă deja îndeajuns așa cum ne-a părut potrivit, pe scurt, în cuvântul anterior acestuia. Dacă, așadar, se va apropia cineva în chip drept de gândul acestor felurite lucruri, nu va rămâne străin de gustul foarte bun care vine din citirea unui asemenea cuvânt.

20. Ne rămâne acum să vorbim doar despre anevoiosul gând căruia îi e închinat acest cuvânt; înțelegându-i sensul, ne vom înălța până la izvorul acestei teme și vom strânge în chip luminos și pe scurt intenția sa pe care o vom dezvolta.

21. Când cineva primește darul Duhului, mintea fiind luminată în realitățile ale căror înțelesuri le sesizează, se dedică și mai mult cugetări în vremea rugăciunii, înce-

Rugăciunea sa e doar privirea la Dumnezeu

tând a mai cere orice altceva. Într-adevăr, din pricina descoperirii, dorința sa e cu totul stinsă, și în locul cererilor cunoașterea Duhului îl umple de lucrurile a căror ființă ascunsă o cunoaște prin descoperirea înțelesurilor. Atunci părăsește tot ceea ce voia el însuși și își găsește odihnă doar în privirea lucrurilor negrăite.

22. Rugăciunea sa e doar privirea la Dumnezeu așa cum fac ființele inteligente care sunt în ceruri și cum se va întâmpla în lumea viitoare. Pentru că acest dar al Duhului îl face să vadă neconținut cele negrăite printr-un înțeles și într-o taină inexplicabilă. Învățătura privitoare la cele ascunse se întipărește în intelect prin puterea Duhului; și înțelesul lucrurilor adânci se scrijelește în inima omului ca scrisul pe o tăbliță. Dacă se întâmplă să fie pus în mișcare spre rugăciune fiind lipsit de astfel de lucruri, atunci inima sa se va elibera doar în rugăciunea de laudă.

23. Purtarea de grijă a lui Dumnezeu îl rușinează însă de fiecare dată când vrea să-i adreseze o cerere deosebită de cea care-i spune: „Cum vrei Tu și cum Ți place Ție”. Dacă ar cere ceva din voie proprie, aceasta l-ar face să se arate mai înțelept decât Dumnezeu care l-a învrednicit de orice dar, în timp ce Duhul o știe și El îl conduce.

24. Când sufletul s-a limpezit, de îndată ce întâlnește un cuvânt privitor la Dumnezeu, numaidecât gândirea lui e îmboldită spre tăcere și în ea se eliberează o aprindere duhovnicească și o iubire liniștită și uimită. Fiindcă întotdeauna când e uimită în Dumnezeu gândirea se adună cu ușurință și se concentrează înăuntrul ei însăși fără o constrângere sau forțare care să atârne de voința ei.

25. Dorești să ajungi la aceasta, iubitu! Sârguiește-te spre curățirea sufletului! Nu te lăsa mișcat de acele lucruri care arzând puțin câte puțin se mistuie; căci, întrucât ele sunt aproape de tine, te aprinzi pentru ele mai mult decât pentru cele ce rămân lângă tine și care se îndepărtează

dintr-o pricină care nu atârnă de tine. Fiindcă sunt lucruri pământești!

26. Nu iubi, nici urî vreun om plecând de la purtările lui, ci iubește persoana lui, fără a cerceta purtările lui, cum face Dumnezeu. Fiindcă purtările noastre se schimbă; dar în fața celui ce e de aceeași fire cu tine, tu rămâi neschimbabil asemenea lui Dumnezeu; Acesta ți-a dat asemănarea cu El încă în baia nașterii din nou [botez]. Ajuns nestricăcios în taină, sârguiește-te să ai și o înțelegere nestricăcioasă, potrivit modelului pe care l-ai primit.

27. Dorești să primești darurile care sunt semne ale sălășluirii dincolo, pentru a împinge firea spre acel chip care îți apare demn de măreție? Dacă e așa, atunci te voi face să intri la cea care e mama dorinței pe care o ai. Mai mult decât orice alt lucru caută dulceața: ea trezește în tine ceea ce e de folos pentru duh și pentru trup; te face să locuiești neconținut în pacea gândurilor.

28. Fiindcă ea e un semn al nepătimirii sufletului. Dulceața e un semn al îndurării. Îndurarea e un rod al smereniei. Dacă cineva nu coboară din înălțimea înțelegerii sale, nu se va putea arăta dulce și blând față de cei pe care-i întâlnește. Aceste zaloguri lucrează în suflet curăția; de ele sunt puse în mișcare semnele nemuririi pe care le dorești; și tot datorită lor se depărtează de suflet irascibilitatea care e întunericul său.

29. Ușurința spre mânie vine din mândrie. Mângâie-te cu acest cuvânt: de fiecare dată când vei avea în tine gânduri smerite, nici cea mai mică urmă de mânie nu se va putea apropia de tine. Fiindcă smerenia știe să rămână fără mânie chiar și în neputință, precum și în necazurile și nenorocirile care ne vin de la aproapele. Există însă și o mânie care vine din mișcarea temperamentului; ea nu pricinuieste asprime, se domolește numaidecât și e urmată de o străpungere neconținută.

30. Cine nu dobândește înainte de toate aceste lucruri nu va putea primi darul Duhului. Căci după Pavel nu e lipsit de contrazicere să ne desfătăm de lucrurile Duhului umblând în cele ale trupului [cf. *Ga* 5, 16–17; *Rm* 8, 1–12].

31. Fiindcă atunci când nici măcar ceea ce ține de înțelegere nu urmează Duhul prin înălțimea gândirii și modurile ei slăvite vrednice de Dumnezeu, atunci și sufletul rătăcește în jurul împlinirii a ceea ce ține de trup, chiar dacă e bogat de gânduri înalte care vin din citire [a Scripturilor] și din osteneala trupului.

32. Pentru că harul Duhului nu e primit în trup, ci în inimă, iar lucrarea sa e primită în mădularele lăuntrice ale sufletului și e cunoscută prin minte. Căci înăuntru trebuie să ne împodobim [cf. *1 Ptr* 3, 3–4], ca niște săraci care-L primesc pe Hristos.

Cuvântul 5

**Al aceluiași Mar Isaac.
Despre creație și despre Dumnezeu.**

1. Chiar dacă a fost un timp în care creația nu exista încă, n-a fost un timp în care Dumnezeu n-a iubit-o; căci chiar dacă ea nu era încă, n-a fost totuși un timp în care Dumnezeu să nu-și fi cunoscut creația. Și chiar dacă El nu se făcuse cunoscut ei, pentru că nu era creată încă, Dumnezeu o cunoștea însă dintotdeauna în toate felurile ei părți și firi. Căci a făcut-o să existe atunci când i s-a părut lucru bun.

2. Adevărata iubire a lui Dumnezeu pentru creație se cunoaște din faptul că, după ce a sfârșit plăsmuirea ei în toate felurile ei părți, a asamblat-o în întregime într-o unică entitate: a asamblat într-o unică legătură cele sensibile și cele inteligibile; a unit-o cu Dumnezeirea Lui; a făcut-o să urce mai presus de toate cerurile; a făcut-o să șadă pe un scaun veșnic și a făcut-o dumnezeu peste toate.

3. Dacă creația ar fi primit o soartă mai mare decât asta, oare aceasta te-ar fi convins, omule, că o asemenea stare e un adevărat semn al măreției iubirii lui Dumnezeu pentru creația Sa?

4. Ce cerere a făcut creația ca să primească aceasta? Ce rugăciune a adus pentru ea însăși? Când s-a urcat un asemenea gând la inima ei [cf. 1 Co 2, 9]? Ce purtare a

oferit în schimb pentru a ajunge dumnezeu? Cum de mai rătăcim în gândurile noastre în fața măruntelor lucruri muritoare și nu ne apropiem de marea bogăție pe care am primit-o și pe care nu o simțim? De ce nu medităm ziua și noaptea la frumusețea noastră, la faptul că am ajuns dumnezei? Spune-mi, așadar, iubitele: dacă ți-ar fi fost dată o deplină libertate de alegere, de a alege pentru întreaga fire ceva frumos pentru noi și ceva foarte nobil, cine dintre noi ar fi ales pentru el însuși sau pentru întreaga fire ceea ce i-a hărăzit Dumnezeu?

5. Mai este oare altă stare dincolo de care să fi urcat creația? Care stare e mai mare decât Dumnezeirea? Iată: creația a devenit dumnezeu!

6. Dar să nu privim la amănunte pentru a strânge de aici o mărturie privitoare la adevărul puternicei iubiri a lui Dumnezeu pentru creația Sa, ci să privim la limita extremă a bogăției Sale și la ceea ce închide măreția manifestărilor iubirii Sale într-o unică icoană, ca astfel s-o putem scruta într-un mod sintetic.

7. Aici vederea noastră nu se risipește [oprindu-se] asupra lucrurilor în parte: ca atunci când ne apropiem de cele ce sunt doar amănuntele iubirii Sale, așa încât intelectul nostru se întinde spre lucrurile uimitoare și felurite lucrate de El în noi, ca din oricare din acestea de care ne apropiem să strălucească un semn al înflăcărării Lui iubiri pentru creația Sa.

8. Dar noi să ne apropiem de o gândire sintetică; acolo unde gândirea noastră strânge și particularitatea celorlalte lucruri; acolo unde, urmărind un astfel de gând sintetic, intelectul nostru nu rătăcește într-o mulțime de amănunte, ci uimirea, care scrutează gândurile cu rugăciunea puternică și în multe chipuri a inteligenței, naște în mod sintetic o icoană unitară și neîmprăștiată.

9. La începutul creației, când Dumnezeu l-a făcut pe Adam, măcar că acesta nu știa să deosebească dreapta de stânga [Fc 4, 11], de-abia creat a dorit treapta dumnezeirii. Dar ceea ce Satan a semănat în el ca un lucru rău — și anume acel „veți fi ca niște dumnezei” [Fc 3, 5], și ei în ingenuitatea lor s-au încrezut în el — Dumnezeu l-a înfăptuit într-un mod concret; și la sfârșitul zilelor, din marea iubire a Celui care l-a creat, acestuia i-a fost dăruită diadema dumnezeirii. Bine au spus Părinții, mișcați de Duhul care șoptea în ei puterea dumnezeiască, fiindcă El a înfăptuit aceste lucruri și le-a descoperit taina lor zicând: *MĂDULARE, TRUP, VIHIRE*

10. „Unirea lui Hristos în dumnezeire ne-a arătat taina unității a toate în Hristos. Aceasta e taina: că printr-unul singur întreaga creație s-a unit cu Dumnezeu în taină și acest lucru s-a împărtășit tuturor. Astfel totul s-a unit cu El ca mădularele cu trupul; fiindcă El e obârșia a toate. Această lucrare a fost făcută pentru toată creația. Căci va fi un timp în care nici una din părți nu va lipsi întregului. Marea înțelegere care e în Duhul nu se va împărtăși doar unor fărâmituri, ci va înfăptui ceva și mai mare atunci când făcând toate acestea îl va descoperi”¹³.

11. Slavă Ție, Creatorul și Domnul nostru, că printr-o riguroasă contemplare a iubirii Tale m-ai umplut de mângâiere și de bucurie, ai înălțat gândirea mea din adâncurile pământului și ai primit-o pe scaunul Ființei Tale, ca să se lărgască în bogăția Firii Tale și să privească tainele negrăite ale iubirii Tale, îndepărtându-se de mulțimea fărâmelor creației și urcând spre locul Creatorului ei.

12. Vederea Lui nevăzută mă îmbată și slava Sa mă aruncă în minunare; tainele Lui mă stârnesc; iubirea Sa

¹³ Citat neidentificat de tonalitate evagriană (cf. *Epistola către Melania* 5) sau teodoriană (comentariile pierdute la *Efesenii* 1 sau *Colosenii* 1).

O, iubire nemăsurată a lui Dumnezeu pt creația Sa!

mă umple de uimire. Mă pune în fața tainelor Sale și-mi arată bogăția Lui; și atunci când mi se pare că drumul meu s-a terminat, ele se revarsă încă asupra mea, fiindcă sunt mai slăvite decât cămările pe care le-am străbătut deja. Și atunci când mi se pare că am pătruns înăuntrul lor, mă întorc să le privesc și iată ele s-au făcut înaintea mea un ocean imens, infinit când e vorba de străbătut și dulce de privit. Și chiar atunci când povestesc toate acestea, iată că descoperirile lui se schimbă, tainele sale cresc și vederile lui se transformă în minte.

13. Dacă până și toate tainele Sale privitoare la cele lucrate de El pentru firea noastră sunt infinite, cine se va mai avânta spre tainele Firii Lui? Și unde vom mai da de o altă fire care să fie în înțelegere mai puternică decât cea a îngerilor, pentru ca să nu ne îndepărtăm de cunoașterea lor? Dacă în ceea ce am putut vedea și atinge [1 In 1, 1] căile economiei Lui se sustrag prin minunare înțelegerii în fața alergării intelectului, ce se va întâmpla cu cele nevăzute ale Sale?

14. O, iubire nemăsurată a lui Dumnezeu pentru creația Sa! Să privim această taină într-o înțelegere negrăită! Ca să se facă cunoscut faptul că El a unit creația cu Ființa Sa nu pentru că ar fi avut nevoie, ci pentru a o apropia de El, pentru a o face să se împărtășească de bogăția Sa, pentru a-i da ceea ce este al Său și pentru a o face să cunoască bunătatea veșnică a Firii Sale, El i-a dăruit măreția și slava dumnezeirii Sale, ca în locul Dumnezeului nevăzut să se numească Dumnezeu creația văzută și în locul a ceea ce este necreat și dincolo de timp să fie încununată cu numele Treimii făptura și ceea ce e mărginit de un început. Celor pe care le-a creat le-a dat, așadar, acel nume vrednic de măreție pentru sfîntirea căruia gurile veghetorilor [îngerilor] nu sunt [destul de] curate.

"S-a golit pe Sine Însuși"

15. Aceasta e „golirea” de care vorbește dumnezeiasca Scriptură; e acel „S-a golit pe Sine Însuși” [Flp 2, 7] de care vorbește fericitul Pavel cu minunare negrăită, și a cărei tâlcuire e înțelegerea adâncă a iubirii dumnezeiești. Fiindcă El a iubit-o în întregime, până acolo încât creația a fost numită Dumnezeu și numele măreției Lui a ajuns cel al creației Lui.

16. „Taina aceasta mare este” [Ef 5, 32]! Nu știu cum de m-am gândit să înot în acest imens ocean și cine mi-a dat aceste brațe puternice în stare să înoate dulce în adâncul de nepătruns fără să ostenească. Dar pe cât văd mai mult că oceanul e întins și țărmurile sale nu pot fi văzute, pe atât mai pline de dulceață sunt ele; și în loc de osteneală, în inimă țâșnește bucuria. Nu știu însă cum m-am învrednicit de un asemenea har: de a povesti iubirea lui Dumnezeu? Lucru de nespus pentru o limbă creată! Căci până și mințile îngerești sunt mult prea slabe pentru a urca spre înălțimea contemplării Lui și sunt mult prea mici pentru a ține în gândurile lor întreaga bogăție a iubirii Sale.

17. Dar pentru că nu ne-am apropiat de o asemenea înălțime pentru a scruta, ci pentru a ne desfăta, acest gust ne va fi dăruit foarte repede, fiindcă am dobândit ajutorul care vine de la El Însuși. Atunci ne vom opri și vom sta în tăcere, după ce El ne va fi arătat ceea ce nu are sfârșit, și anume iubirea lui Dumnezeu pentru creația lui! Și până ce nu va fi ajuns timpul în care vom vedea realizat în lumea cealaltă prototipul tainei Sale pregătit pentru arătarea iubirii, să mărginim cuvântul nostru la aceasta, stăruind în această mângâiere care e oglinda celeilalte și în icoana întunecoasă a cunoașterii noastre privitoare la iubire și în credința noastră până în ziua descoperirii Sale celei mari și slăvite, când vom vedea această bogăție nevăzută a noastră împreună cu noi și lângă noi.

18. Cine e în stare să poarte minunarea și bucuria pentru tot ceea ce, în iubirea Sa veșnică și în mila Lui nemăsurată, pregătește El pentru noi fără ca să o cerem? S-a spus: „Dumnezeu care e bogat în milă, din marea Sa iubire cu care ne-a iubit” și celelalte [Ef 2, 4]. Lui fie slava în veci de veci. Amin. Amin.

Cuvântul 6

Al aceluiasi Mar Isaac.

Tema îndemnului său, care se acordă cu cel dinainte, e dulceata judecării lui Dumnezeu și scopul purtării Lui de grijă.

1. Faptul că nu facem cum se cuvine ceea ce trebuie să facem e mai puțin grav decât faptul că nu scrutăm ceea ce am primit, pentru a cunoaște și prin urmare pentru a mărturisi acest lucru pe cât ne stă în putință. Cât de adeseori nu se arată aici slăbiciunea firii! Cine va mărturisi cum se cuvine oceanul harului lui Dumnezeu? Chiar și dacă-l cunoaște nu e în stare să o mărturisească: măreția lucrurilor pe care le prefigurează firea e nemăsurată!

2. Cu varietatea lor ele sunt un semn al harului și iubirii Lui. Fac ca în gândire să se reverse râuri de înțelesuri minunate și bogăția contemplării; acestea înfășoară mintea atunci când meditează și, făcând-o să simtă cunoașterea a ceea ce e în Dumnezeu, o fac să tacă. Atunci ea se oprește și din mărturisire, iar vâlvătaia minunării care se învâlburează în ea încetează.

3. Simțirea nevredniciei proprii față de răsplătirea care îi este hărăzită e egală cu neputința ei de a simți măsura iubirii lui Dumnezeu. Răsplata desăvârșită și împlinirea lucrului sunt ale lui Dumnezeu. Iar scopul tuturor acestora e doar ca noi să știm că El știe să ne iubească! Îi este de ajuns ca noi să luăm locul celui ce vrea să slujească [cf. Lc 22, 27], chiar dacă nu suntem în stare de

aceasta. Descoperirea de către noi a faptului că nu cunoaştem întinderea ei [a iubirii Sale arătate] în toate acestea e socotită de El obârşia oricărei cunoaşteri. Iar când ne găsim uneori în această stare [de a ne simţi neştiinţa], cât de luminaţi suntem! Şi cine e în stare de bucuria încercată aici?

4. Cât priveşte lucrurile lui Dumnezeu, iubitele, cum anume sunt ele şi cum ne-a fost dăruit belşugul mulţimii formelor lor, am scris potrivit sărmanei noastre ştiinţe îndeajuns în cuvântul dinainte. Acel scurt cuvânt, care vrea să convingă de adevăr, e de ajuns pentru a atrage un intelect râvnitor spre minunarea şi bucuria care vin din meditatea la acele lucruri.

5. Să rămânem, aşadar, în toată vremea în aducerea-aminte de aceste lucruri şi să ne desfătăm de ele! Să le adunăm tot timpul în faţa ochilor minţii noastre; să le contemplăm! Să ne facem deplină bucuria şi să înălţăm inima noastră în Dumnezeu ştiind că s-a zis: „Cine se laudă, în Domnul să se laude” [1 Co 1, 31; 2 Co 10, 17]. Uimitoare e această lăudăroşenie de lucrurile de care Dumnezeu ne porunceşte să ne aducem aminte mereu! Întrucât ele sunt cu adevărat folositoare aducerii noastre aminte, mai mult chiar decât e respiraţia pentru viaţa noastră, să le socotim, aşadar, ale noastre ca nimic altceva!

6. Prin lucrurile Sale suntem îndreptaţi, nu prin ale noastre. Prin cele ale Sale moştenim cerul, nu prin cele ale noastre. Căci s-a zis: „Nu prin faptele sale e îndreptat omul înaintea lui Dumnezeu” [Rm 3, 20; Ga 2, 16]; şi: „Nimeni să nu se laude cu faptele sale, ci cu dreptatea din credinţă [Rm 4, 13]¹⁴! Fiindcă această dreptate se

¹⁴ Sfântul Isaac se arată preocupat în acest Cuvânt să echilibreze accentul pus în tradiţia creştinismului răsăritean pe efortul ascetic uman evidenţiind faptul biblic esenţial că nu acesta îl mântuieş-

ce cineva e găsit vinovat, prin căinţă se înalţă îndreptat numaidecât şi fără să fie nevoie de fapte

spune că „nu vine din fapte, ci numai din credinţă, adică din credinţa în Iisus Hristos” [Rm 3, 22; Ga 2, 16]!

7. Explicarea a ceea ce tocmai s-a zis, şi anume că omul nu se îndreptează din fapte, e aceea că el nu se poate îndrepta doar din faptele văzute, adică din cele ce ţin de Lege. Fiindcă numai trupul nu e în stare să împlinească tot ceea ce e poruncit şi să-l îndrepteze pe om. Omul se îndreptează din faptele credinţei! Ascultă aceasta: dacă ar spune cineva că poate să dobândească dreptatea potrivit Legii, prin faptele trupului, atunci el ar fi dator cu tot ceea ce porunceşte Dumnezeu să fie împlinit; şi numai atunci ar fi socotit drept.

8. Dacă n-ar mijloci harul credinţei — pentru că el îndreptează conştiinţa — ori de câte ori ar lipsi faptele, ar fi comisă o încălcare a lor sau n-ar putea fi împlinite în chip desăvârşit, ar putea fi oare de ajuns în locul lor voia bună proprie? Prin aceasta nu vreau să spun că nu e cu putinţă să fim îndreptaţi de Lege fără căinţă şi iertare, ci că aceasta ne face vrednici şi de pedeapsă.

9. Nu există dreptate care să nu vină din căinţă, nici conştiinţă fără har. Astfel dacă cineva e găsit vinovat, prin căinţă se înalţă îndreptat numaidecât şi fără să fie nevoie de fapte. Legea însă nu prevede acest lucru. Într-adevăr, dacă cineva a ascultat toate poruncile ei, dar n-a făcut una singură, nu numai că lui, care vrea să fie îndreptat de Lege, adică din fapte, nu din har, nu îi sunt socotite nici chiar celelalte porunci pe care le-a păzit, dar, pentru o singură poruncă pe care n-a făcut-o, primeşte pedeapsa potrivit cu ceea ce rânduieste Legea: „Cine n-a făcut ce porunceşte această Lege să piară din mijlocul poporului” [Dt 27, 26; cf. Iac 2, 10].

te/îndreptează pe om, ci doar harul şi iubirea lui Dumnezeu, singurul izvor al mântuirii/îndreptării pentru toate fiinţele raţionale.

10. La ce dreptate se așteaptă, așadar, cel ce e convins că se îndreptează din Lege și din faptele trupului? Căci firea e întotdeauna neputincioasă față de ceea ce ar trebui să facă; iar dacă ar fi judecată potrivit Legii, urmarea acestei neputințe ar fi pedeapsa dumnezeiască. Dacă însă cineva ar ajunge să nădăjduiască că se poate socoti drept înaintea lui Dumnezeu, acesta ar ajunge să-și primejduiască chiar și mântuirea, întrucât firea omenească nu e în stare să fie fără păcat și să îplinească întreaga dreptate așa cum o cere Dumnezeu, pentru că nu s-a găsit nici măcar un singur om care să nu fi căzut [*Ps* 14, 3; *Rm* 3, 12]. După cum stă scris: „Cine n-a făcut ceea ce s-a poruncit, să piară” [*Dt* 27, 26]. Aceasta e dreptatea potrivit Legii!

11. Dacă spui însă: „Sunt îndreptat din conștiința și voința sufletului, și-I voi descoperi lui Dumnezeu inima mea”, iată cum se arată harul pe care l-ai cerut: chiar dacă nu îplinești vreo faptă, chiar dacă greșești în ceva sau din felurite pricini nu ești în stare să fii la înălțime, ești totuși convins că o asemenea conștiință e socotită drept faptă. Dar dacă nu ai fapte tu care te lauzi cu fapta, care mai e lauda ta? Ce bucurie mai e din purtarea noastră?

12. Să tacă orice gură: singur Dumnezeu e drept! În har a fost mântuit omul, nu prin fapte, ci prin credință a fost îndreptat, nu prin faptele sale. Cine nu are fapte, ci crede doar în Cel care-i îndreptează pe păcătoși, acela vede socotită de Dumnezeu ca dreptate credința conștiinței lui. Aceasta o spunea Apostolul: „Omul e îndreptat din credință, iar nu din fapte” [*Ga* 2, 16]. Căci dacă dreptatea ar fi socotită după fapte, atunci stă scris: „Cine n-a făcut tot ce e poruncit, să piară” [*Dt* 27, 26]. Iată dreptatea care vine din purtări!

13. În schimb dreptatea [care e] rod al harului e aceasta: ori de câte ori încearcă cineva să facă un lucru foarte mic după puterile sale și-l face din voia sa proprie, chiar dacă

nu reușește fapta lui, așadar chiar fără osteneala pentru împlinirea ei, Dumnezeu îi socotește prin harul Său plinătatea dreptății atribuindu-i lui întreaga faptă. Cât despre mine, chiar dacă nu pot nimic, lucrez după puterile mele. E un lucru sigur că nu pot fi fără pricină de rușine și fără păcat, dar Tu [Dumnezeule], pentru această mică faptă pe care o împlinesc, îmi dai dreptatea.

14. Uneori se întâmplă să nu fac nici măcar această mică faptă; și nu numai că n-am să aduc nici o faptă, dar de multe ori chiar și acea voință sinceră pentru o dorință bună pe care o aveam se abate departe de Tine, se adâncește în rău și se desparte de Tine, iar eu ajung gol și de voință sinceră față de Tine. Atunci, deși îmi lipsesc atât faptele, cât și voința, doar prin gândul căinței pe care-l trezești în mine, îmi dai numai decît plinătatea dreptății, deși sunt departe de fapte; fiindcă nici timpul, nici trupul nu-mi vor putea câștiga una ca aceasta.

15. Și așteptând eu toate acestea, Tu însuși mă primești, și prin har, fără fapte, mă îndreptezi, mă reasezi în locul înalt în care eram mai înainte; și numai prin întoarcerea voinței, fără să fiu în stare de nimic, depărtezi de la mine moartea conștiinței și-mi dai o dreptate nevinovată. Cine e atât de drept ca să poată dezminți un asemenea har? Și cine n-a primit de multe ori acest dar pe calea purtărilor sale¹⁵?

16. Cine înțelege acest lucru și îl înțelege cu credincioșie, acela nu se poate veseli de faptele sale, ci numai

¹⁵ Sfântul Isaac adaugă aici la argumentele biblice mărturisirea neputinței sale de a fi drept deducând afirmarea mântuirii ca rod exclusiv al harului din experiența slăbiciunii proprii. După care se adresează interlocutorului care-i obiectează faptul că o astfel de încredere doar în harul lui Dumnezeu e o eschivare comodă de la angajamentul ascetic personal, silindu-l să se întrebe despre propria lui experiență a lui Dumnezeu, dacă de la Acesta a cunoscut dreptatea sau mai degrabă harul.

nu se poate veseli de faptele sale ci
de bunătatea Lui Dumnezeu.

de bunătatea lui Dumnezeu. Și cine își dă seama că pricina bucuriei sale e într-adevăr bunătatea lui Dumnezeu, acela nu suferă ca bucuria lui să fie doar pentru el însuși, ci se veselește pentru toate fapăturile. Atunci bucuria sa e mai întinsă decât oceanul, pentru că lumea întreagă se folosește de bunătatea lui Dumnezeu: întreaga creație, chiar și păcătoșii, se bucură de ea.

17. Atunci el este gata să se veselească chiar și pentru păcătoși, pentru că și ei sunt aproape de milă din pricina bunătății Domnului a toate, prin care îndreptarea mi-a fost dăruită și mie fără fapte. Dacă e adevărat că oricine e făcut părtaș al acestei bunătăți ca și mine doar pentru că Dumnezeu e bun, aceasta înseamnă că El cere de la noi doar o mică voință, iar harul Său dă din belșug și ne iartă păcatele.

18. Acesta e harul care îi întărește pe cei drepti, îi păzește prin venirea lui și le iartă lipsurile lor. El vine și la cei răposați: ușurează chinurile lor și e milostiv [compătimitor] în osânda judecății lor. În lumea viitoare harul va judeca, nu dreptatea. Dumnezeu scurtează timpul suferințelor, și prin harul Său îi face pe toți vrednici de împărăția Lui, fiindcă nu este drept care să-și poată potrivi purtarea cu acea Împărăție.

19. Dar dacă lucrurile omenești ar fi judecate și cercetate de Dumnezeu după dreptate, și dacă în ascultarea cuvântului Scripturii ne-am opri la felul în care acesta arată în afară nevrând să intrăm în el prin înțelegere, unde ar fi atunci în acesta dreptatea Lui? Dar s-a spus: „Milostiv este Domnul în toate lucrurile Lui” [Ps 144, 17]¹⁶.

¹⁶ Sfântul Isaac citează aici textul siriac, așa-numita Peshitta, care sună: „Drept este Domnul în toate căile Lui și milostiv [cuvios, în Septuaginta] în toate lucrurile Lui”, și astfel sugerează faptul că Dumnezeu e drept întrucât este milostiv, o idee fundamentală pentru Sfântul Isaac.

întreaga creație, chiar și păcătoșii se
bucură de bunătatea Lui Dumnezeu.
74

#pedeapsa... povățuirii părintească

Într-adevăr, chiar și atunci când El îndreaptă ceva, nu e corect să socotim acest lucru un act de dreptate, ci unul de înțelepciune părintească.

20. Fiindcă eu nu numesc „pedeapsă” nici acele prilejuri în care îl cercetează Dumnezeu pe cineva cu asprime, fie aici, fie dincolo, ci le numesc „povățuire” fiindcă au un scop pozitiv. Prin urmare, cum spuneam, nu e nimeni care să-și poată potrivi purtările cu acea Împărăție și cu viața ei, care ne e dată prin milă.

21. Am lămurit, așadar, cum spuneam mai sus, faptul că moștenim cerul prin ceea ce face El, și nu prin ceea ce facem noi. Iar acest har ne e dat în fiecare zi, și nu din când în când! Și dacă toți primim un asemenea har, să ne veselim în Cel care-l dă și bucuria noastră va fi și mai mare! Să I ne închinăm și să-L lăudăm, și darul Lui va spori și mai mult!

22. Căci dacă pentru cineva bucuria lui atârână de purtările sale, ea va fi una amăgitoare. Mai mult: va fi o bucurie săracă! Și săracă va fi nu numai bucuria lui, dar și cunoașterea sa. Căci cine se veselește pentru că a înțeles că Dumnezeu e într-adevăr bun, acela se mângâie cu o mângâiere care nu trece și se bucură cu bucurie adevărată; aceasta pentru că, așa cum s-a spus, sufletul său s-a înțeleptit și a înțeles că într-adevăr bunătatea lui Dumnezeu e nemăsurată.

23. Pentru că firea omenească nu se poate îndrepta pe ea însăși, întrucât e neconținut mai prejos decât ceea ce trebuie să fie. Din pricina înclinării ei, a slăbiciunii ei, a trupului, a piedicilor, a mișcărilor, precum și a ceea ce îi vine din afară și seamănă cu toate acestea, El [Dumnezeu] Și-a pus în gând să lucreze orice stratagemă [șiretlic] pentru ca el [omul] să fie socotit tot timpul drept înaintea Sa potrivit cu ceea ce s-a auzit din Scriptură.

Bunătatea lui Dumnezeu⁷⁵ e nemăsurată

24. Căci pentru El un păcat nu face cât un păcătos. Îi place ca el să se ferească, pe cât îi stă în putință, de prilejurile de păcat, dar când se întâmplă ca acesta să facă răul, El nu încetează să-Și reverse bunăvoința Sa. Când cade în păcate grele, El îl acoperă; și pentru ca ele să nu ajungă la cunoștința oricărui, îl ajută pe cel care a greșit.

Căci vezi cum în păcatele grele El scoate la iveală doar cu anevoie câțiva păcătoși, și aceasta numai pentru a trezi frica în cei nepăsători; îngăduie să se vadă însă păcatele mici, ca prin ele să îndrepteze păcatele mai grele care rămân ascunse.

25. Și în timp ce el [omul] își ascunde relele urâte și vătămătoare, El [Dumnezeu] scoate la lumină doar lipsurile mărunte pentru a-i zgâlțâi prin ele pe oameni; și de câte ori nu face aceasta prin lucruri care nu sunt de fapt nimic față de marile păcate! Scotându-le la lumină pe cele mici le face semn să se vindece de cele mari.

Dimpotrivă, chiar și o mică faptă de dreptate pe care acesta reușește s-o îplinească, El nu uită să o cinstească și să o încununeze cu îndoită răsplată. Căci, pe cât poate, El Își întoarce privirea de la păcat, dar privește cu compătimire greșelile noastre și foarte mica noastră bunăvoință care le urmează.

26. El desființează greșeala și nepăsarea noastră; și pentru ca nimeni să nu fie socotit păcătos înaintea Lui, El pune la cale o stratagemă [un șiretlic]. Căci s-a spus: „Dumnezeu a desființat păcatul tău: nu vei muri!” [2 Rg 12, 13]. Și chiar dacă ar fi vorba de un păcătos care nu-și dă nici o osteneală în ce privește străpungerea inimii, El îi dă iertarea Sa datorită persoanei altora, fiindcă îi place să dea un prilej de iertare a păcatelor. Vițelul lui Aaron a dus la mijlocirea și chemarea lui Moise [Is 32, 1-14]; și din pricina Lui Însuși și a lui David, El a ocrotit ceta-

harul care acoperă ca un vâl totul...

tea [Ierusalimului] care era plină de idoli [4 Rg 19, 34; 20, 6; Is 37, 35].

27. Oriunde se găsește chiar și numai numele căinței, chiar dacă ea ar fi doar de formă, El Se pleacă pentru a ne da bucuros iertarea. El, care cunoaște inimile, lucrează astfel chiar și atunci când e vorba de vinile cele mai grele! Să ne aducem aminte de moartea lui Nabot și de vicleana îmbrăcare în sac a regelui Ahab [3 Rg 21].

28. Că El nu Se bucură de prilejurile de păcat e limpede din faptul că iartă: aici Își arată deschis voia Sa, care e aceea de a avea milă [compătimire]. [E ca și cum ar spune:] „Iubesc iertarea, și nu iert doar din anume pricini, ci pentru că acest lucru e plăcut bunătații Mele; fie acolo unde sunt prilejuri de păcat, fie acolo unde e dreptate, Eu dăruiesc oamenilor iertarea și harul care acoperă cu un vâl totul”. Arătându-Și harul, El îl face să încolțească spre folosul acestuia [al omului].

29. Erau doi datornici care îl implorau pe cel ce i-a împrumutat să-i păsuiască; unul datora 500 de dinari, iar altul 50; aceștia înseamnă păcatele mari și cele parțiale care cuprind în ele și pe cele mici. Dar neavând nici unul dintre ei ce să dea înapoi, cel care i-a împrumutat le-a iertat datoria [cf. Lc 7, 41-42]. Iată unde El arată limpede că iubește iertarea și nu ține seama de prilejurile de păcat!

30. Fiindcă Economia [mântuirea] Sa nu ține seama de prilejurile de păcat datorate relaxării, pentru că nu sunt de nici un folos, și chiar dacă El arată limpede toată înțelegerea Sa față de ele, totuși păcătoșii vor continua să le facă. Și chiar dacă înclinarea noastră n-ar fi în stare să facă ceea ce trebuie, și drept urmare răul sporește nemăsurat, acest lucru nu e o piedică pentru ca, oriunde se întâmplă, să lucreze deschis harul Său pe care îl arată față de datornicii care-i datorau unul 500, iar altul 50 de dinari.

ceasta e voia Lui + iertarea pe
om pl + milei de pacat

31. El [Dumnezeu] nu Și-a făcut gânduri pentru aceștia pentru că îi iubea mai mult; căci nu îi iubește pe alții mai puțin decât pe ei, fiindcă nu iubește pe cineva anume, ci firea [omenească]. Și dacă El iubește firea, atunci toți, buni și răi, sunt cuprinși între hotarele iubirii Sale. Și dacă fără nici o șovăială, deși fără să ascundă prilejurile păcatului, dă iertarea celor pe care multele lor păcate i-au ticăloșit foarte tare, atunci cu atât mai mult îi va face vrednici de întreaga măsură a milei Sale pe cei care au doar puține păcate.

32. Căci El iartă atât ce este mare, cât și ce este mic. Și chiar dacă cei care primesc iertarea nu sunt la înălțimea ei, o primesc totuși deopotrivă. Fiindcă pentru El amândouă acestea sunt egale, pentru că nu Se obosește să socotească: când îl iartă pe cel ce a greșit mai mult, nu Se mâhnește și nu-I e mai greu decât atunci când iartă pe cel ce a păcătuit mai puțin. Fiindcă El îi iubește pe oameni, și nu iubește dreptatea despărțită de milă. Căci spune: „Gândurile Mele nu sunt gândurile voastre. Și căile Mele nu sunt căile voastre: Eu sunt un Dumnezeu milostiv!” [Is 55, 8; Is 22, 26 și Ir 3, 12].

33. Am contemplat toate aceste lucruri și m-am minunat de înțelepciune: strălucitor e Domnul a toate! Am scrutat bunăvoirea Lui, a cărei măreție întrece înțelegerea tuturor ființelor raționale. Aceasta e, așadar, voia Lui: să ierte pe orice om pentru orice prilej de păcat!

34. De aceea, chiar dacă omul e păcătos, agățându-Se de cel mai mic pretext, El îl numește numaidecât drept; și pentru binele unei singure zile îi iartă ticăloșiile între-gii sale vieți. [Pentru o singură faptă bună El îl socotește nevinovat pe cel care și-a petrecut toate zilele sale în păcat.] Numai să se mâhnească în conștiința sa și El îi iartă fărădelegi nemăsurate: în locul unei mulțimi de fapte El primește de la acesta chiar și cea mai mică voință; și

pentru păcate de ani de zile, grele și îndelungate, îi e de ajuns căința unei singure clipe.

35. El îi socotește acest lucru ca dreptate, chiar dacă mai apoi trupul nu e în stare nici măcar să se oprească de la căderile sale de odinioară. E ca și cum ar spune: „Nu poți să nu păcătuiești, și atunci nu voi socoti aceste păcate făcute de tine. Dă-ți seama numai de harul care ți s-a dat!” De acest lucru dau mărturie vameșul din templu și fiul risipitor [Lc 18, 9 sq și 15, 11 sq], care au primit numaidecât o grabnică iertare, deși au păcătuit mai mult decât oricare altul. Căci s-a spus: „Acolo unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit și harul” [Rm 5, 20]¹⁷.

36. De altfel, deși El dă putere voinței ca să poată să nu consimtă la păcat, și deși e izvorul oricărui bine, Îi place să ne numească drepti. Cum spuneam, El a vrut aceasta pentru ca, folosindu-se de orice stratagemă [șiretlic] să se poată veseli de toți oamenii ca de niște drepti și să poată cuprinde în numărul acestora pe orice om.

37. Priviți cât de slabă e firea noastră! Și deși sunt atât de puține [faptele noastre bune, ne putem lăuda] cu numele dreptății; agățându-Se de cele mai mici pretexte, El ne numește drepti. Milostiv Domn este El! Se îndoiește oare cineva de ceea ce am spus? Sau e oare cineva a cărui conștiință nu dă mărturie despre Dumnezeu pentru aceste slăvite lucruri? Un prilej de binecuvântare e și pomnirea tâlharului răstignit de-a dreapta Lui [Lc 23, 43], fiindcă și el face parte dintre cei ce au primit mila în dar.

¹⁷ Textul siriatic al lui Isaac are aici „a prisosit și bunătatea” — *tabuta* — în loc de „harul” — *taybuta*. Dată fiind diferența grafică minimală între cele două vocabule siriace, ar putea fi vorba de o eroare de copist, dar nu e exclus ca însuși Sfântul Isaac să fi operat această schimbare de termeni, pentru a sublinia ideea că „harul” lui Dumnezeu e de fapt „bunătatea” Lui.

bogăția Sa pl noi e milă, iubire minunată

38. Să fie poate o ființă rațională atât de orbită în voia ei, încât să nu înțeleagă toate acestea? Sau care să-și întoarcă fața sa de la aceasta preferând să se veselească de purtările sale? Care e ființa rațională care să nu contemple aceasta ziua și noaptea și să nu privească toate aceste minunății ale lui Dumnezeu și judecăți ale iubirii Lui? Și anume faptul că El nu ne judecă după dreptate, ci din iubire Își schimbă dreapta Sa judecată astfel încât, măcar că suntem ticăloși, să-și găsească plăcerea în noi?

39. Cine meditează și stăruie în aceasta ziua și noaptea, cel pentru care izvorul bucuriei sale e veselirea în cercetarea acestor lucruri și care se minunează în Dumnezeu veselindu-se în contemplarea stratagemelor [șiretlicurilor] bunătății Lui, acesta e bogat în sărăcia lui! Bucuria sa e o bucurie care vine din har și nu e omenească. Și deși nu are nimic, în credință are totul, fiindcă pricina bucuriei lui e Cel prin care subzistă totul.

40. Căci pentru cine își scoate de aici întreaga sa bucurie, toate cele ale Lui sunt frumoase. Numai acest lucru e bucuria sa! Căci cine se bucură de Firea lui Dumnezeu și pentru bogăția pe care o revarsă asupra noastră acea înaltă Fire — fiindcă Dumnezeu Însuși e toată bogăția noastră, iar bogăția Sa e pentru noi milă, iubire și bunătate —, cel a cărui bucurie țâșnește de aici, acela are o bucurie care se veselește pentru lumea întreagă, fiindcă tot ce e al lui Dumnezeu e și al nostru.

41. Mai mult, la tot ce era al său El a adăugat și darul Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu, cum spune Însuși Domnul: „Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, ca toți cei ce cred în El să nu piară” [In 3, 16]. Și cum spune și fericitul Pavel: „În aceasta Își arată Dumnezeu iubirea Sa față de noi: că Hristos a murit pentru noi în timp ce eram încă păcătoși” [Rm 5, 8]. Și: „Dacă încă pe când eram noi vrăj-

Să sfințim inima noastră îndulcindu-ne cu aducerea-aminte de iubirea lui Dumnezeu pentru noi = plinătatea rugăciunii
mași Dumnezeu S-a împăcat cu noi prin moartea Fiului Său, cu atât mai mult acum când suntem împăcați vom fi mântuiți prin viața Sa” [Rm 5, 10]. Fiindcă bucuria Lui e mântuirea creației!

42. Sufletul nostru să se îndeletnicească, așadar, neconținut în această cugetare mai bună care e aducerea-aminte de iubirea lui Dumnezeu pentru noi! Să sfințim inima noastră [Iac 4, 8] îndeletnicindu-ne cu aceasta, fiindcă ea este plinătatea rugăciunii! Să ne curățim de păcatele noastre îndeletnicindu-ne cu cugetarea la El! Să ne înnoim în orice clipă prin căință și credință, adică prin dreptatea care nu are nevoie de fapte, pentru ca, fiind împăcați cu El prin străpungerea inimii și credința din conștiință, să fim primiți.

43. Să se întoarcă omul spre sufletul său și să-l îndemne cu un îndemn convingător[, spunând]: „Dacă astăzi nu mă pot mântui prin fapte, în viitor voi fi mântuit prin har”. Să ținem trează gândirea noastră în fiecare clipă prin nădejdea în mila lui Dumnezeu! Inima noastră să se veselească pentru iubirea Lui, fiindcă potrivit cuvântului fericitului Pavel ne iubește mult.

44. Gândirea noastră să se ostenească neconținut cuge-tând la Economia lui Dumnezeu față de noi. Să stăruim în această cugetare, fiindcă mare e discernământul care iese de aici și nemărginită e bucuria pe care o aduce. Aceasta e îndeletnicirea îngerilor! Prin ea ființele raționale înaintează în „înțelepciunea în multe chipuri a lui Dumnezeu descoperită prin Biserică”, cum spune Apostolul [Ef 3, 10]; iar prin această meditare creștem și noi în cunoașterea iubirii lui Dumnezeu.

45. Dacă această cugetare e în stare să-i umple de uimire pe îngeri și chiar să-i desfete atunci cu cât mai mare va fi ea pentru oameni! Să rămânem în ea neconținut, nu în chip întâmplător, ci cu o înțelegere mare și adevărată,

sa se umple in fiecare clipa de uimire
si de nadejde.

ca să fim un templu curat pentru Dumnezeu. Căci prin neconținuta noastră aducere-aminte de El, Dumnezeu locuiește în noi neconținut. De mare ajutor e această aducere-aminte pentru noi care viețuim după o atare dumnezeiască filozofie.

46. Privirea inteligenței noastre să se îndrepte neconținut spre toate acestea, spre faptul că Dumnezeu S-a împăcat cu noi pentru totdeauna încă înainte de veacuri, temă despre care am vorbit deja în acest cuvânt. Și să se umple în fiecare clipă de uimire și de nădejde! Toți cei care stăruie în aceste lucruri și cugetă la aceasta imită faptele îngerești.

47. Dar între gândurile noastre să facem loc și greutateii viețuirilor ascetice pe care le-au urmat sfinții din toate generațiile și care sunt tot atâtea leacuri. Să înscriem în inteligența noastră curăția purtărilor lor, viața lor aleasă și stăruința lor în despărțirea de lumea aceasta. Meditând la lucrul spre care tind aceștia, să imităm slăvita cugetare în care se îndeletnicește inteligența lor care e neconținut prinsă în minunarea de acele lucruri și e cu totul înălțată dincolo de lucrurile de aici și de aducerea-aminte de cele stricăcioase.

48. Încă din viețuirea lor aici ei se aseamănă pe cât e cu puțință cu viața în Duh. Și deși sunt în trup, sălășluiesc în fiecare clipă dincolo de el. Nu că ar putea să rămână fără hrană și fără suspin pentru mâhnirile pe care le aduce cu sine firea — lucru cu neputință — dar, chiar și atunci când fac experiența acestor lucruri, se veselesc în ele. În inteligența lor ei se aseamănă puterilor nevăzute și în mintea lor sunt dincolo de lume.

49. Stăruind în meditățile îngerești, ei povățuiesc sufletul lor ziua și noaptea, în timp ce privirea intelectului lor se avântă în fiecare clipă la Dumnezeu. Și așteaptă acea împărtășire nestricăcioasă care va fi prin Duhul din-

colo de lume la El; cum spune Sfântul Ammona într-una din scrisorile lui atunci când învață cum anume se va învrednici omul de acest dar uimitor de care lumea întreagă e nevrednică.

50. El spune: „Îndreptați-vă gândurile voastre zi și noapte spre Dumnezeu, chemând pe Duhul Sfânt și vi se va da”¹⁸. Spunând: „Îndreptați-vă gândurile voastre”, el zice „gânduri” în loc de „minte” vrând să spună: „Osteneți-vă mintea voastră în meditația la Dumnezeu ziua și noaptea, fiindcă încă de acum trebuie să vă învredniciți de lucrarea Duhul Sfânt”. Aceasta e porunca: „Cereți Duhul Sfânt și vi se va da”¹⁹.

51. Rămânând în aceste lucruri, intelectul vorbește cu Dumnezeu în fiecare clipă, fiindcă respinge cu orice mijloc cele vremelnice; iar de aici țâșnesc neconținut purtări curate. Atunci vă învredniciți de comuniunea negrăită cu Dumnezeu Tatăl, comuniune ce se înfăptuiește prin descoperire în călătoria celor care, așa cum spun Părinții, viețuiesc în ieșirea din sine a minții²⁰. În tot ce vă privește se vede cum purtarea voastră e străină de cea a oamenilor și, deși sunteți într-un trup și în lume, din pricina ascultării voastre și a modului gândurilor voastre sunteți deja înălțați la viață, în viața Lui [cf. Col 3, 1–3].

52. Nu că, așa cum am spus, nu mai avem nevoie de hrană, de băutură și de haine, dar, fiind vădit că în tot ceea ce ne privește suntem străini de cele din această lume, atunci se arată și în chip văzut că toate cele ale noastre se opun celor ale lumii și acest lucru se arată în osteneala noastră, în cugetarea noastră, în strânsa noastră legătură/convorbire cu El, în cuvântul nostru și în toate celelalte.

¹⁸ AMMONA, *Epistola* 8.

¹⁹ *Ibid.*; cf. Lc 11, 9. 13.

²⁰ Cf. EVAGRIE, *Ad Eulogium*, PG 79, 1125C: *praktike* sau *gnostike ekdemia*; cf. mai sus Cuvântul 1, 8.

53. Sunt unii care se ostenesc pentru a dobândi acest pământ, noi însă ne ostenim pentru a moșteni Împărăția cerurilor.

54. Sunt unii care veghează și rămân treji noaptea pentru a strânge aur și argint, noi însă rămânem treji și ne ostenim pentru a pregusta în privegherea noastră viețuirea care ne va fi dată după înviere.

55. Sunt unii care se împodobesc pentru lume spre sminteala lor, noi însă ne împodobim pentru Domnul, lumina celor vii [Iov 33, 30].

56. Sunt unii care se îmbată de vin și astfel mintea lor se abate de la osteneala sufletelor lor, noi însă ne îmbățăm de iubirea lui Dumnezeu și în beția noastră ne abatem de la cele stricătioase de aici.

57. Sunt unii care se ostenesc pentru a dobândi o cunoaștere primejdioasă, din care nimic nu ne va putea însoți în lumea viitoare, noi însă ne ostenim în meditarea la Dumnezeu.

58. Sunt unii care spun lucruri fără rost și urâte, vorbe de răs și altele, noi însă vorbim despre mântuirea sufletelor, ne îndeletnicim cu cuvintele judecății, cercetarea a ceea ce va fi după înviere, arătarea a ceea ce ține de împăcarea lui Dumnezeu [cu noi], învățătura despre mântuire; iar toate acestea umplu sufletul de străpungere! Ne mai îndeletnicim cu povestirile care ne fac să dorim sfințenia în râvna care trezește nădejdea ce ne așteaptă dincolo de moarte, în bucuria în Domnul nostru, în săltarea în Duhul Sfânt, în ura față de sălașul nostru stricătios, în aducerea-aminte de bucuria noastră în Hristos, în mulțumirea pentru mântuirea noastră, în taina vieții ce se înfăptuiește în trupul nostru, în aducerea-aminte de jertfa pentru noi a Mântuitorului nostru, în lacrimile de bucurie și de suferință, în buzele ce se mișcă pentru a da slavă lui Dumnezeu.

59. Ne sârguim, așadar, în toate acestea, pentru că aici e [ascunsă] întreaga compătimire/milă a lui Dumnezeu față de tot neamul [omenesc]. Faptul că suntem vrednici de una ca aceasta să nu fie însă pentru noi pricină de nepăsare, ci mai degrabă de stăruință în dreptate, ca să nu fim blestemați de El pentru că purtările noastre se opun ei [acestei mile].

60. Cum spunea minunatul între sfinți Teodor [al Mopsuestiei] Tâlcuitorul în Comentariul la Romani²¹: „Compătimirea lui Dumnezeu nu trebuie să fie prilej de relaxare pentru cei ce se învrednicesc de această mare milostivire, ci, din contră, aceștia trebuie să arate o și mai mare râvnă, iar noi cei robiți trebuie să ne rușinăm în fața Celui care e cu totul bun, Care, ca să o spunem pe scurt, Se preocupă să facă toate aceste lucruri bune ca să poată fi cinstită ființa noastră. Firește nu vom putea avea vreun folos din învierea din morți fără a trece prin încercarea judecății hărăzită tuturor celor care în această lume trecătoare s-au dedat în întregime răului. Totuși, deși făgăduința intrării noastre în odihnă e asigurată, fie ca nici unul dintre noi să nu se îndepărteze de cele de sus.”

61. Nu e străin de iubirea părintească nici acest lucru: deși în această lume suntem făpturi raționale și trebuie să ne preocupăm de tot ceea ce trebuie, în realitate trăim toate acestea în chip irațional, fiindcă nu ne preocupăm câtuși de puțin să simțim viața spre care suntem conduși; [o viață] în care Dumnezeu nu consimte să pedepsească pentru vecie, ci în care, aflând de câte rele suntem vinovați, vom primi în noi înșine o schiță a ceea ce ar fi trebuit ea să fie.

62. Cât de mare e neștiința! Atunci El Își va face lucrarea Sa potrivit înțelegerii Lui veșnice în acord cu ma-

²¹ Comentariul teodorian la *Romani* este astăzi pierdut.

rea Sa iubire. Plecând de aici să scruteze deci omul care anume e încă dintru început scopul ultim al voinței acelei [înțelegeri], deosebind ceea ce El îi arată în fiecare din economiile înfăptuite de El în fiecare generație. Și aceasta ne va trezi pe noi păcătoșii, care vom fi atunci pedepsiți mai cu seamă de acul iubirii pentru El, Care urmărește ieșirea noastră de aici. Căci s-a spus: „Cel căruia i s-a iertat mult, iubește mult” [Lc 7, 47]. Și atunci se va înfăptui cuvântul scris: „Și Dumnezeu va fi totul în toți” [1 Co 15, 28].

63. Lui fie slava pentru înțeleptele Sale rânduieli care întrec cercetarea noastră în veci de veci. Amin.

Cuvântul 7

Al aceluiași Mar Isaac.

Rugăciune stârnită de înțelesurile lucrurilor despre care s-a vorbit. Întrucât în ceea ce spune e un înțeles neobișnuit, din când în când, în timp ce se roagă, se îndreaptă spre contemplarea lui, după care se întoarce iarăși la rugăciune. Și în scumpa pătimire a gândului în timpul rugăciunii aduce mișcări uimitoare stârnite de toate aceste preaînalte lucruri privitoare la noi.

1. Mă închin măreției Tale, Dumnezeule, Care m-ai creat în iubirea Ta și în Hristos m-ai mântuit de întunericul sensibil care e neștiința sufletului și ai depărtat de la noi timpul rătăcirii, ca să nu umblăm învăluți în noapte încercând să Te cunoaștem pe Tine, cum s-a întâmplat cu generațiile dinaintea noastră.

2. Slavă Ție, Care în bunăvoirea Ta ai răbdător necuceririle noastre, Care în compătimirea Ta ai îndreptat păcătoșenia noastră și în blândețea Ta ai îndepărtat lipsurile noastre și ne-ai dat să credem în Tine cum se cuvine măreției Tale. Și n-ai privit la răutatea noastră care e pururea înaintea Ta, pentru că ești un Dumnezeu milostiv. Cu roua harului Tău birui pururea focul păcatelor noastre.

3. Ce gură e în stare să-Ți aducă laude? Ce limbă e în stare să Te mărească? Cu un prisos al harului Tău ai pus frâu păcatelor noastre. Și în locul osândeii judecății Tale ai revărsat comoara Ta chiar și asupra celor păcătoși fiindcă nu vrei „să intri la judecată cu noi” [Ps 143, 2], ci să ne apropiem de Tine, pentru că suntem făpturile Tale! Harul Tău a întrecut măsura cunoașterii noastre: în

locul nostru să Te slăvească, aşadar, firile uimitoare ale îngerilor, în care ai aşezat o putere în stare să facă loc mişcării minunate a sfîinţeniei Tale.

4. Ei să Te laude în locul nostru, căci firea noastră e prea slabă ca să Te laude, şi în mişcările minunate ale laudelor lor să se amestece şi mărturisirea în locul nostru. Căci ei se întristează dacă pierim departe de Tine [*Lc* 15, 10]! Fiindcă Tu ne-ai lipsit de intimitatea cu adunările lor — care e cu putinţă prin cunoaşterea tainei Tale —, dar ne-ai dăruit, fără ca noi să o cerem, darul cel mare al credinţei, prin care ne apropiem de tainele cunoaşterii, taine prin care fiinţele duhovniceşti înaintează lângă Slava [*Shekinta*]²² Fiinţei Tale.

5. Căci prin tainele credinţei chiar şi ei pot sta drepti, Doamne, în norul slavei Tale. Chiar şi de ei eşti aproape „în credinţă şi nu în vedere” [*2 Co* 5, 7], adică atât cât poate cuprinde o minte luminată şi o cunoaştere lărgită. Căci chiar şi aceasta e o credinţă! Tu dai darul credinţei fiinţelor raţionale, pentru ca prin tainele pe care ni le-ai descoperit în iubirea Ta mişcările lor să caute să creadă în acel lucru de necuprins şi de necunoscut care e Firea dumnezeiască învăluită pentru toţi.

6. Sunt convins că Tu, Dumnezeu Cel veşnic, nu poţi fi găsit în vreun loc oarecare, nici de fiinţele spirituale, nici de firava ceată a oamenilor, decât plecând de la izvorul iubirii Tale pe care-l deschizi în fiecare clipă adunărilor de sus şi de jos. Căci potrivit măsurii fiecăreia dintre aceste cete Îţi deschizi comoara milostivirii Tale dându-le spre cunoaştere descoperiri puţine sau multe.

²² Termenul siriatic *Shekinta* reia rabinicul *Shekinah* care indică prezenţa lui Dumnezeu între oameni. În „Partea a II-a”, *Cuvântul* 11, 5, Sfântul Isaac spune că *Shekinta* lui Dumnezeu care sălăşluia oarecând în chivotul din Templul Vechiului Testament locuieşte acum în Crucea lui Hristos, locul prezenţei lui Dumnezeu între oameni.

7. Darul harului Tău e necesar, căci Tu înalţi intelectul nostru ca să stăruie în credinţa în Tine. Din pricina marii întunecimi ce învăluie sfîinţenia Lui, vederea acelei credinţe orbeşte până şi ochii heruvimilor atunci când privesc în adâncul norului măreţiei Sale.

8. Dar dacă sunt ajutate puţin sau mult de harul Tău, ele ajung în vârful muntelui credinţei. Le face să înainteze cunoaşterea Duhului, adică luminile ce strălucesc asupra intelectului venind din focul înfricoşător care arde din locul lăuntric al credinţei. Acest loc se numeşte sfînta sfîntelor dinăuntru, în care e închinată măreţia slăvitei Firi a fiinţei dumnezeieşti, şi în care nici o faptură n-a pătruns sau nu pătrunde, afară de [*Hristos*] Cel care S-a sfîinţit intrînd [*cf. Evr* 9, 11–12] în cunoaşterea dintru început a lui Dumnezeu alcătuită din înţelegerea bunătăţii Sale faţă de toată creaţia, gata să ierte în fiecare clipă păcatele poporului Său.

9. Prin credinţă omul pătrunde într-un loc şi mai lăuntric faţă de [cel în care sunt] îngerii veghetori intrînd aici printr-Unul dintre ei [*Hristos*]²³, pe Care mila lui Dumnezeu L-a făcut să intre şi să şadă în acel loc. Şi de atunci El a dat puterea de a intra la El prin credinţă şi prin puterea acelui loc chiar şi intelectelor omeneşti ce se vor fi sfîinţit. El e cu neputinţă de simţit şi departe fie şi pentru o vedere scurtă chiar şi pentru ochii îngerilor ca şi ai noştri. Prin descoperire însă îngerii au fost primii şi mai aproape decât noi, până ce Tu, Hristoase, ni Te-ai descoperit spre slobozirea noastră²⁴.

²³ Hristos e asimilat aici cu un înger, potrivit unei hristologii iudeo-creştine arhaice.

²⁴ Între aceste paragrafe copistul sau un comentator a inserat o glosă citînd textul paulin *Evrei* 9, 23: „Trebuie dar ca chipurile celor din cer să fie curăţite prin acestea, iar cele cereşti [trebuie să fie curăţite] şi ele cu lucruri mai bune decât acestea”.

10. Nădejde a noastră sigură, desfătare a neamului nostru, mândrie a firii noastre, adevărat apărător al slăbiciunii noastre, care ierți în orice clipă păcatele noastre: cererea Ta pentru iertarea păcatelor noastre e mai puternică, Doamne, decât jertfa lui Israel. Dacă atunci carnea animalelor și cenușa arderilor lor de tot îi curăța neîndoielnic și îi sfințea când acestea erau aduse pentru ei, cu cât mai mult nu ne cureți în toată vremea Tu, ofrandă sfântă adusă pentru lume [cf. *Evr* 9, 13–14]?

11. Tu ești Cel ce aduci și Cel ce cureți. Tu ești Cel ce sfințești și Tu ești Cel sfințit. Tu ești jertfa și Tu ești Cel ce o primește. Dacă o lamă mută de metal²⁵ și care prefigura taina umanității Tale dădea iertarea celor ce o cereau, cu cât mai mult Tu, asemănare slăvită a Dumnezeirii? Și dacă tainele cele despre Tine revărsau toată această bogăție peste cei ce aveau nevoie de ea, cu cât mai mult Tu, Prototipul adevărat al tainelor, nu vei revărsa asupra noastră milostivirea Ta?

12. Fiindcă pe Tine Te-au așteptat prorocii, împărații și dreptii prin urmașii lor [*Mt* 13, 17]; și ziua Ta o așteptau neamurile; iar noi Te-am primit pe mâinile noastre și ne veselim întru Tine. Văzând ei aceste lucruri în descoperirile date lor se minunau de ele și le doreau; și iată că noi vedem lămurirea celor care pentru ei erau taine. Ai revărsat peste noi Gișonul²⁶ harului Tău, Ziditorul nostru; ai deschis generației noastre toată comoara Ta și ea a ajuns să fie a ei; ne-ai arătat tainele Hristosului Tău, pentru a Cărei venire multe generații s-au mistuit de

²⁵ Capacul chivotului Legii (cf. *Iș* 25, 17) cunoscut și ca „altarul de ispășire” de care se vorbește în *Levitic* 2 cu referire la Ziua Ispășirii.

²⁶ Unul din râurile Edenului (*Fc* 2, 13) sau izvorul omonim de lângă Ierusalim lângă care a fost uns rege Solomon (*3 Rg* 1, 33).

dorință și au plecat de aici fără mângâiere, fiindcă zilele lor erau departe de vremea acestora.

13. „Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta” [*Ps* 116, 7], pentru că ai văzut pe Cel pe care-L așteptau toate popoarele, L-ai purtat pe brațele tale [cf. *Lc* 2, 25–32], în El ți-a fost iertată fărădelegea Ta și toate păcatele. „Bine-cuvântează suflete al meu pe Domnul și toate oasele mele numele cel sfânt al Lui” [*Ps* 103, 1]. „Mărește suflete al meu pe Domnul [*Ps* 146, 1]. „Lăuda-voi pe Domnul în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu până ce voi fi” [*Ps* 104, 33]. „Inima mea și trupul meu vor slăvi pe Dumnezeu Cel Viu” [*Ps* 84, 3].

14. Te voi slăvi, Doamne, „gura mea va vesti dreptatea Ta și toată ziua lauda Ta” [*Ps* 71, 15], pentru că m-ai apropiat de măreția stăpânirii Tale, m-ai alăturat laudelor îngerilor și m-ai unit cu doxologiile adunărilor lor. Nu ne-ai lipsit, Doamne, de comuniunea cu ei prin credință, fiindcă în aceasta stă firea tuturor fapturilor spirituale, aripile îngerilor veghetori și oglinda descoperirilor. Comuniunea noastră cu îngerii și părtășia noastră la adunările lor se înfăptuiește cu punerea în acord a voinței noastre cu ei, în duhul credinței pe care am primit-o.

15. O dată cu lauda fapturilor spirituale trebuie spusă tăria minunatelor descoperiri privitoare la Dumnezeire și lucrurile în multe chipuri ale credinței care se revărsă asupra mișcărilor lor; căci și pentru ei, Doamne, ești cunoscut „prin credință, nu prin vedere” [*2 Co* 5, 7]. Firea Ta ascunsă și sfântă nu cade sub pipăitul și vederea vreunei fapturi, ci în credință se desfată de ea toate firile prin razele milostivirii Tale care strălucesc în firea lor.

16. De tainele unei asemenea slave ne-ai apropiat prin Fiul Tău Iubit. Căci ne-ai apropiat de picioarele muntelui credinței [*Dt* 4, 11; *Evr* 12, 22], unde locuiesc cele

nouă cete²⁷ ale sălașurilor ființelor spirituale și deasupra căroră e zidirea cetății sfinte [Ierusalimul de sus, *Ap* 21].

17. Dumnezeuul nostru viu și de viață făcător, acesta e muntele pe care l-a vestit apostolul și robul Tău Pavel atunci când spune: „v-ați apropiat”, căci zice: „V-ați apropiat de Muntele Sionului — adică de credința și cunoașterea Domnului — și de cetatea Dumnezeuului Celui Viu, de Ierusalimul cel ceresc —, adică de împărtășirea contemplării dumnezeiești — și de adunările arhanghelilor” [*Evr* 12, 22], adică mintea care, prin descoperirea împărtășită cu ei, se unește pe treptele scării credinței cu Sionul, muntele lui Dumnezeu²⁸.

18. Punând capăt relelor noastre, ne-ai introdus în aceste lucruri, Dumnezeule. Ești un judecător drept care nu Te mâinii până la sfârșit, ci Te întorci și Ți-abați ochii de la privirea păcatelor. Nu L-ai cruțat pe Fiul Tău Iubit, ci l-ai dat pentru noi toți [*Rm* 8, 32], pentru ca moartea Lui să fie îndreptarea noastră. În Hristos ne-ai făcut cunoscute lucrurile ascunse pentru totdeauna ale înțelepciunii Tale [*Rm* 16, 25–26] și ne-ai introdus în cunoașterea credinței Tale.

19. Nu mă părăsi, Doamne, lipsindu-mă de această milă care e peste mine! Fiindcă m-ai chemat, Doamne, și prin iubirea Ta veșnică m-ai dus, fără ca eu să Ți-o fi cerut, în slăvita Ta Împărăție, de aceea nu mă voi mai despărți de meditarea iubirii Tale. Trimite, Doamne, în ajutorul meu tăria Ta, ca să mă ajute și să mă scoată din marea vieții vremelnice. Oceanule de ajutor, nu înceta să mă ajuți și nu mă părăsi în adâncul relelor!

²⁷ Cf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia cerească* 6, 2.

²⁸ La marginea acestui paragraf manuscrisul de la Teheran redă următoarea glosă: „Ceea ce e spațiul pentru cele trupești, același lucru e pentru cele netrupești excelența lor și participarea la cele netrupești prin viitoarea acordare a purtărilor lor naturale”.

Prin iubirea Ta și cu ajutorul tău
și plăcerea ei

20. Călăuză a celor vii, fii Cel care îndreaptă gândul meu spre Tine și deschide înaintea gândurilor mele ușa cugetării mele la Tine. Tu, Care le-ai făcut noi pe toate [*Ap* 21, 5], înnoiește-mă cu cunoașterea Ta și pune în mișcare înăuntrul inimii mele adevărata Ta nădejde. Oceanule de bunăvoință, scoate-mă din vârtejul risipirii care vine de acolo că sunt fără Tine, și înalță-mă spre flacăra focului credinței în Tine. Dă-mi să beau vinul care mă face să simt nădejdea Ta. Învrednicește-mă de această înflăcărare a inimii care, atunci când cade o picătură a nădejzii Tale, arde fără să se mistuie [*Iș* 3, 2].

21. Cine a primit acest gând și îi va putea îndura tăria năprasnică? Cine l-a gustat și a continuat să-și aducă aminte de el însuși? Ce trup sau gând suportă chiar și numai parfumul credinței în Tine? Hristoase, sfârșitul ultim al adevărului, fă să strălucească adevărul Tău în inimile noastre, puterea care a strălucit în sfinți. Prin iubirea Ta ei au biruit lumea și plăcerile ei. O, putere care ai îmbrăcat trupul nostru, fă să strălucească înțelesurile adevărului Tău în sufletul meu întunecos. Oceanule, care susții lumea, ridică-mă din oceanul cu multe valuri.

22. Tu, Doamne, știi că sunt trist, pentru că păcatele mele sunt pururea înaintea Ta. Un plâns ascuns strigă în mine când îmi văd neputința. Și deși vreau să-mi tămăduiesc păcatele cu suspinele mele, iată că împreună cu ele aleargă și poftele ce prefac în cădere durerea inimii mele și depărtează gândul meu de rugăciunea de cerere în care stărui meditând la Tine.

23. Tu ești doctorul care cunoști zbaterile inimii mele; puterea care alină suferințele care se află în ea. Fiindcă Tu știi că nu mi-a fost dat să birui în această generație. Puterea Ta biruie și îmi atribuie mie biruința ei. Biruie Tu în mine, fiindcă Tu știi să câștigi biruința și atribui-o

mie potrivit înțelepciunii Tale. Fiindcă El a fost biruința pentru cei ce au biruit în acest fel.

24. Străpungerea inimii mele va fi mărturia mea înaintea Ta că răzvrătirea trupului e mai tare decât voința mea.

25. Deși plâng în fiecare zi pentru ceea ce s-a petrecut în ea, nu e clipă în care să nu cad în aceleași greșeli, care înnoiesc lucrurile pentru care aduc căință. Biruitorule, Care dai biruințe celor osândiți și cu totul neputincioși prin fire să câștige biruința, dă-mi puterea care biruie firea, măcar că aceasta are în ea însăși înfrângerea ei și se numește biruitoare numai prin harul Lui. Niciodată n-a cunoscut biruința prin propria ei fire.

26. O altă putere e cununa ei: Cel care a plăsmuit în chip înțelept neputința ei, ca în ea să-și poată descoperi bunătatea Sa și care cunoaște nestatornicia ei care are nevoie să fie în fiecare zi îndreptată prin iertarea greșelilor ei pe care El i-o dă fără împiedicare. Și în aceasta ea arată bunătatea Firii Lui, ca slăbiciunea firii omenesti să fie vestitoarea dulceții Lui și martora milei Sale.

27. Meditarea stăruitoare la ceea ce simt din Tine să copleșească în mine asprimea luptei. Dulcea stăruință în nădejdea Ta să fie pentru mine mai scumpă decât consimțirea la trup. Dulcea cunoașterii Tale să mă despartă de calea firii. Învrădnicește-mă, Doamne, să deosebesc adevărul despre voia Ta pentru noi! Învrădnicește-mă de meditarea care în alergarea ei transfigurează forma gândurilor, ca ele să vadă în lumea cealaltă, măcar că ele nu se aseamănă cu ea!

28. Puterea care mă învață să caut aceste lucruri să pună în mine gustul iubirii pentru ele. Fiindcă m-ai apropiat de Tine prin ceea ce ai semănat în simțurile mele, împlinește în mine, înăuntrul duhului meu, experiența a ceea ce înseamnă acest lucru.

29. Unindu-mă în taină cu slava Dumnezeirii Tale, fă statornică în mine nădejdea ei prin convingerea credinței! Întrucât prin Fiul Tău Cel Iubit, Doamne, m-ai apropiat de această cunoaștere, povățuiește-mă în taină, ca să gândesc ce se cuvine măreției Tale. Dă-mi o minte sănătoasă care să urmeze în fiecare clipă frumoasa cugetare la Tine.

30. Depărtează de la mine gândul neghiob care gândește lucruri copilărești și în locul lui pune în mișcare în mine ce e frumos, ca să meditez la lucrurile Tale slăvite, ca să mi se dea să gândesc la judecățile Tale dumnezeiești nu după rânduiala unei gândiri pătimase și omenesti, care gândește în chip pătimas și omenesc la căile înțelegerii Tale care mântuie sufletele noastre. Netezește în mine căile înțelepciunii Tale și deschide-mi ușa ei ca să pot medita la slăvita Ta voință, căci nu știu, Doamne, pe unde voi putea intra la Tine.

31. O, Hristoase, ușa tainelor, fă-mă în stare să simt tainele Tale, ca prin Tine, Doamne, să pot intra la Tatăl și să dobândesc mișcările harului Duhului Sfânt. O, Hristoase, cheie a tainelor și capăt al tainelor, prin Tine, Doamne, mi-a fost deschisă ușa tainelor ascunse de veacuri în Tatăl Tău, căci în Economia Ta se ascunde oceanul tuturor tainelor Tale.

32. Învrădnicește-mă să Te primesc înăuntrul meu, ca prin Tine să deschid și să pătrund tainele trecute și viitoare. Învrădnicește-mă, Doamne, de iubirea nădejdi în Tine. Cine gustând din acest pahar se mai poate stăpâni și întoarce din nou în el însuși? Fiindcă dulce ca mustul este el în inima celor care-l primesc!

33. Tu, Care le faci noi pe toate [Ap 21, 5], înnoiește-mă făcându-mă să simt nădejdea Ta. Bucurie a creației, învrădnicește-mă de bucuria ce se mișcă dincolo de trup și care se primește în liniștea sufletului. Îngroapă în măduarele mele focul iubirii Tale. Pune în inima mea temeli-

*discernământului Tale / înăuntrul tău
ochilor, mină care aud tăcerea*

ile minunării de Tine. Leagă mișcările mele lăuntrice cu tăcerea cunoașterii Tale, întrucât aceasta e cu desăvârșire mută. Învrednicește-mă să Te văd cu ochi mai lăuntrici²⁹ decât ochii larg deschiși.

34. Alcătuieste în mine ochi noi, Tu Care ai zidit ochi noi orbului [In 9]! Închide-mi urechile din afară și deschide-mi urechile ascunse care aud tăcerea și ascultă de Duhul, ca prin Duhul Tău să ascult cuvântul tăcerii care se înalță în inimă și nu e scris, care se mișcă în intelect și nu e rostit, care e rostit de buzele Duhului și înțeles de auzul netrupesc. Oceanule al evlaviei, începe de mă spală de necurăția firii și fă-mă asemenea sfinteniei Tale.

35. Doamne, Tu nu m-ai plăsmuit ca pe un vas al olarului care o dată spart nu mai poate fi reparat și o dată știrbit nu mai poate ține ceea ce este în el ca atunci când era nou. În înțelepciunea Ta m-ai plăsmuit ca pe un lucru din aur și din argint, ca atunci când mă înnegresc să redobândesc prin străpungerea inimii culoarea soarelui și să redevin strălucitor, iar prin arderea pocăinței să fiu readus la starea de odinioară. În Tine e meșteșugarul care curăță și înnoiește firea noastră. Am întinat frumusețea botezului și sunt murdar, dar în Tine voi primi o frumusețe mai bună; în Tine e frumusețea creației pe care ai readus-o la frumusețea care i-a fost furată în rai.

36. Soare nou, aprinde o candelă în gândul meu întunecos. Hristoase, Care ștergi plânsul creației, dă-mi plânsul ascuns și lacrimile mai lăuntrice ochilor și care țâșnesc din discernământul gândului. Ele nu izvorăsc dintr-un har al trupului, ci din înflăcărarea căinței ascunse, înflăcărare care duce la adevărata bucurie, care e mai lăuntrică decât

²⁹ Sau „printr-o legătură/convorbire intimă mai lăuntrică”, datorită ambiguității între *ayne*, „ochi”, și *enyane*, „legătură, convorbire intimă”.

Iubirea Ta e mai mare decât păcatele mele

trupul, și la mângâierea care face să tacă gura, pune în inimă o hrană neobișnuită și o așează în trup mărturie adevărată în fiecare clipă de iertarea păcatelor sale pe care o primește prin milă.

37. Multe sunt păcatele mele, Doamne, dar bunăvoința Ta e mai mare decât păcatele mele. Necucerniciile mele sporesc, dar nu sunt asemenea milei Tale. Când se întâmplă ca datoriile mele să sporească, văd, Doamne, că iubirea Ta e mai mare decât păcatele mele, și sunt nevoit să tac pentru toate câte am îndrăznit să fac. Sunt pus la încercare de venirile Tale în mine și sunt cuprins de mirare, fiindcă sunt răsplătit de Tine [nu pedepsit, cum aș merita]. !-)

38. Darul Tău m-a apropiat de cunoașterea Ta, nu pedeapsa Ta! Mila Ta m-a rourat cu iubirea Ta, nu nevoitele mele [ascetice]! Ne-ai îmbrăcat cu o fire slabă, care dă mărturie în fiecare clipă de harul Tău. Prin slăbiciunea noastră înțelepciunea Ta ne descoperă iubirea Ta față de noi. Ai așezat în noi o înclinare ca ea să dea mărturie de firea Ta; îndelungă răbdarea Ta e mai mare decât greșelile și păcatele noastre.

39. Oare n-ai găsit aici, Doamne, o stratagemă [un și-retlic] prin îndelungă răbdarea Ta mai puternică decât chinul care ne-ar aștepta? Răul care ni se întâmplă știm că nu vine din bunătatea care e în Firea Ta. Dacă ar îndrăzni [să intre] în noi o astfel de mișcare, cu siguranță doar neștiința o face să se miște în noi! Tu, Doamne, ne rabzi fără să Te tulburi și îi înduri pe cei păcătoși fără să Te mâhnești.

40. Ți-e ușor să rabzi fărădelegile noastre, cum ușor a fost pentru Tine să ne crezi din nimic. Căci pentru noi, Doamne, amândouă aceste lucruri sunt cu anevoie de înțeles, întrucât nu suntem în stare să răbdăm nici măcar cel mai mic păcat pe care se întâmplă să-l vedem. Și așa

juducăm cu judecata noastră, Doamne, până și marele ocean al iubirii Tale care întrece cu undele sale măsura întregii noastre nelegiuiri. Și potrivit înțelegerii noastre omenești gândim că și Tu Te mâhnești atunci când Tu, Creatorul nostru, ne rabzi. Patima noastră se face oglinda noastră: plecând de la ea scrutăm cele ale noastre și tot prin patimile noastre măsurăm, Doamne, bogăția Ta.

41. Dă-ne, Doamne, cunoașterea ca să privim la Tine ca Tine și nu ca noi, și să gândim despre Tine ceea ce este vrednic de Tine, Dăruitorule al tuturor darurile noastre. Mare e bogăția Ta față de noi, adică dreapta cunoaștere care se mișcă în noi despre ființa Ta ascunsă! Căci bunătatea Ta, iubirea Ta și puterea binelui care e în Firea Ta sunt, Doamne, cumpăna pe care vei așeza povara păcatelor noastre. De aceea dai timp păcătosului chiar și fără să aștepti întoarcerea lui.

42. Fă, Doamne, să nu ne oprim cu înțelesurile noastre la calea din afară a Scripturilor care osândesc prilejurile păcatului. Ci învrednicește-ne de adevărul Tău care e înăuntrul lor. Dă-ne să contemplăm neconținut în minunare pricina pentru care îi rabzi pe cei păcătoși. Firește nu pentru că vrei să cunoști ceva ce nu cunoști deja, de aceea le dai timp ca să verifici dacă acest lucru se întâmplă sau nu. Fiindcă ar fi rușinos, Doamne, să gândim acest lucru despre inteligența Ta primordială care prin cunoașterea ei precede toate mișcările firii noastre încă înainte de alcătuirea noastră. Căci faptul de a nu ști ce se va întâmpla în viitor e propriu fapturilor create.

43. Și deși acest lucru e adevărat într-un chip ferm, e totuși frumos ca să medităm la sfânta Ta Fire, la faptul că dacă prin bunătatea Ta și prin milostivirea Ta nemăsurată îl rabzi pe cel păcătos — chiar și pe cel despre care știi că nu se va întoarce — nu e pentru că nu știi cele făcute, ci fiindcă-l rabzi din pricina bunăvoinței Tale.

Și deși cunoști limpede orice lucru, nemăsurată e, Ziditorule, iubirea Ta pentru oameni!

44. Bunătatea Ta pe care o reversești peste orice lucru să nu fie pentru mine, Doamne, un îndemn spre rău: fie să nu ajung îndrăzneț în facerea răului din pricina blândeții Tale! Ține-mă cu frâiele milei Tale, ca să fiu în stare să mă împotrivesc mișcărilor care mă asaltează și prilejurilor care mi se ivesc. Trimite lângă mine pe sfântul Tău înger păzitor. Tămăduiește neputința gândurilor mele pentru că, fiind muritor, sunt plin de ele. Păzește calea mea de cursele pe care le-a ascuns pentru mine în ea vrăjmașul meu, ca să mă împingă la necucernicia păcatului.

45. Mai presus de toate, Dumnezeule, păzește-mă de negliobia minții care gândește lucruri rătăcite, pline de nebunie și de plâns; care în fața măreției Tale își face o părere ticăloasă despre Ființa Ta. Și dă-mi, Doamne, smerenia celui ce cunoaște măsura firii și ticăloșia slăbiciunii ei, și un gând de dreaptă cunoaștere, vrednic de ființele raționale,

46. călăuză a celor vii, descoperă-mi gândurile și arată-mi cărările legăturii strânse [intime] cu Tine. Alcătuiește înăuntrul meu, Doamne, lumina spirituală care e cunoașterea lui Hristos, ca în ea să pot găsi adevărul Tău și să-mi fac gânduri drepte despre Dumnezeirea Ta și despre sufletul meu. Ca să nu fiu ispitit, Doamne, de vrăjmașul prin înșelăciunea demonilor, căci cei încercați de mândrie sunt dați în mâinile lor.

47. Ci sub ocrotirea Smereniei care m-a creat să cresc în cunoașterea Ta prin ajutorul care-mi vine de la harul Tău, și să mă închin mării Lumini a întregii creații — Iisus Hristos [In 8, 12] — ieșită în lume la vremea sa potrivit inteligenței negrăite a lui Dumnezeu Ziditorul a toate. Fiindcă înainte de vreme și de toate timpurile aceasta a gândit să trimită [pe pământ] măreția creației

și bucuria ei: Lumina întâi-născută care vine din firea ei [a acelei Inteligențe], care a umplut această lume și se înalță în inimile noastre [2 Ptr 1, 19; 2 Co 4, 6] și de a cărei înțelegere ne-a apropiat atunci când a plăcut voii Sale acest lucru.

48. Ea [această Lumină] m-a dus înapoi în casa Tatălui meu și mi-a arătat că pentru mine El gătește și o moștenire slăvită dincolo de hotarele lumii. Pentru aceasta m-a creat și pentru ca să facă văzute obârșia Binelui și lucrarea Lui creatoare ce aduce toate la existență. Binecuvântată fie măreția Lui în veci de veci. Amin.

Sufletul în care se sfintește neconținut
aducerea- aminte de Dumnezeu e
casă de rugăciune
Adu-ți aminte pururea de Dumnezeu
mintea ta va fi un cer
Reagă-te mîncelat și duhul rătăcirii
fugi de la tine.

Cuvântul 8

Al aceluiași Mar Isaac.

Despre felul în care sfinții sunt puși deoparte și sfințiți prin sălășluirea Duhul Sfânt.

1. Templul lui Dumnezeu e casă de rugăciune [Is 56, 7; Mc 11, 17]. Casă de rugăciune e și sufletul în care se sfintește neconținut aducerea-aminte de Dumnezeu. Dacă toți sfinții sunt sfințiți de Duhul ca să fie temple ale închinății Treimi [1 Co 3, 16], e pentru că Duhul Sfânt îi sfintește ținând vie în ei aducerea-aminte de Dumnezeu. Fiindcă rugăciunea neconținută stă în aducerea-aminte neconținută de Dumnezeu. Atunci printr-o rugăciune neconținută sfinții se sfintesc făcându-se sălășuri ale lucrării Duhul Sfânt cum spune unul din sfinți: „Adu-ți aminte pururea de Dumnezeu și mintea ta va fi un cer”³⁰.

2. Deci dacă prin rugăciunea neconținută sufletul nostru devine un alt cer, atunci în acest cer nu e nici un lucru bun care să lipsească, acest cer nu e străbătut de vreun rău și de el nu se apropie nici ispita, nici patimile trupului și ale sufletului, nici aducerea-aminte de cele rele, nici orice altceva din cele ce chinuie trupul, nici întunericul sau necazurile sufletului. Dacă există toate aceste

³⁰ Citat neidentificat ca atare și care apare și la MARTYRIOS/SAHDONA (*De perfectione* II, 8, 59). În conținut el reia pasajul din VASILE CEL MARE (*Epistola* 2, 4) citat de ISAAC în *Cuvântul* 3, 11 și mai jos în acest *Cuvânt* 8, 18.

aducerea- aminte de Dumnezeu

ispite, acest lucru se întâmplă fiindcă rătăcim și ne îndepărtăm de aducerea-aminte de Dumnezeu, și de aceea rătăcim căzând în tot felul de rele. Fiindcă rugăciunea se naște din aducerea-aminte de Dumnezeu care face să înceteze pricinile rătăcirii pentru care suferim toate relele.

3. Să stăruim, așadar, în rugăciune, care e forma luminoasă a aducerii-aminte de Domnul Dumnezeu nostru; și toate ispitele pe care Pronia îngăduie să fie trimise pentru a tulbura în noi aducerea-aminte de Dumnezeu ne vor părăsi datorită înflăcăării rugăciunii și răstignirii intelectului ce se înfăptuiește în ea. Căci acești temniteri ai noștri care sunt ispitele ne împing mereu să sărim peste rugăciune. Fiindcă unul din sfinți a spus: „Roagă-te neîncetat și duhul rătăcirii va fugi de la tine”³¹.

4. Așadar, când ne sârguim în ea și facem loc în noi aducerii-aminte de Domnul prin rugăciunea noastră neîncetată către El, atunci ispitele se îndepărtează, patimile se domolesc, Satan e alungat, întristările nu-și mai găsesc locul în noi, mâhnirile se domolesc; și toate cele potrivnice cedează locul aducerii-aminte de Dumnezeu de care ne bucuram mai înainte, fug și pier dinaintea Domnului lor.

5. În casa în care se află altarul Celui Sfânt îngerii săvârșesc neconținut taina Domnului lor. Aducerea-aminte neîncetată de Dumnezeu e un altar așezat în inimă, de unde toate tainele se înalță spre Sfântul Domnului³² și unde nici una din cele potrivnice de care am vorbit nu intră, fiindcă sunt cuprinse de frică în fața strălucirii Luminii dumnezeiești care se aprinde în mijlocul tainelor.

³¹ *Raiul Părinților* (Patericul siriatic), ed. Budge II, 439.

³² Motivul unei liturghii interioare pe altarul inimii apare în literatura siriacă încă din *Cuvântul* 12 al *Cărții treptelor* (trad. românească diac. Ioan I. Ică jr în: ieromonah ALEXANDER GOLITZIN, *Mistagogia, experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie. Studii de teologie mistică*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 160–164).

Căci acolo unde e chemat numele lui Dumnezeu e firesc să fie biruiți toți potrivnicii.

6. Iar dacă s-ar întâmpla ca și atunci când ne sârguim la rugăciune unele din acele lucruri să reușească să dăinuie în noi și să-și arate nerușinarea fiind prilej de tulburare, e pentru că n-am păzit cum se cuvine aducerea-aminte neîncetată de Domnul. Și astfel din pricina lipsurilor noastre au găsit ele felul în care să ne atace. Căci viclenia vrăjmașilor nu se poate apropia de casa împăratului atunci când acesta este în ea.

7. Dumnezeirea însă locuiește în om nu cu Firea ei, întrucât aceasta nu poate fi circumscrisă și nu poate fi nici mărginită, nici închisă într-un loc. Căci cerul și pământul sunt pline de ea și nu e loc care să o poată cuprinde [3 Rg 8, 27]. Ea este în orice loc și departe de orice loc: e departe prin necircumscrierea și înălțimea firii ei; dar e și în orice loc prin lucrurile de neînțeles înfăptuite pentru noi. Se spune că Dumnezeu locuiește într-un loc prin voința și lucrarea puterii Lui, cum stă scris: „Voi locui în ei și voi umbla în ei” [Lv 26, 11–12]; adică: „Îmi voi arăta în ei puterea lucrării Mele”. Cum s-a scris și că El umbrea templul din Ierusalim sau cortul ridicat de Moise [3 Rg 8, 10; Is 40, 34].

8. Fiindcă atunci când casa Lui a fost zidită și desăvârșită de Solomon, se spune că „Slava [*Shekinta*] Lui a umbrat și a umplut casa cu măreția ei, și preoții au ieșit din sfânta în fața slavei Domnului, fiindcă nu mai puteau sluji întrucât toată casa era plină de norul măreției Domnului” [3 Rg 8, 10–11]. Acesta a fost semnul că Lui I-a plăcut acea casă și S-a sălășluit în ea. Așa se întâmplă și cu sufletul zidit prin ceea ce e mai bun atunci când simte acest nor care umbrește intelectul la rugăciune.

9. Când acest lucru are loc în chip nevăzut, rugătorul nu-și mai poate duce la capăt rostirea rugăciunii lui. De

aceea se liniștește în fața măreției Domnului, care se descoperă prin înțeleșuri, și tace în uimire: acela e atunci semnul că Domnului i-a plăcut de el și-l umbrește! Asemenea e și ceea ce a văzut Iezechiel atunci când i s-a arătat în descoperire zidirea templului: de îndată ce casa care se construia înaintea lui, și care era arătată în descoperirea dumnezeiască, a fost terminată, a văzut și Slava [*Shekinta*] dumnezeiască care umbrea casa și de care aceasta era plină.

10. În vedenia pe care a văzut-o lucrarea dumnezeiască se întipărise în el prin acea minunată vedere care i-a fost dată să o vadă înainte de a fi fost înfăptuită. Și deși cu trupul era la Babilon, el vedea descoperirea în Ierusalim aflat departe ca la trei sute de leghe³³. I s-a arătat cel care a urcat în casă și Slava [*Shekinta*] Domnului care o acoperea. Cum spune el însuși: „M-a dus la ușa care privea spre răsărit” [*Iz* 43, 1]; căci un om îi arăta toate aceste lucruri în descoperire: era un înger care-i vorbea. Și acesta a spus: „Pune în inima ta tot ceea ce îți arăt, căci pentru ca să-ți arăt aceasta am venit” [*Iz* 40, 4].

11. Prin toate acestea ni se fac cunoscute două lucruri: mai întâi, că toate descoperirile au fost date sfinților prin mijlocirea unor îngeri care-i povățuiau până ce se apropiau de descoperirea vederii dumnezeiești, și, în al doilea rând, că descoperirile îngerești premere descoperirea dumnezeiască³⁴ și starea săvârșită în ei prin lucrarea Duhului Sfânt, cum se arată și aici. De aceea acesta [*Iezechiel*] spune: „M-a dus la ușa care privea spre răsărit, și iată Slava Dumnezeului lui Israel venea dinspre răsărit și glasul Său era ca glasul unor ape multe” [*Iz* 43, 1-2].

³³ *Parsahe*, unitate de lungime echivalând cu 3 sau 4 mile.

³⁴ Cf. „Partea a II-a”, *Cuvântul* 3: Capitole despre cunoaștere III, 59-60.

12. Chiar și acea descoperire pe care i-a arătat-o Dumnezeu e potrivit rânduielii de jos. Căci spune: „Pământul strălucea de slava Lui”; și continuă: „Am căzut cu fața la pământ și Slava Domnului a intrat în casă” [*Iz* 43, 2-4]. Și într-un alt loc spune: „Curtea dinăuntru a fost umplută de nor, Slava lui Dumnezeu s-a înălțat deasupra heruvimilor și casa s-a umplut de nor” [*Iz* 10, 3-4]; și: „Curtea dinăuntru s-a umplut de Slava Domnului” [*Iz* 43, 5]; și alte lucruri asemănătoare pe care le fac cunoscute Scripturile despre cele lucrute potrivit rânduielii Slavei [*Shekinta*], a cărei putere umbrește locul hărăzit Numelui sfințeniei Lui și în care aducerea-aminte de El e sfințită în toată vremea. Astfel ne învață ele printr-o vedere limpede ce anume lucrează Slava Lui.

13. Cât despre expresiile că El „sălășluiește” și „locuiește” [*Iz* 43, 7; *Lv* 26, 11], acest lucru nu are loc cu Firea Lui, deoarece cu Slava Lui și cu lucrarea Lui sălășluiește El în locul sfințeniei Sale, fie că locuiește într-un locaș făcut de mâini omenești și în lucruri neînzestrate cu rațiune, cum sunt vasele locașului Său cel sfânt, fie că locuiește în temple raționale care sunt sufletele. Căci puterea și lucrarea lui Dumnezeu sfințesc și despart de celelalte suflete sufletul în care Domnul e sfințit prin aducerea-aminte de El. Prin urmare, în puterea arătării unei descoperiri și a cunoașterii tainelor descoperite în ea, iar nu prin sălășluirea Firii Lui dorim noi acest lucru bun și ne sfințim în toată vremea mădularele împreună cu sufletul nostru în laudele lui Dumnezeu

14. Ne sfințim, așadar, pe noi înșine cu aducerea-aminte neîncetată de El care e cu putință prin rugăciune! Să ne facem temple sfinte prin rugăciune, ca să primim în noi înșine închinata lucrare a Duhului, cum spune Apostolul: „Totul e curățit și sfințit prin cuvântul lui Dum-

nezeu și prin rugăciune” [1 Tim 4, 4–5]; căci aducerea-
aminte de Dumnezeu păzită aici și chemarea numelui
Domnului sfîntesc toate și depărtează orice pată și orice
putere străină.

15. Căci s-a spus: „Oriunde îți vei aduce aminte de
numele Meu, voi veni la tine și te voi binecuvînta” [Is
20, 24]. Ne vom aduce, așadar, neîncetat aminte de Dum-
nezeu și gura noastră va fi binecuvîntată, cum spunea
într-o vreme unul din sfinți către unul din mirenii care
șezuseră cu el: „Ridicați-vă și salutați-i pe singuratici,
ca să fiți binecuvîntați! Căci gurile lor sunt sfinte pentru
că vorbesc neconținut cu Dumnezeu”³⁵.

16. Vezi, așadar, cum se învrednicește de sfîntenie
gura care vorbește în orice clipă cu Dumnezeu și cum se
sfîntește inima în care e binecuvîntat neîncetat numele
Domnului! Binecuvîntează deci neconținut pe Dumne-
zeu în inima ta³⁶, ca să fii binecuvîntat, și nu înceta să-L
binecuvîntezi! Sfîntește sufletul tău și toate măduarele
tale binecuvîntându-L, zicând: „Binecuvîntează suflete
al meu pe Domnul și toate oasele mele Numele cel sfînt
al Lui” [Ps 103, 1]: „Înălța-Te-voi, Doamne Împărate” și
celelalte [Ps 145, 1].

17. Rostește cu gura ta lauda Lui și nu te sătura vreodată de slăvirea Lui, și așa măreția și slava Lui vor umple
sufletul tău. Înălțat fie Dumnezeu în inima ta în fiecare
clipă și nu te sătura vreodată de măreția Lui și de bine-
cuvîntările Lui, nici de slava pe care prorocul o vede
sălășluind asupra Ierusalimului, și așa se va umple de ea
sufletul tău. Căci el zice: „Pământul strălucea de Slava

³⁵ Pateric: avva Pamvo 7.

³⁶ Sfântul Isaac evocă aici o practică monahală arhaică analogă
rugăciunii inimii din tradiția greacă, dar care utilizează în rugăciune
versete din Psalmi.

Lui” [Iz 43, 2]. Și cineva spunea: „Adu-ți aminte pururea
de Dumnezeu și mintea ta va fi un cer”³⁷.

18. Să dorim, așadar, fierbinte această măreție, ca să
fim temple ale lui Dumnezeu prin aducerea-aminte ne-
încetată de El în rugăciune și laude, cum spune sfântul
episcop Vasile: „Rugăciunea curată e cea care înfăptu-
iește în suflet aducerea-aminte neîncetată de Dumnezeu.
Așa vom fi temple pentru Dumnezeu, ca El să sălășlu-
iască în noi prin aducerea-aminte neîncetată cu care ne
aducem aminte de El”³⁸. De această Slavă cerească se în-
vrednicesc cei care sunt o „casă de rugăciune” [Is 56, 7;
Mc 11, 17]; iar templul în care sălășluiește aducerea-amin-
te neîncetată de Domnul strălucește până într-atât încât
razele care țâșnesc din el iradiază și strălucesc până
departe.

19. Aducerea-aminte neîncetată de Dumnezeu e taina
lumii viitoare în care primim în chip deplin încă de aici
întreg harul Duhului, și în acest chip aducerea-aminte de
Dumnezeu nu se va mai depărta de la noi, pentru că
atunci suntem în chip deplin templul Său! Sfinții au dorit
pe pământ în chip aprins această taină a bucuriei viitoare
cu dorința stăruitoare proprie rugăciunii, dorind să se
învednicească de ea prin harul și mila lui Hristos, nă-
dejdea noastră [1 Tim 1, 1] împreună cu toți sfinții Săi în
veci de veci. Amin. Amin.

*Totul e curățit și sfîntit prin curățirea
lui Dumnezeu și prin rugăciune*

³⁷ Cf. mai sus § 1.

³⁸ VASILE CEL MARE, Epistola 2, 4.

Cuvântul 9

Al aceluiași Mar Isaac.

Pe scurt despre toate formele de nevoință [ascetică] ce privesc partea minții: ce tărie și exercițiu sunt proprii fiecăreia dintre ele.

1. Rugăciunea e spațiul sufletului care duce la împlinire purtările noastre trupești și formele ei care sunt un exercițiu al trupului: postul, pravila, milostenia, osteneala, frânarea, slujirea bolnavilor, tăcerea, plânsul, ascultarea, renunțarea, compătimirea și toate cele asemenea lor; și sunt multe alte purtări asemenea acestora! Astfel de purtări sunt, așadar, expresia unui exercițiu al trupului.

2. Rugăciunea însă e contemplarea sufletului care e dincolo de trup sau de cele văzute, e înțelegerea lucrurilor mai adânci decât ceea ce urmărește orice exercițiu, lucruri care pot fi cunoscute, deși nu țin de pământ. Când aceste purtări nu sunt însoțite de osteneala rugăciunii, ele țin de treapta osteneții trupului. Chiar dacă lucrurile pe care sufletul ajunge să le deosebească sunt frumoase, totuși nevoința lor [ascetică] ține încă de cele văzute.

3. Ce este pentru purtări puterea rugăciunii, aceasta e pentru rugăciune citirea. Căci orice rugăciune care nu e hrănită de lumina Scripturilor e făcută după o cunoaștere trupească, chiar dacă cere lucruri bune. Chiar dacă din ea pleacă mișcări nobile — și astfel cel ce se roagă ar tinde spre cele ascunse pe care nu le cunoaște cu mintea și ar pune în acord voința rugăciunii cu voia lui Dumne- }

zeu —, o asemenea rugăciune e mai slabă decât cunoașterea care vine din citire.

4. Aceasta întrucât deși meditează lucruri slăvite și crede că se îndeletnicește în lucruri uimitoare, e de fapt departe de Dumnezeu. Mai mult, nici măcar nu reușește să urmărească lucrurile frumoase în care nădăjduiește, ci umblă înaintea feței lui și cugetă la voia sa proprie, nefiind atins de povățuirea care vine din adevărata cunoaștere a luminii Scripturilor.

5. Purtarea e trupul, rugăciunea e sufletul, dar vederea gândirii ține de treapta duhovnicească³⁹. Vedere a gândirii numesc descoperirea celor ascunse, cunoașterea celor inteligibile și acea cunoaștere sigură dată prin Duhul, lucruri care primesc tărie din citire pentru o adâncire a cunoașterii sau o înaintare dintr-un înțeles în altul, mai uimitor și mai luminos decât cel dinainte. Despre rugăciunea sub forma unei chemări mai bune a sufletului și a unor cereri binefăcătoare aduse Lui, se spune: „E bine că astfel de chemări și cereri să fie aduse de suflet și să rămână în el”⁴⁰.

6. Cât privește meditația, ea constă în a ne face gânduri doar la ceea ce e în Dumnezeu, privind numai la cele ale Lui, adâncindu-L numai pe El și măreția Lui, și făcând astfel încât gândirea să stăruie numai în El fără a se mai preocupa de cele de jos și fără a-și mai aduce aminte de cele frumoase și foarte bune care țin de trup și sunt ale trupului; ci mai degrabă să stăruie doar în meditația asupra Ființei [dumnezeiești], fără a mai lega de ea

³⁹ Sfântul Isaac dezvoltă aici și mai jos (în *Cuvântul* 15) antropologia tripartită proprie spiritualității sirieni (fixată de Ioan Singuraticul din Apameea), potrivit căreia în om există trei planuri și moduri de viață: corporal, psihic și duhovnicesc (*pagranuta*, *napshanuta*, *ruhanuta*), ultimul reprezentând lucrarea în om a Duhului Sfânt.

⁴⁰ Citat neidentificat.

nu e citire e folositoare creșterii în Duhul, ci numai cea care stăruie în cele dumnezeiești

preocuparea pentru aceste lucruri sau gândul că ni s-ar putea întâmpla ceva care vine de la Tine[, Dumnezeu], sau de altundeva. Fiindcă tot ce ține de fire[a omenească] e puțin lucru — atât lucrurile ei foarte bune, cât și frica ei — când rămânem printr-o minte sfințită doar în aducerea-aminte de Dumnezeu.

7. De câte ori în rugăciune nu se naște o meditare de acest fel! Iar de aici începe urcușul intelectului spre înălțimea negrăită, atunci când duhul e susținut prin har în cele ale rugăciunii. De altfel, atunci când stă în meditație și citire nimeni nu e în stare să povestească spre ce mișcări uimitoare e înălțat când se roagă, spre ce dorință tinde și în ce desfătare își fixează gândul. Citirea unei pericope [a Scripturii] dă plinătate îndeletnicirii meditației și ne susține în lucrurile minunate, ca să putem stăruie în ele. Fii, așadar, cu luare-aminte la rânduiala citirii, fiindcă ea este de folos acestei îndeletniciri!

8. Înțeleptul care vrea să înainteze în cele duhovnicești practică citirea potrivit cunoașterii pe care o naște meditația. Fiindcă nu orice citire e folositoare creșterii în Duhul, ci numai cea care stăruie în cele dumnezeiești. Doar aceasta din urmă face gândirea să înainteze în tainele duhovnicești, o povățuiește cu nădejdea care e dincolo de trup și mută gândirea de pe pământ în lumea de dincolo, ducând-o în modul de viață al nemuririi.

9. Pe lângă aceasta ea mișcă simțurile sufletului celui ce citește ca să scruteze taina ascunsă a înțelepciunii dumnezeiești; îl apropie de cunoașterea necuprinsului ei și de adevărul firii ei; îl face să privească în minunare Ființa ascunsă; face gândurile sale să mediteze la tainele nădejzii viitoare; și îi arată bogăția iubirii lui Hristos descoperită tuturor și pe cale de a fi înfăptuită. Aceste lucruri sunt rădăcina meditației duhovnicești la care citirea înalță neconținut intelectul prin înțelesuri făcându-l să

se desfăteze în frumusețile dumnezeiești de dincolo de toate și în nădejdea pentru oameni păstrată la El. Deschizându-le treptat, El ne arată însușirile Firii Sale care sunt în El, descoperindu-le nouă și celor două lumi: atât creației ființelor spirituale, cât și tuturor celor care au nevoie de ea, adică lumii celor muritori.

10. Când îndeletnicirea meditării se va întări în suflet, atunci el nu va mai avea mare nevoie de citire. Nu că am putea ajunge desăvârșiți fără ea, dar atunci nu mai e nevoie de o citire foarte întinsă. Cu alte cuvinte, nu e nevoie de o meditare îndelungată asupra Scripturilor, chiar dacă firește nu trebuie să lăsăm vreodată Scriptura din mâinile noastre. Întrucât chiar dacă am stărui într-un lucru mărunț, prin ceea ce scoatem din el, prin puterea pe care o sorbim din puține versete, suntem robiți la Domnul în contemplare.

11. Pentru că și această citire e meditare și e rugăciune. E meditare prin faptul că nu se oprește la cele ce țin de limbă, ci are drept unic scop acela de a duce mintea spre discernământ. Și e rugăciune prin faptul că prin aducerea-aminte de Dumnezeu robește în fiecare clipă pe cel ce stăruie în ea, iar dorința și meditarea celor cerești îl umplu și dinăuntru și din afară. Atunci el este cu totul pus în mișcare de rugăciunea care se pune în acord cu astfel de imbolduri și care prin gândire saltă fără osteneală zvâcnind în partea ascunsă a minții. Aceasta e rugăciunea care are loc fără trup, cea pe care o numim netrupească, întrucât nu e pusă în mișcare de lucruri sensibile și nu se vede în trup.

12. Din această citire se naște rugăciunea neconținută, a cărei meditare țâșnește în ascuns în minte, umple neconținut de Dumnezeu intelectul și, cum spuneam, robește în fiecare clipă gândirea atrasă astfel în cele ale Domnului. Înaltă e această rânduială a rugăciunii mai

mult decât toate purtările și nu se compară cu ele, pentru că ea le face vii pe toate în viața lui Dumnezeu. O astfel de rugăciune e cea care înalță până la cer; lucrarea ei ține până la rânduiala descoperirii și ține loc și de scară. Aceasta e lucrarea ei: îl face pe om să urce până la înălțimea pentru care s-a rugat.

13. Când cineva va fi urcat aici, atunci acolo rugăciunea va face altceva: va săvârși numaidecât pentru el lucrul pentru care a urcat pe acoperiș [FA 10, 9] și până ce nu va coborî din nou pe pământ el nu va avea nevoie ca ea să i se facă scară. Căci dacă rugăciunea se aseamănă unei scări ridicate și rezemate de cer [Fc 28, 12], prin care intelectul urcă neconținut, și dacă rugăciunea ține loc de scară pentru intelect, atunci, până ce suntem pe pământ, avem nevoie în fiecare clipă de scara care e rugăciunea prin care urcăm în orice clipă la Dumnezeu ca prin ea să ne învrednicim de lumina cerească.

14. La rândul ei meditarea întărește, dă biruința și lămurăște rugăciunea inimii; și arată intelectului calea prin lucrurile cerești și tainice, ca să se pună în mișcare spre ele la vremea rugăciunii. Atunci această rugăciune se ridică ca o scară și face intelectul să urce.

15. Prin ea însăși, fără meditare și citire, rugăciunea e prea slabă și întunecată pentru a face intelectul să urce și pentru a-l strânge lângă cele cerești. Dar pentru că, în locul ofrandei și jertfei pe care o aduceau cei din vechime, ne-a fost dat de Dumnezeu un har mai înalt, să aducem în loc de ofrande mute, mișcările înțelegerii noastre — adică mulțumiri și laude — prin rugăciunea care e jertfa primită [Ps 50, 23; Evr 13, 15]! Ceea ce Îi aducem ca Domn, ca pricină a mântuirii noastre și păzitor al nostru.

16. Să nu lăsăm rugăciunea chiar dacă e slabă și întunecoasă. Și chiar dacă nu dăm de o descoperire, ci doar de una din pricinile socotite foarte bune, vom fi îmbol-

diți să cădem neconținut pe fața noastră, să aducem cu sânguință mișcările noastre drept jertfe inteligibile datorate Ziditorului a toate; și să nu uităm să înălțăm mărturisirea cu care suntem datori, căzând pe fețele noastre. Aceasta e lucrarea pe care o împlinește între oameni rugăciunea!

17. Așadar, până ce suntem pe pământ rugăciunea lucrează pentru cei ce stau jos și care cer neconținut să urce în înalt. Rugăciunea e calea firii și scara pentru locul de dincolo de fire, care e cerul. Fără ea nu e cu putință să urcăm, iar în cer ea nu mai are nici o lucrare. Prin urmare, rugăciunea e regina purtărilor, cu alte cuvinte e viața tuturor purtărilor ascetice, fiindcă din cele pământești face lucruri cerești și în cele trupești pune în mișcare viața.

18. Rânduiala ei însă e mai prejos decât cea a descoperirii. Căci atunci când se apropie de locul descoperirii, ea nu mai are loc, nici lucru de făcut, nici aducere-aminte pentru care să fie nevoită să urce dincolo de locul la care a înălțat sufletul, numit înălțime a lucrurilor inteligibile și cunoaștere a tainelor Duhului. Căci atunci când intelectul se îmbracă de Duhul, el are mișcările heruvimilor, cunoașterea Duhului, meditarea Duhului și vederea Duhului; stă în întregime în Dumnezeu, în desfătarea care e dincolo de fire; și e dus din înțelegere în înțelegere, iar de aici spre vederea contemplării.

19. Contemplarea se numește înaltă sau mică după lucrurile care o însoțesc din înțelegere în înțelegere în acord cu scopul celor ce se mișcă în ea. Fiindcă acestea țin de rânduiala descoperirii tainelor care e tot ce e mai înalt în ceea ce se săvârșește în suflet. Contemplarea e o viețuire a Duhului, și nu o mișcare a sufletului. Totuși, fără rugăciune astfel de lucruri nu se săvârșesc, iar fără ele rugăciunea nu strălucește, nici nu dobândește tărie, pentru că rugăciunea e proprie sufletului.

20. Fiindcă sufletul care se avântă spre cele ascunse rămâne în Duhul și în descoperirea intelectului care vine de la Dumnezeu. Prin descoperire nu înțeleg lucruri care pot fi văzute cu ochii și auzite cu urechile, nici un lucru care să poată fi gândit pe pământ și e aproape de oameni. Căci ce loc va fi pentru aceste [lucruri simțite] în descoperirea duhovnicească și mișcările minții luminate prin lucrarea Duhului, cum spun părinții care s-au înălțat de pe pământ și din trup⁴¹?

21. Descoperirile care cad sub puterea vederii, auzului și simțurilor, întipărite prin lucrarea îngerilor, își au lucrarea în această lume și pentru purtările de aici, fiindcă sporesc în suflete simțirea fricii de Dumnezeu. Se aseamănă celor înfăptuite prin descoperirea văzută, făcută în timpul economiei mozaice printr-un înger căruia i-a fost încredințată economia lui Dumnezeu privitoare la poporul Israel și lucrurile slăvite care au fost descoperite în mijlocul lor.

22. Se aseamănă cu ceea ce s-a făcut în trecut înaintea lui Moise, cum zice Scriptura: „Și Moise păștea turma lui Ietro, socrul său, și scoțând odată turma în pustie a ajuns la muntele lui Dumnezeu numit Horeb. Și acolo îngerul Domnului i s-a arătat într-o pară de foc ce ieșea dintr-un rug; și Moise a văzut că rugul ardea, dar nu se mistuia” [Is 3, 1–2]. E limpede că dacă imaginea, cuvântul și lucrurile uimitoare care au fost înfăptuite mai presus de

⁴¹ Și în alte părți ale scrierilor sale Sfântul Isaac polemizează cu cei ce înțeleg „descoperirile duhovnicești” ca niște experiențe sensibile, perceptibile cu vederea, auzul și pipăitul (cf. „Partea I”, *Cuvântul* 22 = *Cuvintele* 31–32, ed. Theotokis) și distinge net între „descoperirile materiale” făcute prin îngeri în istoria mântuirii și „descoperirile duhovnicești” simțite în inimă printr-o descoperire ascunsă fără intermedierea simțurilor trupești (cf. „Partea a II-a”, *Cuvântul* 3: Capitole despre cunoaștere III, 59).

fire printr-o astfel de economie vin de la însăși persoana lui Dumnezeu, lucrarea lor a venit însă printr-un înger care i-a descoperit lui Moise că va trebui să conducă poporul.

23. Cum spune și fericitul Pavel: „Dacă cuvântul spus printr-un înger a fost întărit” și celelalte [Evr 2, 2]; și cum spune și Ștefan: „De aceea Dumnezeu le-a trimis lor pe Moise căpetenie și mântuitor prin mâna îngerului care i s-a descoperit în rug. Acesta i-a scos afară, lucrând semne, minuni și lucruri puternice în pământul Egiptului, la Marea Roșie și în pustie timp de patruzeci de ani” [FA 7, 35–37], făcând astfel cunoscut în chip limpede că un înger i s-a descoperit lui Moise în rug și lui i-a fost încredințată astfel întreagă această economie și toate lucrările înfricoșătoare care au avut loc în ea.

24. Fiindcă el s-a arătat în felurite moduri, cu vedenii cumplite și mari, și am săvârșit toate aceste lucruri în numele lui Dumnezeu, cum se spune în cartea *Ieșirii*: „Iată, Eu trimit îngerul Meu înaintea ta, ca să te păzească pe calea ta și să te facă să intri în pământul pe care l-am gătit ție. Fii cu luare-aminte și ascultă de glasul lui. Nu te sfădi cu el, fiindcă nu va ierta greșelile tale, pentru că numele Meu e asupra lui” [23, 20–21].

25. Scriptura arată limpede că toate aceste lucruri au fost spuse din partea lui Dumnezeu Însuși. Și atât marea descoperire care a avut loc pe vârful muntelui Sinai, cât și cele făcute lui Moise și care sunt povestite în Lege sunt ca de la Dumnezeu Însuși. Iar cuvintele Legii dăruite poporului sunt o descoperire îngerească. De aceea zice Dumnezeu: „Numele Meu e asupra lui” [23, 21], pentru că în numele lui Dumnezeu îngerul s-a arătat, a vorbit, a cercetat, a muștră, a dat Legea și a condus poporul în nor, în foc, în întuneric, în vederea fumului, în beznă și în toate cele care au fost descoperite; și așa el a

călăuzit turma dumnezeiască prin vedenii și descoperiri felurite, prin semne și minuni, cu glasuri și cuvinte înfricoșătoare și mărețe.

26. Iată de ce zice fericitul Pavel: „Dacă cuvântul spus printr-un înger a fost întărit” [Evr 2, 2], pentru a arăta că nu Dumnezeu S-a descoperit în acele vedenii și asemănări, ci un înger. Fiindcă Dumnezeu nu obișnuiește să se descopere! Descoperirile lui Dumnezeu care vin fără imagini sunt cu neputință de văzut și de auzit; iar descoperirile Duhului Sfânt au loc în tăcere; sunt desfătări și o liniștire a firii, nu vederi.

27. Așa cum El nu poate fi simțit și văzut, așa sunt și descoperirile Lui. Înainte de venirea Domnului într-un om ele nu erau cu putință, și ca atare atunci nu era cunoscută încă viețuirea lumii viitoare, iar plinătatea harului Duhului n-a fost dată până ce Mângâietorul n-a fost trimis peste apostoli [FA 2]. Numai atunci descoperirile celor ascunse și tainele viitoare, care nu seamănă cu nimic din această lume, au început să fie date și arătate fiecăruia dintre sfinți. În vechime însă îngerul arăta toate acele lucruri minunate din porunca Domnului ca de departe.

28. Dumnezeu nu S-a transformat însă în aceste asemănări. Să nu fie! După cum spune Domnul iudeilor: „N-ați auzit glasul Lui, nici n-ați văzut chipul Lui” [In 5, 37]. Și pentru că acea descoperire venea de la un înger, cuvântul spus prin el a fost întărit cu table de piatră, cu scrisul și cu glasul de pe munte, ca fiii lui Israel să nu le încalce. Căci spune Apostolul: „Căci dacă s-a adevărit cuvântul grăit prin îngeri și orice călcare de poruncă și orice neascultare și-a primit dreapta răsplătire, cum vom scăpa noi dacă vom fi nepăsători ca astfel de mântuire care, luând obârșie din propovăduirea Domnului, ne-a fost adevărită de cei ce au ascultat-o?” [Evr 2, 2–3].

29. În acest fel el [Apostolul] ne arată că aceste ultime descoperiri nu se aseamănă cu cele dintâi; acolo le descoperea un înger, aici însă Dumnezeu Însuși, Cuvântul venit într-un om. Căci a vorbit despre „darurile Duhului Sfânt împărțite după a Sa voință” [Evr 2, 4], ca să spună că descoperirile de aici vor veni și vin prin lucrarea Duhului Sfânt, în timp ce descoperirile de atunci veneau prin îngeri. Cele de atunci erau folositoare pentru purtarea acestei lumi, fiindcă duceau doar la cunoașterea fricii de Dumnezeu și nu la cunoașterea celor ascunse. Descoperirile care s-au dat în Duhul Sfânt conduc însă la cunoașterea lumii viitoare.

30. Arată acest lucru ceea ce a spus Moise poporului. Căci atunci când acea descoperire mare și înfricoșătoare care s-a arătat pe vârful muntelui a fost înaintea ochilor a tot poporul cu fulgere, tunete, foc, vijelie, nor întunecos și vuiet de trâmbițe ce sunau și scoteau un strigăt puternic și înfricoșător — și din pricina acelor cumplite lucruri poporul se temea mult și nu putea suporta cumplita vedere și tăria sunetului trâmbițelor [Is 13, 16] —, atunci își arătau puterea lor și veneau ființe îngerești. Iar el încurajând poporul și dezvăluind pricina descoperirii și a înfățișării ei înfricoșătoare, le-a spus: „Îmbărbătați-vă, pentru că Dumnezeu a venit la voi să vă pună la încercare, pentru ca frica de El să fie în voi și să nu păcătuiți” [Is 20, 20].

31. Prin toate acestea el [Moise] a făcut cunoscut că descoperirile văzute și sensibile au o lucrare în purtarea de aici spre a spori credința și frica de Dumnezeu. Partea înțelegătoare care e în minte — și anume cunoașterea lucrurilor inteligibile și desfătarea de tăcere — își are rolul în cele desăvârșite. De aceea o numim un loc mai înalt decât rugăciunea, la care omul e înălțat prin rugăciune. În ea ni s-a dat o oglindă a lumii celei noi care ne

face să gustăm prin Duhul viața de sus pe care o vom primi. Numai El ne poate face cunoscută această taină care e a Lui; căci prin tăria Sa El ne va face darul unei vieți de dincolo de cuvânt [cf. I Co 2, 10–11]. Lui fie slava în veci de veci. Amin. Amin.

desfatare in taina

Cuvântul 10

Convorbiri în rugăciune ale singuraticilor. Rugăciuni alcătuite cu cuvinte măsurate și potrivit limitelor înțelegerii. Cuvinte care fac silă cu dulceață inimii și depărtează de la împrăștierea stărnită de cele pământești alcătuite pentru mângâierea singuraticilor în care aceștia stăruie nopțile după pravila rânduită, ca trupul lor să fie ușurat de somn.

1. Noaptea, când toate glasurile, mișcările omului și orice fel de tulburare se liniștesc, luminează întru Tine sufletul nostru cu mișcările sale, o, Iisuse, Lumina celor dreți.

În ceasul în care întunericul se întinde ca o mantie peste toate, fă să strălucească pentru noi harul Tău, Doamne, în locul luminii simțite a soarelui creat, care bucură ochii trupului nostru. Strălucește în întunericul nostru lumina Ta mai largă decât soarele.

2. Noaptea, când toată alergarea lumii ostenită de lucrările ei se liniștește, primește sufletul nostru în uimirea Ta, în care se află liniștea mai mare decât tăcerea.

În ceasul care dă odihnă celor osteniți, Doamne, fie ca prin somnul dulce mai mult decât toate gândurile noastre să se îmbete întru Tine, desfătarea sfinților!

3. În vremea somnului, când toți cei ce se culcă se îmbată cu meșteșuguri ale lucrurilor stricăcioase, trezește, Doamne, în noi cunoașterea care nu înșală.

În ceasul în care toți își îmbracă cu haine mădularele lor, îmbracă, Doamne, cu bucurie omul nostru dinăuntru.

4. În ceasul zilei, când fiecare e chemat să se îndeletnicească cu cele pământești, învrednicește-ne, Doamne, să ne desfătăm de viețuirea noastră cerească.

În ceasul în care toți își trag de pe ei veșmântul nopții, trage, Doamne, și de pe inima noastră aducerile-aminte de lumea care trece.

5. În zori, când corăbierii plutesc pe marea lumii, fă, Doamne, ca sufletele noastre să se odihnească de orice mișcare în portul Tău.

În ceasul în care muncim cu toții în lumea asta de chinuri, învrednicește-ne, Doamne, de mângâierea care nu trece.

În ceasul în care sfârșește întunericul și toți se întorc înapoi la ostenele lor, dă-ne, Doamne, să ne desfătăm în mișcările lumii viitoare.

6. Obârșie a crugului luminii, început al muncii celor muritori, pune, Doamne, în gândul nostru temelile zilei fără sfârșit, ca pentru noi să răsară noul soare.

În ceasul nopții întunecoase, fă să găsim scăpare în cunoașterea hărăzită nouă la înviere.

7. Dă-ne, Doamne, să viețuim în starea de veghe în care vom fi după înviere, ca ziua și noaptea, Doamne, gândul nostru să tindă spre Tine.

Învrednicește-ne să vedem în noi înșine viața învierii, ca nimic să nu împiedice gândul nostru să se desfete de Tine.

În stăruința noastră la Tine, întipărește, Doamne, în noi taina zilei care nu mai atârnă de mișcările alergării pe cer a luminătorilor.

8. În Sfintele Tale Taine [Euharistie] Te îmbrățișăm și Te primim în trupul nostru în fiecare zi; învrednicește-ne să simțim în noi înșine nădejdea hărăzită nouă la înviere.

Fii, Doamne, o aripă pentru gândul nostru și ea să zboare în adierea subțire, ca prin aceste aripi să ajungem la adevăratul nostru sălaș.

Dă-ne să ne răstignim gândul în taina lumii Tale duhovnicești

9. Ai ascuns comoara Ta în trupul nostru prin harul ce locuiește în masa înaltă a Tainelor Tale; dă-ne să vedem și învierea/înnoirea noastră, fiindcă Te-am îngropat, Doamne, în noi înșine.

10. Prin masa Ta duhovnicească vom putea simți lucrând, Doamne, învierea/înnoirea viitoare. Prin frumusețea Ta duhovnicească care e înăuntrul ființei noastre muritoare și mișcă în ea semnele nemuririi vom vedea frumusețea noastră.

Răstignirea Ta, Mântuitorule, e hotarul lumii trupesti⁴²; dă-ne să ne răstignim gândul în taina lumii Tale duhovnicești⁴³.

11. Învierea Ta, Iisuse, spune măreția omului nostru duhovnicesc; vederea tainelor Tale să fie pentru noi o oglindă în care să putem cunoaște învierea.

Economia [mântuirea] Ta, Mântuitorul nostru, spune taina lumii duhovnicești; dă-ne, Doamne, să umblăm în ea potrivit omului nostru duhovnicesc.

Trupul nostru nenorocit ne trage să înotăm în lumea întunericului; învrednicește-ne, Doamne, de stăruința în Tine care ne îngăduie să străbatem desimea întunericului.

12. Să nu se depărteze, Doamne, gândul nostru de la meditația duhovnicească la Tine, și nu lăsa să se răcească în măduarele noastre înflăcărarea desfătării Tale.

Moartea care e în trupul nostru își varsă duhoarea ei asupra noastră; săltarea iubirii Tale duhovnicești să depărteze mirosul ei de la inima noastră.

Lucrurile urâte care sunt în măduarele noastre ne țin ca într-o închisoare; duhoarea lor să iasă din trupul nostru prin îmbătarea noastră de darul Tău.

⁴² Cf. „Partea I”, *Cuvintele* 62 (= 38, ed. Theotokis) și 37 (= 26a, ed. Theotokis).

⁴³ Cf. „Partea I”, *Cuvântul* 2 (= 30, ed. Theotokis) și „Partea a III-a”, *Cuvântul* 8, 3.

13. Trupul e pentru noi ca un ocean care scufundă în fiecă clipă corăbioara noastră; apropiere, Doamne, corabia noastră de portul Tău dumnezeiesc.

Când suntem singuri, departe de oameni și de legătura cu ei, fii pentru noi, Doamne, câștigul nostru și atunci ne vom veseli întru Tine întristarea noastră.

Încrezându-ne în harul Tău am ieșit să locuim în singurătate; fă, Doamne, să vedem în chip arătat puterea pe care o are aducerea-aminte de Tine.

14. Întoarce pacea Ta în inimile noastre și liniștea Ta în mișcările noastre, ca noaptea care întrece orice întuneric să fie pentru noi ca ziua.

În ceasul în care suntem lăsați pustii pentru că noaptea ne învăluie în întunericul ei și ne desparte de toți oamenii, să crească, Doamne, mângâierea noastră întru Tine.

În locul acesta cu desăvârșire gol, în care nu e glas care să mângâie, voi spune: „Doamne, ține gândul nostru înăuntrul meterezului harului Tău; trezește-ne, Doamne, din amorțeala noastră prin cunoașterea care nu greșeste, pentru ca gândul nostru să nu se cufunde în somnul poftelor.”

15. Învrednicește-ne, Doamne, prin harul Tău să stăruim împreună cu fecioarele înțelepte care s-au pregătit prin faptele lor [Mt 25, 1 sq]⁴⁴. Veghetoare să fie și purtarea noastră, ca să nu locuim în întuneric.

Când gândurile noastre sunt întunecate, fă să vedem pururea în rugăciunile noastre răsfrângerea harului Tău.

Noaptea gândului nostru, Doamne, să se însoțească cu ziua cunoașterii Tale. Și în soarele Tău, obârșia luminilor, să se înnoiască viețuirea înfrânării noastre.

16. Fă-ne ca prin rugăciunile noastre să veghem nopțile împreună cu cei drești, cu candelile aprinse înaintea soarelui descoperirii Tale.

⁴⁴ Untdelemnul din candelile fecioarelor din parabola evanghelică e simbolul faptelor bune și milosteniei față de ceilalți.

În ceasul nopții se îmbătau dreptii în iubirea lui Dumnezeu; în ceasul nopții dă mângâiere și micimii noastre.

Fă ca gândul nostru să se ostenească în aducerea-aminte de zorile Tale sfinte, iar sufletele noastre să strălucească de înflăcărarea iubirii pentru Tine.

17. În acest ceas se osteneau în rugăciuni sfinții; învrednicește-ne, Doamne, să ne împărtășim de mângâierea privegherilor lor.

Dă-ne să simțim în noi înșine și să primim în viața noastră parfumul mângâierii de care s-au bucurat aceia în călătoria gândurilor lor.

18. O, Hristoase, Care veghezi în rugăciune pentru noi înaintea Tatălui Tău [cf. Rm 8, 34; 1 In 2, 1], dă-ne să simțim la rugăciunea noastră arvuna iertării fărădelegilor noastre.

O, Hristoase, Care pentru noi Te-ai sculat la rugăciune în timpul nopții [cf. Mt 26, 39], învrednicește-ne să gustăm în gândul nostru patima Ta pentru mântuirea noastră.

O, Hristoase, Care reverși peste sfinți darul Tău în vremea rugăciunii, ușurează, Doamne, înțelegerea noastră făcându-ne să gustăm harul Tău.

19. Dumnezeule, ale Căruia sunt zilele și nopțile [Ps 73, 16], veselește-ne, Doamne, cu nădejdea Ta în ceasul nopții întunecate.

Când stăruim în rugăciunea către Tine, ne apropiem de Tine căzând cu fața la pământ înaintea Ta; veselește adierea gândului nostru, ca prin rugăciunea noastră să se unească cu Tine.

Luminează mișcările înțelegerii noastre ca să scurtăm în minunare, și gândul nostru să se îndrepte spre Tine în toată vremea rugăciunii noastre.

20. Când vine dimineața venirii Tale, fie ca gândul nostru să primească zorii Tăi, și puterea lui rațională să facă în chip anticipat experiența viețuirii netrupești.

Dă-ne, Doamne, să zorim spre cetatea noastră sfântă, și prin descoperirea Ta o vom lua înaintea, văzând-o ca Moise din vârful muntelui [Dt 34, 1].

Chiar dacă trupul nostru ne chinuie și ne trage în jos cu mizeriile lui, harul Tău, Doamne, să biruie în noi legea care e în trupul nostru.

21. Cu gândul, Doamne, iubesc legea Ta duhovnicească [cf. Rm 7, 14], dar legea care e în mădularele mele mă ține înțemnițat departe de convorbirea cu ea [Rm 7, 14].

E ca și cum sufletul ar fi ținut într-o închisoare, îndeltnicindu-se cu lucruri urâte, sau ar fi tras în chip silit departe de convorbirea duhovnicească, deși nu vrea să fie făcut sălaș patimilor trupului; și plânge suspinând, iar starea sa nenorocită nu poate fi spusă. Ca și văduva care, fiind înșelată, cere în durerea ei ajutor de la Dumnezeu și care în cererea ei e lăudată în Evanghelia care vorbește despre ea. „Fă-mi dreptate” — spune în rugăciune — „față de” trupul meu, care e „potrivnicul meu” [cf. Lc 18, 3]. Și dulcele judecător îi dă răsplata străpunerii inimii ei.

22. Fiindcă suntem pururea cufundați în ocean din pricina mișcărilor trupului, spală, Doamne, gândul nostru de întinăciunile noastre urâte.

Spre Tine strigăm din mijlocul valurilor, înțeleptul nostru Cărmaci; fă să sufle pentru noi o adiere luminoasă și, dacă ne scufundăm, scapă-ne [cf. Mt 14, 24].

La miezul nopții, Doamne, m-am sculat să Te laud pe Tine cu mare râvnă și să-Ți aduc jertfa laudei, dreptule Judecător [Ps 118, 62; Ir 11, 20], care nu-Ți întorci privirea de la noi cei prădați și de la noi cei umiliți în toată vremea.

23. Știi cât de mult dorește gândul meu tot ce e mai bun. Chiar dacă de mii și mii de ori pe zi slăbiciunile noastre sunt mai puternice și ne scufundă sub lucrurile

lor urâte, nu ne vom depărta de convorbirea împreună cu Tine.

Mântuitorule venit să speli necurăția lumii păcătoase, dă-ne în toată vremea străpungerea inimii, ca să spălăm necurăția gândurilor noastre.

Sfințește, Doamne, inimile noastre și umple-le cu Duhul măreției Tale. Și prin sfânta aducere-aminte de Tine ele vor primi Duhul bucuriei.

24. Zidește în noi, Doamne, o inimă nouă și înnoiește în noi un duh nou [Iz 11, 19], ca într-o înnoire a gândului nostru să ne îmbrăcăm în haina Împărăției [cf. Mt 22, 1 sq].

Prin tainele Duhului Tău suntem înnoiți și prin harul Tău suntem sfințiți, întorcând-ne în toată vremea privirea noastră de la toate prin convorbirea împreună cu Tine; simțim pururea sfânta noastră nădejde în rugăciunea noastră ori de câte ori suntem duși departe de lumea truască.

Lumea muritoare e prea slabă ca să cuprindă tot darul Tău; revarsă din belșugul Tău plinătate peste slăbiciunea ei.

25. Însetați suntem, Doamne, noi cei în necazuri de această nădejde; veselește-ne, Doamne, ca să vedem în noi înșine bunăvoirea Ta.

În lumea aceasta, în care suntem departe de oameni și de legătura cu ea, Tu să fii pentru noi călăuză, Mântuitorule, și prieten apropiat în toată vremea.

În vremea aceasta, în care suntem lipsiți de lume și de legătura cu ea, Tu să fii pentru noi, Doamne, mângâietor și nu ne depărta de iubirea Ta.

26. Inima noastră e plină de necazuri și suntem pururea întristați; învrednicește-ne, Doamne, de mângâierea Ta care e mai tare decât mâhnirea.

Suntem plini de plâns pururea amar pentru noi; veselește, Doamne, întristarea noastră și dă răcorire inimii noastre aprinse.

Neliniști și suferințe ne învăluie zi și noapte; răcorește, Doamne, în ascuns, flacăra inimilor noastre.

27. În nici un loc nu e pentru noi nădejde în stare să mângâie durerea noastră; apropie degetul Tău, care răcorește toate, de plânsul care e în inima noastră.

Zi și noapte ducem lupte nesfârșite care fac să slăbească nădejdea noastră în Tine. Tu să fii în luptă căpetenia oștirii noastre.

Plânsul și lacrimile care sunt în ascuns se revarsă în gândul nostru, ca nu cumva să fim lipsiți de nădejdea Ta; îmbărbătează-ne, Doamne, cu glasul Tău ascuns care vine din tăcere și care ne învață prin Duhul scopul ascuns al luptei noastre.

28. Gândul nostru să nu fie lipsit de mângâierea Ta, Mântuitorule, ca să nu fie înghițit în oceanul valurilor deznădejdiei.

Arată-ne, așadar, Doamne, adevărata noastră nădejde de departe, ca văzând-o să ne întărim și să putem disprețui toate nenorocirile noastre.

Nu știm să ne luptăm. De ce s-a pus în mișcare timpul luptelor? Înțelepțește Tu însuși copilăria noastră în cele duhovnicești. Legătura cu Tine să ne înțelepțească și de la Duhul Tău să primim ajutorul care ne povățuiește pe calea ce ne urcă la ceruri.

29. Unge, Doamne, inima noastră cu Duhul Tău, ca să fim preoți în ascuns și să slujim Ție cu mișcările noastre în sfânta sfintelor a cunoașterii Tale.

Să se întărească sila harului Tău peste intelectul nostru prin mișcările meditării noastre, iar prin darul Tău să fim conduși la sălașul fapturilor netrupești, spre casa de odihnă a sfinților, iar în credință să ne facem părtași ai locului înalt al celor ce sălășluiesc acolo prin ajutorul puterii harului Tău.

Înțelepțește-ne cu descoperirea Ta pe calea ce duce spre cetatea noastră; întărește călătoria noastră până la ea cu osteneala luptelor.

30. O, Iisuse, a Căruia măreție a coborât spre a înălța înjosirea celor ce se înălțaseră, sporește în noi darul Tău ca să stăruim în iubirea Ta.

Dă-ne o gândire sfântă, ca prin faptele noastre să dobândim asemănarea cu Tine și să se înscrie în noi adevărata întipărire a smereniei Tale.

Dă-ne să simțim în ascuns gustul iubirii Tale dulci, și gândul nostru să zboare la Tine.

31. Prin gustarea iubirii Tale rouează sufletul nostru uscat, ca să dea roadele laudei și să ajungă templu sfânt spre sălășluirea lucrurilor Tale slăvite.

Unește, Doamne, măduarele noastre cu Tine, Capul întregului trup [cf. Col 1, 18], ca nimeni dintre noi să nu fie lipsit de împărtășirea desfătării Tale.

Adevăratule Fiu al seminției noastre, Care vei vedea și vei primi Împărăția, nu Te lepăda de fiii seminției Tale când Te vei înălța pe nori [Mc 13, 26]. Suntem însetați de arătarea Ta și de descoperirea măreției Tale; fă-ne să ne încredințăm încă de pe acum în arvună de împărtășirea noastră de ea.

32. Chiar dacă suntem sărmani și seminția noastră e țărană, Tu ne faci mari după măsura marii noastre vrednicii, făcându-ne familiari cu Dumnezeu.

[Ce milă nemăsurată! Ce ocean al bunăvoinței! Ce har nemărginit! Ce iubire mai mare decât orice cuvânt!]

Puterea noastră de a vedea e prea mică față de iubirea Ta, fiindcă noi îi îmbrățișăm bogăția cu cunoașterea noastră!

Cât de adânc, Ziditorule, e harul Tău pentru fapte! Și el e de bun folos nu puținora! Un Fiu de o seminție cu

noi, dar Care era Fiul Împăratului, S-a dus să gătească o Împărăție pentru toată firea noastră.

33. Chiar dacă a fost disprețuită și luată în răs de mii de ori, niciodată, Doamne, nu voi tăgădui măreția nădejdiilor noastre pe care ne-o hărăzești.

Nebunia mea e mai mare decât cuvântul și oceanul nu e de ajuns să o spele!

Am spus-o și o spun iarăși: iubirea Ta e mai mare decât datoriile mele. Puțin lucru sunt valurile mării față de numărul păcatelor mele, dar dacă le cântărim, pier ca nimic în fața iubirii Tale.

Tu nimicești toate cele rele; până și munții tremură pentru necucerniciile mele, dar pentru iubirea Ta nu mă tem să mă numesc pe mine însumi „drept”.

34. A Ta este lauda din partea noastră a tuturor, rămasă a seminției noastre ticăloase; oare neamul nostru nu trebuie să se închine iubirii în toată vremea?

Negrăite sunt binefacerile pe care le faci mereu pentru noi cu mâinile Tale; ne închinăm locului unde stau picioarele Tale [Ps 109, 1] plângând și cu suferință bucuroasă.

Gura noastră e prea slabă ca să Te laude; să ne răsplătească bunăvoirea Ta care s-a ridicat peste mortalitatea noastră, a luat asupra Sa și-a îmbrățișat toată duhoarea noastră.

Pentru iubirea Ta care s-a însoțit cu firea noastră și nu s-a rușinat ca noi să ne numim mădularele ei și a îmbrățișat în trupul Său noroiul nostru, slavă Lui de la toate creaturile!

35. Toate acestea, iubitorilor, oferă din belșug gândirii meditari duhovnicești putând sluji convorbirii duhului cu Domnul nostru. Să facem puțin loc în noi înșine acestor lucruri, și așa odihna care vine de la sălășluirea noastră în liniștire ne va mângâia, iar gândirea noastră va ajunge la o legătură stăruitoare cu Domnul nostru. Căci știți cu

toții că legătura stăruitoare cu lumea e potrivnică legăturii/convorbirii stăruitoare cu Dumnezeu. Să facă, aşadar, înțelepciunea voastră acest discernământ și să cinstească partea cea bună [cf. Lc 10, 42].

36. Dacă sunt unul sau doi care stăruie în această taină a convorbirii duhovnicești cu gândul de a căuta pe Dumnezeu împreună într-un loc anume lucrând o dată pe săptămână în liniștire această convorbire dumnezeiască, atunci folosul lor e încă și mai mare chiar și față de folosul care vine din singurătatea lor. Aceasta fiindcă atunci când ei sunt luminați se ajută unii pe alții prin lumina pe care o primesc unul de la altul chiar și fără mijlocitor. Aceasta e liniștirea desăvârșită, dar ea este cu puțință însă numai dacă nu sunt între ei lucruri străine de scopul lor, precum și numai dacă se păzesc pe ei înșiși de civate de prisos.

Iubirea Ta e mai mare decât datoriile mele

Suferință bucuroasă

Legătura stăruitoare cu lumea e potrivnică legăturii/convorbirii stăruitoare cu Dumnezeu

rei înmărm prin purtările mai bune

Cuvântul 11

Tot al aceluiași Mar Isaac.

Despre cuvântul „ați înviat împreună cu Hristos” [Col 3, 1; cf. Ef 2, 6] spus de dumnezeiescul Apostol; și despre dumnezeiasca jertfă pe care sfânta Biserică o săvârșește pentru vii și pentru morți întru nădejdea celor viitoare: ce anume lucrează aceasta îndeosebi pentru un credincios mirean din pricina tăriei nădejdi lui.

1. Cum anume se vede în noi învierea noastră și înnoirea noastră pe care Apostolul le vestește adeseori în multe locuri? Cei luminați cunosc lucrul în care se arată învierea noastră! Fiindcă noi am înviat, firește, dar în credință, și suntem înnoiți, dar în taină. Învierea și înnoirea de care vorbește aici Apostolul nu se referă la trupul nostru. Până ce neamul nostru omenesc e chinuit de mortalitate și stricăciune iar ființele vii sunt tulburate în această lume de un trup pătimăș, cum se poate spune că e ca și cum ar fi înviate și înnoite, de vreme ce mizeriile mortalității se ridică asupra lor în toată vremea?

2. Trebuie să privim însă dincolo de trup, sprijinindu-ne pe înțelegerea dumnezeieștii Scripturi. Fiindcă noi înviem prin purtările mai bune; înviem prin credința în cele viitoare; înviem prin cunoașterea Firii dumnezeiești, atunci când simțim ființa ei, slava măreției ei, înălțimile firii ei, nădejdea celor bune păstrate pentru noi, cunoașterea тайnelor lumii celei noi, credința în minunata transfigurare care așteaptă creația.

3. Pe drept cuvânt, așadar, ne vestește Apostolul o adevărată înviere în Hristos de care ne bucurăm deja. Căci

înviem prin înnoirea minții noastre. Fiindcă în primele generații ale omenirii nu era aducerea-aminte de Dumnezeu; ba chiar aducerea-aminte de El era cu desăvârșire moartă. Iar generațiile de mijloc, deși L-au cunoscut, Îl cunoșteau în chip mărginit.

4. Noi însă suntem înnoiți în mintea noastră printr-o cunoaștere nouă care nu s-a descoperit acestora. De aceea noi cunoaștem acum Ființa care nu are început, nici hotar, pe când acele [generații] aveau încă despre Dumnezeu o gândire copilărească, crezând despre El că este aspru, că e răzbunător, că răsplătește, că e drept atunci când răsplătește, că e mânios, că se înfurie, că-Și aduce aminte de păcatele părinților în fiii fiilor lor [Is 34, 7]⁴⁵.

5. Fiindcă noi avem despre Dumnezeu o înțelegere mai bună și avem despre El o cunoaștere mai înaltă: Îl cunoaștem ca unul Care iartă, Care e bun, Care e smerit; Care pentru un singur lucru bun [care e în noi, chiar] și numai în gând sau numai pentru străpungerea inimii, iartă păcatele de [mulți] ani. Și nu numai că nu-Și aduce aminte de păcatele altuia, dar mila Sa depărtează mulțimea păcatelor lor chiar și de la cei ce au murit în păcate și au răposat deja.

6. Fiindcă există un mijloc mai bun decât toate pentru iertarea păcatelor noastre, potrivit atât pentru cei vii, cât și pentru cei care nu mai sunt vii. În înțelepciunea Sa Domnul l-a pregătit pentru toți și a dat mărturie că Ofranda [euharistică] adusă în Biserică e taina Trupului și Sângelui Domnului aduse într-o nădejde a iertării păcatelor celor adormiți, adică seminției păcătoșilor deja răposati. Căci dacă cei răposati nu mai pot scoate ceva bun din nimic, ce folos ar mai fi în aducerea pentru ei a tainei Trupului Domnului nostru, potrivit predaniei pă-

⁴⁵ Cf. „Partea a II-a”, *Cuvântul* 39, 2. 19.

zite de întreaga Biserică, și care e Ofranda adusă pentru cei adormiți într-o nădejde a iertării [păcatelor lor]⁴⁶?

7. Ți se pare, oare, cu gândire nerușinată că această predanie e una goală? Sau crezi că predania, care spune că în Taina săvârșită pentru cei adormiți e nădejdea iertării păcatelor lor, e supusă interpretării? Sau că ea ar fi de folos doar pentru cei drepti? Dar atunci care ar mai fi folosul pentru cei păcătoși pentru care e adusă ofranda și o dată cu ea rugăciunea și mijlocirea pe care o face la altar preotul care, pe lângă pomenirea jertfei Domnului, îi pomenește și pe cei adormiți într-o nădejde?

8. Dacă păcătoșii primesc ajutor din această ofrandă, atunci povara lor e ușurată. De fiecare dată când ofranda e adusă pentru mulțimea păcatelor, aceștia primesc din ea și o mare bucurie. Afară doar de cei a căror vină nu e de a fi făcut păcate, ci de a fi avut comuniune cu impietatea și de a fi apostaziat sau de a fi hulit continuând să se cuminece cu Tainele mântuirii. Cred, așadar, că privitor la aceștia vrea să facă o distincție în interiorul comunității acel glas pe care noi îl vestim, ca un înger, în biserică în clipa săvârșirii Tainelor zicând: „Și pentru toți fiii Bisericii vrednici să primească această ofrandă înaintea Ta”⁴⁷.

9. Fiindcă acest glas nu îi deosebește pe păcătoși, ci pe cei care nu sunt vrednici să fie numărați între fiii Bisericii din pricina impietății pe care au săvârșit-o față de

⁴⁶ Despre valoarea rugăciunii euharistice față de cei răposati există în literatura siro-occidentală o întreagă omilie în proză ritmată de Iacob din Sarug (ed. P. Bedjan, *Homiliae selectae Mar Iacobi Sarugensis* I, Parisiis – Lipsiae, 1895, p. 535–550).

⁴⁷ Sfântul Isaac citează aici din Anafora lui Mar Teodor al Mopsuestiei (ed. critică J. Vadakkal: *The East Syrian-Anaphora of Mar Theodore of Mopsuestia*, Kottayam, 1989, p. 315) aflată în uz în Biserica siro-orientală.

Tainele Bisericii, adică pe ereticii și ereziarhii care socotesc drept lucruri obișnuite până și Tainele Sfinte ale Bisericii⁴⁸. El nu-i arată însă pe cei ce au păcătuit ca și cum n-ar fi cu putință să beneficieze de ajutorul care vine din Tainele Bisericii.

10. Cei care n-au apostaziat și nu s-au despărțit de Biserică, ci care în toată viața lor au mărturisit Biserica și Tainele ei și au păzit nepătată mărturisirea credinței și botezul lor, și care din pricina slăbiciunii lor s-au făcut întrucâtva vinovați de păcate, chiar dacă n-ar fi avut plinătatea nădejdi ca dreptii mai buni, dar se apropie cu intelectul lor de Firea dumnezeiască, ca și cum ar face parte din ei, nu sunt excluși totuși de la comuniunea nădejdi în Hristos și de la ajutorul care vine de la Biserică duhurilor lor în plinătate.

11. Acest lucru e conform cu ce spune Apostolul: „Cine mănâncă Pâinea Domnului și bea Paharul Său fără vrednicie, osândă își mănâncă și bea fiindcă nu deosebește trupul Domnului” [1 Co 11, 27–28]. Nevrednicia și vrednicia de care vorbește aici Apostolul nu atârna de faptele bune sau rele, ci de discernământul gândurilor. Dovada că nu în acest sens a scris aceste lucruri Apostolul o dă în aceeași scrisoare explicând în mod limpede la ce anume se referă, ca nimeni să nu creadă că numai cei drepti se pot cumineca cu Sfintele Taine sau doar oamenii ireproșabili, ori cei care au o căință adevărată.

⁴⁸ Aceasta ar putea fi o aluzie la „mesalieni” sau „rugători”, grupuri harismatice care credeau că având „rugăciunea duhovnicească” pot nesocoti Sfintele Taine și care sunt singurii eretici față de care Sfântul Isaac are în scrierile sale o atitudine critică severă, deși în rest accentuează întotdeauna mila, iubirea și înțelegerea (cf. „Partea I”, *Cuvântul* 4: „Socotește pe toți oamenii vrednici de bine și de cinste, fie ei iudei, păgâni sau ucigași, mai cu seamă dacă e vorba de fratele tău și de fiul aceleiași firi care s-a îndepărtat din neștiință de adevăr”).

12. Dacă nu așa ar sta așa lucrurile, atunci ar trebui încetată cu desăvârșire săvârșirea Tainelor în orașe, fiindcă doar cu anevoie se găsește aici cineva care să se sânguiască în căință sau care să se gândească la ce anume spune aceasta. Cei care înțeleg în chip viclean cuvintele Scripturii privitoare la aceasta, rezemându-se pe părerile lor personale, nu se vatămă doar pe ei înșiși. Căci mulți sunt cei care sunt abătuți puternic de aceștia, fiindcă sunt mulți care urmează o astfel de părere din pricina neștiinței privitoare la acest pasaj al Apostolului. Dar gândul său îl aflăm din contextul cuvântului său.

13. Fericitul Pavel scrie acest cuvânt corintenilor care aveau obiceiul ca în ziua sfântă de duminică, când se adunau în biserică, bogații care erau între ei să se cuminece cu Sfintele Taine în același fel ca și săracii, potrivit obiceiului Bisericii; după care toți se așezau și mâncau, desfătându-se cu ceea ce aducea fiecare de acasă, dar atunci săracii ședeau îndurerați, uitându-se la bogații care se îmbătau și se desfătau.

14. Acest lucru a ajuns la urechile fericitului Pavel, iar el le-a scris spunând că în timp ce în hrănirea cu Sfintele Taine ei se cuminecau fără deosebire, în ce privește hrana trupului aceștia socoteau că săracii nu erau vrednici să aibă părtășie cu ei, arătând astfel că pentru ei masa obișnuită era mai importantă decât masa Tainelor. Prin urmare, le spune: „Dacă până acolo Tainele sunt socotite de voi un lucru obișnuit, încât masa obișnuită nu vi se pare comparabilă cu ele, atunci spre osânda voastră mâncați Pâinea și beți Paharul mesei Domnului”.

15. În chip asemănător și fericitul Tâlcuitor în comentariul⁴⁹ în care explică gândul Apostolului scoate și afirmă aceleași concluzii pe care le-am spus mai sus. După

⁴⁹ Comentariul teodorian la *1 Corinteni* e astăzi pierdut.

Tainele Bisericii, adică pe ereticii și ereziarhii care socotesc drept lucruri obișnuite până și Tainele Sfinte ale Bisericii⁴⁸. El nu-i arată însă pe cei ce au păcătuit ca și cum n-ar fi cu putință să beneficieze de ajutorul care vine din Tainele Bisericii.

10. Cei care n-au apostaziat și nu s-au despărțit de Biserică, ci care în toată viața lor au mărturisit Biserica și Tainele ei și au păzit nepătată mărturisirea credinței și botezul lor, și care din pricina slăbiciunii lor s-au făcut întrucâtva vinovați de păcate, chiar dacă n-ar fi avut plinătatea nădejdi ca dreptii mai buni, dar se apropie cu intelectul lor de Firea dumnezeiască, ca și cum ar face parte din ei, nu sunt excluși totuși de la comuniunea nădejdi în Hristos și de la ajutorul care vine de la Biserică duhurilor lor în plinătate.

11. Acest lucru e conform cu ce spune Apostolul: „Cine mănâncă Pâinea Domnului și bea Paharul Său fără vrednicie, osândă își mănâncă și bea fiindcă nu deosebește trupul Domnului” [1 Co 11, 27–28]. Nevrednicia și vrednicia de care vorbește aici Apostolul nu atârnă de faptele bune sau rele, ci de discernământul gândurilor. Dovada că nu în acest sens a scris aceste lucruri Apostolul o dă în aceeași scrisoare explicând în mod limpede la ce anume se referă, ca nimeni să nu creadă că numai cei drepti se pot cumineca cu Sfintele Taine sau doar oamenii ireproșabili, ori cei care au o căință adevărată.

⁴⁸ Aceasta ar putea fi o aluzie la „mesalieni” sau „rugători”, grupuri harismatice care credeau că având „rugăciunea duhovnicească” pot nesocoti Sfintele Taine și care sunt singurii eretici față de care Sfântul Isaac are în scrierile sale o atitudine critică severă, deși în rest accentuează întotdeauna mila, iubirea și înțelegerea (cf. „Partea I”, *Cuvântul* 4: „Socotește pe toți oamenii vrednici de bine și de cinste, fie ei iudei, păgâni sau ucigași, mai cu seamă dacă e vorba de fratele tău și de fiul aceleiași firi care s-a îndepărtat din neștiință de adevăr”).

12. Dacă nu așa ar sta așa lucrurile, atunci ar trebui încetată cu desăvârșire săvârșirea Tainelor în orașe, fiindcă doar cu anevoie se găsește aici cineva care să se sânguiască în căință sau care să se gândească la ce anume spune aceasta. Cei care înțeleg în chip viclean cuvintele Scripturii privitoare la aceasta, rezemându-se pe părerile lor personale, nu se vatămă doar pe ei înșiși. Căci mulți sunt cei care sunt abătuți puternic de aceștia, fiindcă sunt mulți care urmează o astfel de părere din pricina neștiinței privitoare la acest pasaj al Apostolului. Dar gândul său îl aflăm din contextul cuvântului său.

13. Fericitul Pavel scrie acest cuvânt corintenilor care aveau obiceiul ca în ziua sfântă de duminică, când se adunau în biserică, bogații care erau între ei să se cuminece cu Sfintele Taine în același fel ca și săracii, potrivit obiceiului Bisericii; după care toți se așezau și mâncau, desfătându-se cu ceea ce aducea fiecare de acasă, dar atunci săracii ședeau îndurerați, uitându-se la bogații care se îmbătau și se desfătau.

14. Acest lucru a ajuns la urechile fericitului Pavel, iar el le-a scris spunând că în timp ce în hrănirea cu Sfintele Taine ei se cuminecau fără deosebire, în ce privește hrana trupului aceștia socoteau că săracii nu erau vrednici să aibă părtășie cu ei, arătând astfel că pentru ei masa obișnuită era mai importantă decât masa Tainelor. Prin urmare, le spune: „Dacă până acolo Tainele sunt socotite de voi un lucru obișnuit, încât masa obișnuită nu vi se pare comparabilă cu ele, atunci spre osânda voastră mâncați Pâinea și beți Paharul mesei Domnului”.

15. În chip asemănător și fericitul Tâlcuitor în comentariul⁴⁹ în care explică gândul Apostolului scoate și afirmă aceleași concluzii pe care le-am spus mai sus. După

⁴⁹ Comentariul teodorian la 1 Corinteni e astăzi pierdut.

ce a ilustrat situația care a provocat intervenția lui Pavel, el explică sensul cuvântului astfel: „E limpede ce anume vrea să facă cunoscut Apostolul: e bine ca Tainele să fie aduse cu gând desăvârșit și nu cu nepăsare, ca și cum ar fi o pâine obișnuită”; iar în finalul cuvântului său, fericitul Tâlcuitor spune: „Cine are o credință deplină în ce privește Tainele lui Hristos — Taine asupra cărora își concentrează cuvântul Apostolul — cred că nu va fi deloc lipsit de cele bune pe care le așteaptă”.

16. Vezi, omule, că Apostolul nu osândește, nici nu-i numește străini de binele așteptat de la acele Taine pe cei care nu sunt vrednici de ele prin purtarea lor, ci pe cei care nu sunt vrednici de Taine din pricina stricăciunii gândirii lor. Mare pagubă e aici pentru cei care având o gândire neînvățată se încred în cuvintele Sfintei Scripturi bazându-se pe discernământul lor. Să nu ținem, aşadar, seama de gândirea omenească mărginită. Am spus-o și o spun din nou și nu tăgăduiesc: există pentru păcătoșii răposați un ajutor care vine din jertfa Domnului pentru ei!

17. Căci dacă ar trebui pomeniți doar dreptii, pentru ce atunci preotul îi pomeneste și pe toți păcătoșii din neamul lui Adam înfățișându-i lui Dumnezeu în rugăciunea sa dinaintea altarului? Căci eu nu tăgăduiesc acest cuvinte sfinte și primite care revarsă mântuire, pe care preotul le repetă lângă Daruri cu mare evlavie plecându-și capul înaintea altarului. Nu greșesc față de aceasta, nu sunt un călcător de poruncă!

18. Cred și că nu e o povară nefolositoare faptul că în rânduiala Liturghiei această pomenire e așezată anume în acest loc: e pentru ca fiecare să cunoască ce putere e în Tainele Trupului lui Hristos; și cum anume face el să ajungă ajutorul harului său până și la cei răposați, iar candelile puterii lui să coboare până la iad. Să-și dea

seama, aşadar, neștiutorii că nu într-un chip superficial, nici întâmplător a fost rânduită și întărită una din Tainele așezate în Sfânta Biserică!

19. Ci toate aceste Taine sunt pline de nădejde și în ele e ascunsă o mare înțelegere pentru cei care le săvârșesc; ele descoperă cât de mare e puterea credinței, cât de înaltă e cunoașterea creștinilor și ce înțelegere au ei despre Dumnezeu. Căci noi credem că puterea tainelor Economiei Fiului Unul-Născut e în stare să facă să ajungă iertarea până la cei răposați și să-i ajute chiar și în iad pe cei care au crezut în timpul vieții lor în ea. De aici își trag o asigurare toți câți nădăjduiesc în învierea celor răposați ai lor și care se roagă cu mare credință pentru aceasta și cer iertarea chiar și pentru cei răposați.

20. Ca și cum ar fi deja o realitate și ceva pus în mâinile sale, preotul aduce Ofranda cu o credință neșovăielnică și mijlocește la Dumnezeu aducând aminte de jertfa lui Hristos pentru iertarea păcătoșilor, vii și morți, ca ei să fie curățiți: cei vii prin primirea Ofrandei, iar cei morți prin pomenirea lor. Căci preotul spune fără șovăire: „Așa, Doamne și Dumnezeuul nostru, primește de la noi în harul Tău această jertfă de laudă, roada cuvântătoare a buzelor noastre”.

21. De ce anume? „Ca să fie înaintea Ta o aducere-aminte de dreptii din vechime, de sfinții proroci, de fericirii apostoli, de mucenici, de mărturisitori” și celelalte; și încă: „Și de toți fiii sfintei Biserici care au lăsat această lume în adevărata credință”. Vezi cum aici vorbește expres de credință: nu vorbește de cei morți fără păcat și care au lăsat această lume în dreptate, ci spune: „Iar celor ce au lăsat această lume în adevărata credință și se unesc cu harul tău, Doamne, iartă-le toate păcatele și greșelile pe care le-au făcut în această lume într-un trup muritor

și într-un suflet schimbător, păcătuiind și greșind înaintea Ta”⁵⁰.

22. Vezi că preotul nu se rușinează să facă cereri pentru păcatele celor răposați și să ceară de la Dumnezeu iertarea lor. Ai auzit cum aduce lui Dumnezeu cu credință neșovăielnică această cerere înfricoșătoare într-un moment înfricoșător, fără să creadă că Dumnezeu nu i-ar răspunde! Ai văzut ce nădejde e în Biserica lui Hristos! Ai înțeles calea pe care a învățat-o Dumnezeu oamenilor și cum a sădit în ei credința privitoare la voia Sa, credință fixată în rugăciune și înfățișată Lui în Biserică! De ce socotești că această rugăciune e îndrăzneată? Oare îți lipsește credința? Oare ești un potrivnic al voii lui Dumnezeu?

23. Că aici e o stratagemă [un șiretlic] pe care Dumnezeu o pune în lucrare, ne-a învățat Duhul Sfânt chemându-ne să înălțăm cereri în Biserică în acord cu marea putere a creștinismului și cu bucuria pe care o încearcă Dumnezeu pentru firea noastră pământească. Căci orice voință a Lui se descoperă în chip deplin în Tainele Sfintei Sale Biserici, dar îngâmfații și neștiutorii nu vor să creadă în taina bunei Sale voințe față de neamul nostru.

24. Să nu șovăim niciodată în ce privește aceste versete pline de lucruri sfinte și dragi lui Dumnezeu! Căci, întrucât sunt conforme voinței lui Dumnezeu, ele au fost cuprinse în mulțumirile pentru Tainele așezate în Biserică și cele sfinte ale lui Dumnezeu în care-Și găsește plăcerea atotputernicul Dumnezeu: de aceea ele sunt așezate în locul corespunzător cuvintelor tainice ale jertfelor de împăcare. Fie ca noi să nu tăgăduim niciodată cuvântul sau înțelegerea privitoare la puterea acestei rugăciuni desăvârșite și dumnezeiești, plină de nădejde pentru tot neamul omenesc!

⁵⁰ Anaforaua lui Teodor al Mopsuestiei, ed. Vadakkel, p. 71–72.

gândirea voastră să se înalțe în Dumnezeu

25. Nu v-am scris aceste lucruri ca încrezându-vă în ele să umblați cu nepăsare, ci ca să creșteți în nădejdea voastră și gândirea voastră să se înalțe în Dumnezeu; și așa să vă conformați tot mai mult viața voastră cu cea a lumii viitoare, lucrurile pământești să ajungă disprețuite în ochii voștri, iar gândirea voastră să se umple de minunare în Dumnezeu, focul iubirii pentru El să se aprindă în sufletul vostru și, prin meditarea înțeleșurilor tainelor Sale, să umble spre locul de dincolo de lume.

26. Dar nici măcar teama de nepăsare și relaxare să nu ne facă să acoperim adevărul credinței sau să micșorăm înțelegerea tainelor Liturghiei noastre sau să tăgăduim puterea mărturisirii minunatei Economii pentru noi, ori să ne facă să încetăm de a ne mai minuna de Dumnezeu sau de a-I da slavă cu bucurie fără egal. Dacă crede cineva că faptul de a fi fără credință și fără cunoaștere poate să-i fie de mai mare ajutor, să se sârguiască atunci în părerea sa, dar să o facă pentru el însuși!

27. Noi însă să ne mântuim prin această credință! De ea să fim puși în mișcare și de la ea să primim putere în vederea vieții adevărate și nemuritoare minunându-ne de milele lui Dumnezeu, de felul cum a rânduit toate pentru a ne ajuta prin înțelepciunea care vine în ajutorul seminției noastre păcătoase. El a descoperit împlinirea bunei Sale voințe veșnice și tainice prin Economia lui Hristos, Domnul nostru, și a așezat drept apărător nestricăcios al nostru Trupul și Sângele Mântuitorului nostru, Cel cu totul nevinovat de orice păcat!

28. Să nu crezi cumva că fac apologia păcatului! Înalt însă puterea Apărătorului păcătoșilor care e în cer [1 In 2, 1] și dezvălui măreția nădejdi cuprinsă în Liturghia săvârșită pentru El și mai înaltă decât cuvântul și puterea a ceea ce săvârșește Biserica, întrucât cunoașterea slăbului nostru neam omenesc nu poate ține acum întregul

adevăr despre nădejdea pe care o are aceasta, nici nu se poate apropia de el.

29. Nu fără cercetare mă străduiesc să vorbesc aici despre păcat, ci fac aceasta uimit eu însumi de înțelepciunea lui Dumnezeu. Mă minunez de această Economie a Sa în Hristos și de puterea tainelor Sale, iar înțelegerea lor mă aruncă în uluire și mă umple de tăcere. Cât de plină de mântuire pentru toți oamenii este ea [cf. *1 Tim* 2, 4]! Datorită ei o mulțime de păcate e iertată prin jertfa Trupului lui Iisus adusă pentru ei tuturor celor care au lucrat prosteste; și nu numai aceasta, dar din pricina acestuia judecata asupra lor va fi milostivă, întrucât nici măcar a zece mia parte din pedeapsa pe care ar fi meritat-o nu se va cere de la ei.

30. Poate că celor ale căror păcate sunt foarte mici și puține Dumnezeu nu le va imputa nimic; și chiar celor ale căror păcate sunt multe la număr și care sunt adânciți în răul păcatelor, El le micșorează chinurile de care s-au învrednicit dintr-o pricină aflată în însuși miezul voinței Ziditorului: Îi place să facă milă prin ceea ce El a rânduit mai dinainte spre iertare, adică prin credința în sângele lui Hristos. Dar numai puțini sunt vrednici de o astfel de credință și de cunoașterea tainelor: cei ce cred în nădejdea cuprinsă în Trupul și Sângele lui Iisus.

31. Aceasta e, așadar, adevărata înviere: ea se înfăptuiește prin cunoaștere, o credință convinsă și înnoirea minții; lucruri pe care le-au primit câți au fost botezați în Hristos întru nădejdea lumii viitoare. Zice fericitul Pavel: „El ne-a înviat, ne-a înălțat și ne-a făcut să ședem împreună cu El în ceruri” [*Ef* 2, 6]. Prin aceasta vrea să spună că oricine a intrat înăuntrul norului întunecos al cunoașterii credinței și a cunoscut puterea tainelor ei, e pururea în ceruri prin intelectul său și șade în taină împre-

ună cu Hristos printr-o contemplare permanentă a minunatei Sale Economii.

32. În fiecare parte a ei această Economie e prezentă în chip îmbelșugat în tainele pline de nădejde pentru a dezvălui că e un dar al lui Dumnezeu credința noastră în cunoașterea adevărată a celor care au bineplăcut lui Dumnezeu, fiindcă aceștia cred prin El, iar nu prin puterea firii sau voinței și sârguinței omenești.

33. Cine e în stare să cuprindă izvorul tainelor Lui? Cel înaintea căruia se deschide o ușă care duce spre înțelesurile lui Dumnezeu, asemenea unui izvor care țâșnește spre desfătarea lui și care găsește în toată vremea lucruri noi în comoara gândului său [*Mt* 13, 52]. Acesta e cel despre care spunea Mântuitorul: „Cine crede în Mine, așa cum spun Scripturile, râuri de apă vie vor curge din pânțelele său” [*In* 7, 38]. Lui fie slava în veci de veci. Amin.

Sfârșitul⁵¹ cuvântului despre Sfintele Taine ale Mântuitorului, lucrare a fericitul Mar Isaac, singuratic și ortodox, care a fost episcop al cetății Ninive.

⁵¹ Însemnare datorată probabil unui copist care voia să evidențieze și pe această cale ortodoxia și autoritatea episcopală a Sfântului Isaac, atestând indirect existența unor dispute cauzate de opiniile sale. Ea s-ar putea datora și ucenicilor Sfântului Isaac care au fixat în scris învățătura acestuia care orbise la bătrânețe (cum ne arată una din notițele despre viața sa păstrate).

Cuvântul 12

Scrisoare de îndemn cu privire la viața singuratică trăită în mijlocul a mulți oameni cerută de un monah chinovit⁵² care dorea să fie asigurat în această privință. Scriind-i astfel acestuia cu privire la gândurile despre care l-a întrebat dacă sunt reproșabile la Dumnezeu, [Isaac îi] îndeamnă pe fiecare să se predea supărărilor acestei [vieți singuratice] și agerimii înțelegerii care o cercetează pentru a înțelege rațiunile ei ascunse în Dumnezeu.

Al lui Mar Isaac.

1. Cred, iubite frate, că pentru a te mângâia, a te îmbărbăta și a da încredere gândirii tale în suferința care te-a cuprins, îți e de ajuns doar acest lucru arătat și limpede pentru toți: de multă vreme și încă de la cea dintâi din multele generații această cale a vieții singuratice și a ieșirii din legăturile cu oamenii a fost gătită pentru a da odihnă gândului oricui ar alege-o. Prin urmare, o astfel de ieșire se continuă și rămâne cu puțință în fiecare generație pentru cel ce vrea să-și restabilească mintea, oricare ar fi motivul care ar fi dus la ieșirea sa din lume și l-a pus în mișcare spre aceasta.

2. Astfel, atât în cel ce a fost cuprins de o mâhnire oarecare sau de un rău care-i atinge pe oamenii din fiecare generație, cât și în cel care a simțit o chemare mai bună și o dorință bună puse în mișcare în el printr-o credință neșovăielnică, gândul său și-a avut obârșia în ceea ce

⁵² *Dayraya*, monah care trăiește într-o viață de obște, nu un *ihidaya*, un „singuratic”, ascetul solitar, cel căruia i se adresa în primul rând Sfântul Isaac.

spune Domnul nostru Hristos atunci când vorbește de ceea ce e cu neputință la oameni, dar e cu putință la Dumnezeu [Mt 19, 26]. De aici urmează fără nici o umbră de îndoială că datorită despărțirii desăvârșite de lume și mutării lor la Dumnezeu aceștia dobândesc atât eliberarea de orice fel cu mâhnire cu putință, cât și descoperirea dorinței mai bune care este în ei înșiși.

3. Acest lucru îl vedem și din ceea ce arată „Viețile” lor: și anume că ieșirea e felurită și diferită pentru fiecare din ei; că în ieșirea lor din legătura cu oamenii gândul acelor sfinți n-a fost același pentru toți; și că nici măcar pricina ieșirii lor n-a fost aceeași pentru fiecare. De aceea între pricinile care au dus în trecut la această viață oricine o va putea găsi pe cea care să fie pildă și oglindă pentru el.

4. Fie că pricina mutării unuia au fost întristarea și mâhnirea, fie că a fost bucuria, fie că a fost zelul sau iubirea sau teama, sau patima sau străpungerea inimii, sau mâhnirile pricinuite de oameni și altele asemănătoare, fie că ea a avut loc pentru că a înțeles ce anume cere dreptatea sau pentru că dorea întoarcerea de la păcate, toate acestea pot fi găsite în cei care au trăit înaintea noastră!

5. Căci felurite sunt pricinile pentru care oamenii au părăsit legăturile cu oamenii, s-au dus drept spre Dumnezeu, s-au dat morții, s-au învrednicit de mila și grija lui Dumnezeu și au fost primiți de har.

6. Sunt unii care au luat asupra lor această cale siliți fiind de persecuții pentru credință sau din teamă de răutatea oamenilor, ca fericitul Pavel [Tebeul], întâiul singuratic, care s-a încredințat lui Dumnezeu și a ieșit umblând gol înaintea sa⁵³. Și sunt unii care au făcut așa îm-

pinși de râvna pentru Dumnezeu și de înflăcăarea gândurilor, ca fericita Onisima care a ieșit încă și mai goală și n-a luat cu ea nici o haină pentru trupul ei: a ieșit fără veșminte și acoperită doar cu un vâl⁵⁴. Și mulți alții au fost văzuți viețuind în acest chip, după cum povestesc „Viețile” lor⁵⁵.

7. Mai sunt unii care, întrucât lumea era pentru ei o povară din pricina amăgirii și fățarniciei celor ce locuiesc în ea, au lăsat-o și au plecat din ea, cum sunt cei doi frați, fii ai unui guvernator nobil, pe care i-a văzut în pustie Serapion. Întrebați de el care a fost pricina care i-a îndemnat să vină într-un loc atât de neprimitor și să stăruie atâta vreme lângă acele ape amare, ei au spus că la moartea sa tatăl lor le-a lăsat o mare bogăție din care s-au înfruptat mulți prieteni și tovarăși ai lor. Dar când această bogăție s-a terminat, toți și-a schimbat atitudinea față de ei, făcându-se din prieteni dușmani.

8. Și au adăugat: „Văzând astfel fățarnicia și amăgirea lumii, și anume că dragostea acelor n-a fost adevărată și nici măcar iubirea lor pentru Dumnezeu n-a fost de lungă durată, ci erau nestatornici și prietenia lor s-a schimbat o dată cu pricinile care au născut-o — fiindcă doar unul dintr-o mie iubește pentru Dumnezeu —, am ales să ieșim și să ne sălășluim la Dumnezeu Care Își ține iubirea Lui pentru prietenii Săi și nu-Și micșorează iubirea”⁵⁶.

9. Mai sunt cei care, de teama căderii și a vicleniei cu care Satan ridică război prin femei pe care acesta le atrăgea la sine și le întărâta împotriva lor, au părăsit vecinătatea locurilor locuite și s-au îndreptat spre o pustie îndepărtată ca să nu-și întineze curăția trupurilor lor. Ca Sfântul Martinian care, după ce a scăpat de viclenia feme-

⁵⁴ Cf. *ibid.* V, p. 405–421.

⁵⁵ Cf. „Viețile” Sfinților Onufrie și Maria Egipteanca.

⁵⁶ E vorba de un episod din viața avvei Serapion, *ibid.* V, p. 320–321.

⁵³ Cf. *Viața lui Pavel Pustnicul* scrisă de Fericitul IERONIM, text siriac în *Acta Martyrum et Sanctorum*, ed. P. Bedjan, V, p. 561–572.

ilor arzându-și în foc picioarele, a fugit într-o insuliță în mijlocul mării unde avea liniște și nu erau nici un fel de oameni⁵⁷.

10. Asemănătoare e și viața fericitului [Poli]carp din grădinița cu albine, pe care Sfântul Serapion l-a văzut în țarcul său așezat pe vârful muntelui într-o pustie îndepărtată. El a căzut pradă vicleniei lui Satan prin femeia unui guvernator, prietenul său: aceasta urca adeseori la chilia lui să-l vadă, până ce prin lucrarea lui Satan într-o zi s-a uitat la el cu poftă și așa mai departe. Și pentru că, din pricina apropierei de ținuturile locuite, Satan îi întina mereu gândurile sale prin imagini desfrânate stârnite în închipuirea sa și ca să nu se întâmple ceva potrivit voii sale, și-a părăsit chilia și s-a mutat în acel loc ducându-și viața în grădinița cu albine sălbatice⁵⁸.

11. Sunt alții care s-au sculat dintr-o viață dusă în păcat și, temându-se mult de judecata viitoare sau pentru că au trăit în căință doar puține zile înainte de a muri, au ieșit deznădăjduind de mântuire, gândind că Dumnezeu nu va avea milă de ei și s-au rușinat de ei înșiși, ca acel singuratic care trăise în păcat șase luni cu o fecioară și a cărei amărăciune a fost ușurată de un înger.

12. Sau ca acel episcop care apostaziase și care s-a retras în pustie pentru a se căi. Aceștia au ieșit fără nici o grijă pentru trup, gândindu-se că moartea era aproape⁵⁹.

13. Sau ca Iacob vagabondul care a păcătuit, a făcut adulter, a omorât și apoi a aruncat cadavrul în râu. Dar

⁵⁷ Cf. „Partea I”, *Cuvântul* 80 (= 28, ed. Theotokis). Textul siriatic al „Vieții” Sfântului Martinian (inspirația pentru nuvela „Părintele Serghi” a lui Lev Tolstoi) a fost editat recent de M. VAN ESBROECK, *Parole d'Orient* 20 (1995), p. 237–260.

⁵⁸ *Acta Martyrum et Sanctorum* V, p. 322–327.

⁵⁹ Episoade evocate în apoftegmele grecești (Nau 132A și 132B) neincluse însă în Patericul siriatic (*Raiul Părinților*, ed. Budge).

după toate acestea s-a dus și, întărit de un semn dumnezeiesc, a locuit zece ani într-un mormânt. Și astfel, ca Adam, a intrat cu inimă înfrântă în peștera care a fost mormântul său. Tot ce i s-a întâmplat se istorisește în „Viața” lui; unde se povestește limpede că de două ori pe săptămână gusta hrana sa alcătuită din ierburi, ca dobitoacele⁶⁰.

14. Sunt și alte pricini asemănătoare cu acestea pentru care mulți sfinți s-au despărțit de legăturile cu oamenii și s-au retras în pustietăți și pe munți fără a lua cu ei nici un fel de merinde. Și s-au așezat în peșterile munților, în văi și în crăpături adânci și înspăimântătoare fără a-și face nici un fel de socoteli sau să se preocupe de viața lor [*Evr* 11, 38]. Și așa au rămas în acele locuri și au renunțat la viața lor în așteptarea adevăratei morți.

15. Dacă vrei, aseamănă-te și tu cu unul dintre ei: calcă pe urmele lor și vezi în gândul tău care e pricina ieșirii tale. Și fie să ții de cei care au făcut așa din râvnă sau pentru că au înțeles ce anume cere de la ei dreptatea; sau de cei care au făcut așa împinși de mâhniri sau de teamă; sau împinși de patimă și de străpungerea inimii sau de dorința de a se căi pentru păcate; sau de cei care s-au temut și au fugit ca să nu-și întineze curăția trupurilor lor. Cel care e mai aproape de starea ta, acela să fie și mângâierea ta. Iar în moartea și în necazurile pe care ți le vor aduce cele ce ți se întâmplă primește-l pe acesta spre mângâierea ta, fiindcă în viața ta nu ești singurul în felul tău.

16. Am spus aceste lucruri ca să ușurez gândul tău. Căci din felurite pricini au disprețuit ei viața și s-au dat morții, primind în ei gândul ei și ducându-se să-și aleagă

⁶⁰ „Viață” inedită existentă în manuscrisele siriace *BM Add. 14650* și *14647* (care mi-au fost semnalate de S. Brock).

un sălaș potrivit unui asemenea gând. Și nu numai că n-au fost socotiți de Dumnezeu vinovați, dar s-au învrednicit să simtă o mare purtare de grijă din partea Lui.

17. Adu-ți aminte și de acel tânăr care trăia într-un oraș și care a făcut păcate multe și fapte rele în număr mare: cel pe care îl menționează fericitul Ioan în „Viața” sa. „La un semn al lui Dumnezeu, spune el, acesta a fost mișcat spre străpungerea inimii pentru păcatele sale și s-a mutat într-un mormânt fără a lua nici un fel de merinde și nimic de trebuință și fără a se îngriji de lucruri de acest fel. Stătea aici postind întreaga săptămână și stăruia în plâns și în mâhnire pentru păcatele sale fără a-și aduce deloc aminte de hrană și a se mâhni pentru ea. Pe lângă aceasta a suferit din partea diavolului chinuri aspre trei nopți de-a rândul, dar fără să se îngrijească deloc sau să se frământa să știe dacă va supraviețui sau nu și fără nici o teamă de moarte”⁶¹.

18. Dacă vrei, imită-l și tu pe acesta, și atunci Satan nu va reuși să te facă să te îngrijorezi și să te frământă ca să știi dacă vei muri sau nu. Iată, așadar, icoanele tuturor pildelor cu puțină stau înaintea ta: fii un martir în voință, ca unul dintre aceștia!

19. Fii însă sigur de aceasta: adevărat e cuvântul potrivit căruia cel ce primește asupra sa mâhnirile căinței, care se pregătește pentru suferințe în vederea a ce e mai bun și care din pricina fricii de Dumnezeu intră în ostenele și în ispite, nu poate fi părăsit de purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

20. Continuă să umbli în credință pe calea a ceea ce e mai bun, nădăjduind în mântuirea lui Dumnezeu în toată vremea, ca să nu suferi rușine ca poporul orb la inimă [al iudeilor], care din pricina lipsei sale de credință a fost

⁶¹ „Viață” necunoscută în sursele existente.

Deznădăjduirea de purtarea de grijă a lui Dumnezeu e în chip limpede calea pe care o apucă Satan pentru a pune stăpânire pe gândurile oamenilor.

rușinat prin profetul care spunea: „N-au crezut în Dumnezeu, nici n-au nădăjduit în mântuirea Lui” [Ps 78, 22]. Deși vedeau în fiecare zi lucrurile Lui uimitoare și purtarea Lui de grijă față de ei, nu aveau în gândul lor nici o nădejde în El. Deznădăjduirea de purtarea de grijă a lui Dumnezeu e în chip limpede calea pe care o apucă Satan pentru a pune stăpânire pe gândurile oamenilor.

21. Cum spune și fericitul Teodor în Comentariul său la Matei⁶²: „Silința lui Satan e aceea de a-i convinge pe toți oamenii că Dumnezeu nu se îngrijește de ei. Fiindcă știe că până ce suntem siguri de purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de noi, Îl iubim și facem cele conforme cu poruncile Sale. Aceasta înseamnă că în orice durere suntem fără griji și ne îndeletnicim doar cu ce e mai bun. Dumnezeu, mai spune el, încearcă să sădească în noi acest gând ca să ne întărească făcându-l să stăpânească peste noi.”

22. „Astfel — continuă Teodor — a lucrat și cu Adam. Căci deși Dumnezeu a rânduit toate ca să fie de ajutor omului, șarpele a zis: «Dumnezeu știe că, în ziua în care veți mânca, ochii voștri se vor deschide și veți fi ca Dumnezeu cunoscând binele și răul» [Fc 3, 5]. Și astfel, făcându-i să creadă că Dumnezeu nu e doar Cel care ajută, ci și Cel care dă sfaturi contrare, și-a putut înfăptui cu ușurință lucrul său și să-l convingă să nu mai păzească porunca.”

23. Tu însă nu fi ca aceștia! Nu lucra cu Dumnezeu în gândul tău în chip iudaic, ca poporul de care vorbeam, nici copilărește, ca Adam. Ci să se alipească de tine credința, fiindcă în calea a ce e mai bun aceasta naște nădejdea în orice ispită și mâhnire, ca să nu fi lipsit de putere, temător și șovăitor în gândul tău, mai cu seamă în

⁶² Comentariul teodorian la Matei e astăzi pierdut.

mântuirea e pururea aproape de eu ci
se tem de El

calea căinței și în întristările și chinurile pe care le înduri pentru ce e mai bun.

24. Cine are o credință slabă în pronia lui Dumnezeu față de el, acela e fricos și gândul său e neconținut pradă timidității; o astfel de credință slabă îl lipsește însă de marea bogăție ce se află în ce e mai bun⁶³.

25. Firește, e bine și potrivit ca, aducându-și aminte de păcatele sale, să nu se socotească vrednic de purtarea de grijă a lui Dumnezeu; dar să-și aducă aminte și de mila lui Dumnezeu și să se mângâie! Fiindcă adevărata încredere în Dumnezeu întărește gândul și-l face tare în orice mâhnire ce vine peste el și face omul în stare să suporte toate cu curaj. Credința în purtarea de grijă a lui Dumnezeu e lumina gândului care se ridică în om prin har.]

26. Fiindcă mângâierea vine la cei care rabdă ispitele întâlnite în calea a ce e mai bun din pricina încrederii în Dumnezeu, Care se apropie și îi ajută pe cei care-L iubesc spre bine, cum spunea Apostolul [Rm 8, 28]; și pentru că, cum spunea Prorocul, „mântuirea e pururea aproape de cei ce se tem de El” [Ps 85, 10].

27. Căci dacă o vreme ai fost unul ce se purta ca un adevărat vrăjmaș, acum te alipești cu voința ta de mâhnirile căinței. Ești unul care lucrează dreptatea, iar harul lui Dumnezeu se alipește de tine oriunde. Chiar și atunci când îngăduie să fii foarte mâhnit, El nu se depărtează de la tine. Ci face aceasta ca să primești dovada ajutorului Său; precum și ca să te mângâiești în vederea fricii de Dumnezeu și să dai dovadă că pentru ea suferi chinurile. Și astfel gândul tău face loc îndrăzelii, ca să nu ți se pară că ai umblat în întregime în odihnă fără a fi făcut

⁶³ A se vedea imnul „îndrăzelii de a crede” din „Partea I”, Cuvântul 6 (= 56, ed. Theotokis) și centralitatea credinței în întreaga gândire isaachiană.

iar în al când îngăduie să fii mâhnit, El
se depărtează de la tine

Adevărata căință și îndepărtare de păcat vin
nu din frica de pedeapsă, ci din frica de a
nu răni iubirea Tatălui

experiența de a răbda împreună cu Dumnezeu durerile ce
sunt pe măsura greșelilor tale de odinioară.

28. Păcătosul, care a păcătuit întinându-se în trupul său după care se va număra între cei care se căiesc, nu se mângâiește în voința sa din pricina fricii de Dumnezeu și până ce nu va fi ajuns aproape de Dumnezeu și nu va fi dobândit îndrăzneala inimii și încrederea că păcatele sale de odinioară au fost iertate.

29. Cine știe că e păcătos și suferă pentru păcatele săvârșite, nu se teme de mâhniri și de moarte; dimpotrivă, se veselește atunci când moartea îl primește și se întristează în căința sa. Pentru că suferința străpunerii a subjugat inima lui sau mai degrabă pentru că socotește o rușine să trăiască — ca să nu spunem să moară — în rău, de aceea se supune căinței față de păcatele sale. Căci cine nu are în inima sa simțirea dureroasă a păcatelor sale, acela va îngădui gândurilor lui să se întoarcă iarăși în el⁶⁴.

30. Deși viețuiau potrivit unei dreptăți înalte, Sfinții Părinți s-au supus, așadar, la lungi postiri și cereri, care durau patru, cinci sau chiar șapte zile de-a rândul și își istoveau trupurile lor cu postiri aspre, locuind în locuri pustii. Iar după postul lor mâncau foarte puțin și nu pe săturate, iar ceea ce mâncau era simplu și modest: căci de câte ori nu aveau drept hrană pâine, ci legume înmuiate sau poame, cum stă scris despre mulți sfinți, pentru care aceasta a fost hrana lor, când nu posteau, toată viața

⁶⁴ Despre importanța cunoașterii în suferință a păcătoșeniei proprii, cf. „Partea I”, Cuvântul 65 (= 34, ed. Theotokis). Când i se obiectează că mila infinită a lui Dumnezeu subminează orice etică, fiindcă unde nu e pedeapsă nu e nici paza poruncilor, Sfântul Isaac susține că acest raționament atestă o credință imatură („Partea I”, Cuvântul 9 [= 41, ed. Theotokis]) și că adevrata căință și îndepărtare de păcat vin nu din frica de pedeapsă, ci din frica de a nu răni iubirea Tatălui („Partea a II-a”, Cuvântul 3: Capitole despre cunoaștere I, 77).

lor, fiindcă nu suportau nici pâine, nici orice altă hrană coaptă în foc; și cu astfel de chinuri își chinuiau și istoveau trupul lor în fiecare zi și socoteau moartea lor în acestea drept o jertfă bineplăcută lui Dumnezeu. Și atunci cu cât mai mult nu e potrivit să se dedea la toate acestea cel păcătos?

31. Dreptul se mândrește, așadar, pe sine însuși și se bucură de moartea sa, care se înfăptuiește pe căile de mai sus, pentru că aceasta e o jertfă primită de Dumnezeu. Sunt mulți dintre ei care adeseori au fost găsiți morți în chiliile lor; sunt unii care au fost găsiți zăcând în peșterile lor, în locuri îndepărtate și ascunse, fiindcă nimeni n-a știut când au fost bolnavi și n-a fost lângă ei în clipa morții lor din pricina îndepărtării și izolării lor; și sunt unii care au fost găsiți în genunchi pentru rugăciune atunci când sufletul lor a părăsit trupul lor.

32. Iar alții de câte ori nu s-au istovit multe zile în zăpadă, în locuri neumblate? Și alții erau chinuți de sete și lăudau săltând pe Dumnezeu. Dar atunci, dacă astfel de oameni, de care lumea nu era vrednică [Evr 11, 38], au trăit în astfel de neazuri și au ieșit din lume în ele, cu atât mai mult păcătosul va trebui să ia seama la sine însuși și la ce folos dobândește pentru sufletul său din viața închinată lui Dumnezeu!

33. Adu-ți aminte în toată vremea de păcatele tale, ca să te păzești pe tine însuși, ca aducându-ți aminte de ele să poți stăruie în chip dulce în mahnirile și durerile care îți vin, într-o pătimire pentru ele care face inima ta să sufere. Adu-ți aminte cât de mari și de multe sunt ele, dar nu-ți adu aminte de ele spre pierzania ta de dreptatea ta, ca să nu ți se întâmple să fii de două ori datornic. Prima dată pentru că uiți de datoria ta față de Dumnezeu, adică de multele și marile păcate pe care El ți le iartă și de harul prin care uită marile greșeli pe care le-ai

De te înconjoară ce e rău, nu părăsi ce e bine, și vei birui!

săvârșit și nu te face să pieri și, mai presus de orice, te lasă să te apropii de El prin bunăvoirea Lui.

34. A doua oară pentru că socotindu-te drept părăsești ostenele pentru ceea ce e mai bun și te scutești de ceea ce trebuie să rabzi pentru ele tot timpul vieții tale. Și astfel înălțându-te vei cădea în murmur și în lașitate, și vei întâlni judecata hărăzită lui Satan [cf. Is 14, 12–15], fiindcă ai uitat lucrurile tale dinainte atât de urâte și de necinste.

35. Cine uită măsura păcatelor sale, uită și măsura harului lui Dumnezeu față de el. Fiindcă uită și câtă osteneală și ispășire datorează lui Dumnezeu pentru păcatele săvârșite împotriva Lui și a puterii Lui. Cine își aduce aminte neconținut de greșelile și de păcatele sale acela socotește puțin lucru toate ostenele și mahnirile care îi vin atât de voie, cât și de nevoie. Și, ajuns smerit, mulțumește pentru ele.

36. Împacă gândurile tale aducându-ți aminte de dreapta judecată a lui Dumnezeu [cf. 2 Tes 1, 4–5] și îndată mângâierea îți va veni în ascuns; și vei găsi odihnă de toate durerile care te întristează. Dacă te înconjoară ce e rău, nu părăsi ce e bine, și vei birui!

37. Dacă ești lovit, mâhnit și chinuit în calea a ce e mai bun, adu-ți aminte de cei care sunt mâhniți și loviți și supuși la tot felul de chinuri cumplite împotriva voii lor din pricina lumii. Și laudă pe Dumnezeu că te-a învrednicit să fii lovit din voia ta din pricina fricii de Dumnezeu și a vieții de pocăință, din iubire față de ce e mai bun și din teamă de păcat, potrivit alegerii voii tale.

38. Și dacă, cu toate acestea, gândul tău e încă mâhnit, adu-ți aminte de sfinții martiri care au suferit de bunăvoie tot felul de chinuri din dragoste pentru credință până acolo încât în gândul lor nu mai era nimic altceva. Și suportau toate cu bucurie, deși le-ar fi fost cu puțință să

se salveze, dacă ar fi vrut să stea liniștiți fără iubirea de Dumnezeu. Iar între ei n-au fost doar bărbați, ci și femei și copii, care au o legătură naturală cu această lume, cu trupul și cu ce ține de el; și totuși, și aceștia din urmă au trăit toate acele chinuri.

39. Dacă vorbești de foame sau de sete și de suferința pe care o aduc ele, îți voi răspunde că și martirii au fost chinuți cu astfel de lipsuri de prigonitorii lor. Dacă vorbești de faptul că ești silit să zaci pe un pământ încins care aprinde trupul tău, îți voi răspunde că și ei au suferit aceasta.

40. Despre unul din mucenici stă scris că, după multe chinuri, i-au smuls pielea și au pus-o la soare în zile deosebit de fierbinți, după care l-au legat pe acest fericit și l-au pus pe pielea sa la soare, iar nopțile era neconținut silit să zacă pe un pământ uscat și încins, fiindcă acest lucru făcea parte din chinurile pe care i le făceau acei călăi⁶⁵.

41. Dacă vorbești apoi de frigul pătrunzător, de ger sau de gheață, îți voi răspunde că mulți dintre ei au suportat fără haine mari furtuni, chinându-se în ținuturi friguroase.

42. Și dacă vorbești de despărțirea de cei dragi și de cei pe care îi iubești sau te plângi pentru că nu ai cunoscuți sau pentru că locuințele lor sunt departe, îți voi răspunde că toate acestea le suferă și ei. Și dacă vorbești despre zăvorări apăsătoare și întemnițări îndelungate și că ești lipsit de orice fel de cunoscuți, prieteni sau mângâietori, îți voi răspunde că și lor li se întâmpla la fel; fără a mai spune nimic despre chinurile, suferințele și măduarele tăiate sau de moartea pe cruce. Unii au fost dați sugrumării, au fost atârnați la soare cu capul în jos, pe ziduri,

⁶⁵ Aluzie posibilă la martiriul Apostolului Bartolomeu, ale cărui moaște fuseseră aduse în Siria la Maryropolis, iar ulterior la Dara.

pe uși sau în pomi. Au fost bătuți și au murit de moarte nenorocită. Alții au fost omorâți cu pietre. Unuia i s-a întâmplat ca sufletul lui să se mute la cer printr-o aspră suferință și el să moară din pricina tăierii tuturor mădurelor lui⁶⁶. Iar alții au suferit o soartă asemănătoare acestora.

43. Și totuși aceștia n-au slăbit cu gândul nici cu cuvântul și au stăruit în acele suferințe până la sfârșitul vieții lor. Stă scris că toate acestea s-au abătut și asupra unor femei și fete tinere, cunoscute că au o fire care iubește lumea și legată de iubire prin trup și de odihna lui. Și totuși ele au suferit toate acestea cu curaj și au arătat o tărie bărbătească când a venit pentru ele ceasul de a da dovadă de înălțimea sufletului lor, cerându-li-se să suporte aceasta din dragoste pentru Dumnezeu, cum scrie și unul dintre autorii vieților lor.

44. Stă scris că pe vremea în care necredincioșii păgâni îi chinuiau pe „fiii legământului”⁶⁷, au fost prinse și multe femei: unele erau „fiice ale legământului”, altele veneau din lume; unele erau libere, iar altele erau roabe; unele erau bogate, altele erau sărace. Slăbiciunea firii lor nu le-a împiedicat să se distingă însă în lupta fricii de Dumnezeu; ci au suportat cu curaj tot felul de chinuri ca niște bărbați puternici: amarele necazuri care s-au abătut asupra lor, asprele suferințe, chinurile grele venite de la

⁶⁶ Probabil Sfântul Iacob Persul mort astfel (cf. *Acta Martyrum et Sanctorum* IV, p. 189–200).

⁶⁷ E vorba de una din vechile forme de viață ascetică specifice mediului sirian, și despre care vorbesc Afrahat și Efrem. Aceștia erau bărbați și femei care duceau o viață ascetică și de rugăciune în mici comunități urbane ajutându-l pe episcop și susținând bisericile locale. Cf. S. BROCK, „Early Syrian Asceticism”, *Numen* 20 (1973), p. 1–19 și G. NEDUNGATT, „The Covenanters of Early Syrian Speaking Church”, *Orientalia Christiana Periodica* 39 (1973), p. 191–215, 419–441.

brațul care le-a sugrumat în închisori și care le-a chinuit cu lanțuri grele, cu foamea și cu setea, cu căldura și cu frigul, cu spaima și cu durerea.

45. Dar ele socoteau toate acestea drept plăceri și bucurii și vesteau tuturor cu glas înalt credința lor spunând: „Unul e pentru noi Iisus și noi suferim pentru El așa cum El a suferit pentru mântuirea noastră”. Atunci necredincioșii care le chinuiau ca niște demoni pierzători le-au omorât fără milă cu tot felul de suferințe. După ce au fost torturate, unele au fost arse și au murit; altele au fost lovite cu sabia pe mâini și pe spate și au murit.

46. Altele au fost lovite cu sulița în coastă și au murit. Altele au fost străpunse de o parte și de alta cu sabia și au murit. Altele li s-au scos ochii și au murit. Altele au fost omorâte cu pietre și au murit. Altele li s-a tăiat nasul și buzele, li s-au smuls dinții curgându-le sângele în gură și au murit. Altele aveau fii din căsătorii curate și pentru că i-au crescut și pe ei în adevărata credință, în mânia lor prigonitorii i-au înjunghiat pe aceștia din urmă în fața ochilor lor și au vărsat fără milă sângele fiilor în gurile mamelor, după care le-au omorât.

47. Dragostea de lume n-a slăbit mintea lor, nici iubirea pentru fii, nici aducerea-aminte de cei dragi și de cei pe care îi iubeau. Nici atașamentul de bogățiile lor și de casele lor, nici lingușelile, nici amenințările n-au putut slăbi voința care era în ele. Altele li s-a rupt trupul în două și cele două părți au fost atârinate de o parte și de alta a drumului pe care trecea oștirea regelui și așa mai departe⁶⁸. Iată ce a suportat firea slabă a femeilor și în ce

anume a stăruit, o, singuraticule sleit, istovit de foame și de sete, de aducere-aminte că trebuie să te culci pe un pământ uscat de aducere-aminte de căldură sau de frig, și al cărui gând e învins de frica de demoni!

48. Iată, așadar, că toți aceștia au făcut experiența concretă a unor asemenea chinuri, de care însă și-au bătut joc, n-au slăbit în credință, în timp ce iată-l pe acesta⁶⁹ că e înfricoșat doar la gândul lor și se laudă pentru puținele osteneți pe care le rabdă, neaducându-și aminte de fiii Bisericii, de întreg șirul de bărbați și femei care s-au distins cu vitejie, și de cei pe care Dumnezeu i-a primit în toată vremea la Hristos. Iată-l pe acesta că a slăbit din pricina necazului pe care l-a ales din voia sa, și, deși a hotărât el însuși ostenețile la care să se supună și a lăsat lumea în chip liber, înțelegerea sa a slăbit și aducerea-aminte de moarte l-a făcut să se teamă să-i aducă lui Dumnezeu sângele său.

49. Atunci când li s-a cerut, cei care erau legați de lume și de plăcerile trupului au lăsat lumea și au părăsit trupul, ca să nu-L tăgăduiască pe Dumnezeu și să nu se facă vinovați nici măcar cu cuvântul, în timp ce iată-l pe acesta care gândea că a lăsat lumea și se socotea mort pentru trup, că se teme de foame și de chinurile care ostenește trupul, fiindcă se teme să moară din pricina lor.

50. Cerurile sunt uimite văzând cât de mult stăpânește asupra noastră iubirea față de această viață din pricina iubirii pentru plăcerile care ne înmoaie. Ia aminte, așadar, frate, la ceea ce ți-am scris, pune-le la încercare în cuptorul gândirii tale și vezi dacă în ele e vreun îndemn care printr-un cuvânt de dreptate să poată da odihnă

⁶⁹ De aici încolo Sfântul Isaac schimbă la persoana a III-a dialogul cu adresantul scrisorii condus până aici la persoana a II-a. Interlocutorul e îndemnat să-și asume echivalența tradițională monahism = martiriu și să devină un „martir în voință” (§ 18).

⁶⁸ O culegere de „Vieți” ale sfințelor siriene, multe din ele martire, în *Acta Martyrum et Sanctorum*, vol. II, 1891. Isaac face aluzie la martirele persane Marta, Tarbo și tovarășele ei, la martirii din Karka în Beit Slokh, Tecla și tovarășele ei, și Anahid care erau în cea mai mare parte „fiice ale legământului”. Acestea făcuseră parte și din grupul martirilor de la Najran (secolul VI).

gândirii tale. Căci dacă din pricina unor atare necazuri ai fi biruit de teamă și te-ai întoarce înapoi rămânând în întinarea vieții, vei fi ca aceia care se tem de necazuri și au tăgăduit adevărata viață pentru viața vremelnică.

51. De aceea unul din sfinți spune: „Toate necazurile și spaimile pe care le întâlnești în calea aceasta spre ce e mai bun socotește că sunt niște temnicipi care te biciuiesc din porunca unor împărați tirani și despoți cruzi; de aceea suportă-le și cere ajutor și adu-ți aminte de cununile găsite pentru fericirii mucenici și vei avea moștenirea lor”⁷⁰.

Sfârșitul scrisorii lui Mar Isaac.

Locul desăvârșirii e cunoașterea ...

⁷⁰ Citat neidentificat.

Cuvântul 13

Scrisoare despre sălașurile în care intră cei sfinți prin mișcările intelectului străbătând calea ce duce spre casa lui Dumnezeu.

1. Pe lângă ceea ce am scris mai înainte vreau să-ți fac cunoscut, cinstite frate, și aceasta: de unde se naște bucuria sfinților, până unde avântă, unde dă înapoi, când intră în noi și ce anume îi ia locul. Aceasta să știi, iubitele: oriunde e bucuria lui Dumnezeu, aceasta vine din înflăcărare și oriunde pricina bucuriei e înflăcărarea; fiindcă unde nu e înflăcărare nu e nici bucurie. Și, cu toate acestea, locul bucuriei e nedesăvârșit față de locul desăvârșirii. Căci locul desăvârșirii e cunoașterea, în timp ce bucuria nu vine din cunoaștere, ci, cum spuneam, din înflăcărare.

2. Fiindcă înflăcărarea se află între purtările mai bune și gândirea mai bună. Sub purtările mai bune nu e nici înflăcărare, nici bucurie, iar deasupra gândirii mai bune nu mai e nici înflăcărare și nici bucurie. Căci sub purtările mai bune stăpânește răceala, iar peste gândirea mai bună e locul liniștit al tainelor. Cu adevărat mare e bucuria în Dumnezeu, chiar dacă ea e mai prejos decât mișcările și zvâcnirile în Duhul.

3. Așadar, de îndată ce începe cineva să facă cele mai bune înaintea lui Dumnezeu, încep să se înalțe în el înflăcărarea și bucuria, iar el înaintează în această purtare a bucuriei până ce ajunge la gândirea mai bună, care e

lumina gândului și descoperirea lucrurilor ascunse. Și pe cât se apropie de locul acela, începe să se micșoreze și să se liniștească în el mișcarea bucuriei, fiindcă se apropie de o anume seninătate. *O anume seninătate*

4. Iar când intră în ea, atunci înflăcărarea și bucuria încetează cu totul, iar el e înălțat mai presus de rânduiala bucuriei, întrucât simțirea lui e departe de ea. Dacă cineva se supune nevoițelor mai bune, e pentru că l-a chemat la ele bucuria sa; iar când, apoi, prin aceste nevoițe mai bune se apropie încetul cu încetul de gândirea mai bună, din nou bucuria încetează aici. Și nu te minuna dacă am spus că atunci când ajungem la gândirea mai bună, înflăcărarea începe să se oprească și gândirea să se liniștească după ce a fost inundată de bucurie

5. Căci între darurile dumnezeiești e ceva mai înalt decât bucuria: minunarea gândurilor. Pe măsură ce gândirea începe să înainteze în cele ascunse, în ea începe să lucreze minunarea gândurilor; și pe măsură ce gândirea înaintează în cele ascunse, e întărită până ce ajunge la ceea ce spunea fericitul Pavel atunci când istorisește răpirea gândirii lui: „Fie în trup, fie fără trup, nu știu” [2 Co 12, 2-3].

6. Fiindcă pe neașteptate nu e cu putință să ne apropiem de această desăvârșire, nici să ajungem la o atare împlinire; ci la început sufletul e luminat în taine care sunt sub această plinătate. Fiindcă această minunare a gândurilor începe să se arate în gândirea omului când aceasta începe să fie luminată și să înainteze în cele ascunse. Și astfel în ea sporește această minunare parțială și ea ajunge până la acea desăvârșire a gândirii a lui Pavel pe care Tâlcuitorul o numește descoperire adevărată a lui Dumnezeu făcută părinților singuratici⁷¹.

⁷¹ Comentariul lui Teodor al Mopsuestiei la 2 Corinteni s-a pierdut cu excepția câtorva fragmente grecești.

7. Aici e piscul descoperirilor lui Dumnezeu; înainte de care e taina. Puterea minții se apropie de aceste lucruri parțiale în puterea Duhului prin faptul că din când în când asupra ei se așează harul și viețuirea ei e întărită în Duhul, iar uneori are loc o anume seninătate și ea rămâne dincolo de gândurile obișnuite și dincolo de mișcările bucuriei. Dar pentru că nu e cu putință să rămână pururea în asemenea stare, întrucât desfătarea statornică și neîntreruptă de un asemenea har e hărăzită lumii viitoare, omul lui Dumnezeu nu e cu totul lipsit de bucurie și de înflăcărare, dar de fiecare dată ce intră în acel loc e înălțat dincolo de cele ale firii. *Ala ale firii*

8. Când iese apoi din ele și se întoarce în cele ale firii, care sunt cugetarea, gândurile, lucrul, rugăciunea și celelalte, în ele întâlnește atunci și înflăcărarea și bucuria. Căci ele sunt ca niște sălașuri pe care le străbate și în care se oprește: în fiecare după măsura viețuirii lui. Uneori aceste sălașuri sunt lucrurile firii, alteori sunt sălașuri aflate dincolo de fire, și care prin economia harului Duhului ne eliberează de tot ce ține de fire și de voință.

9. Trei sunt locurile cunoscute în care potrivit cuvântului Părinților pătrunde intelectul în mișcările ei: firea, ceea ce e în afara firii și ceea ce e mai presus de fire. *ale firii*
Când el înaintează în cele ale firii, adică în osteneală și în faptele bune, cum s-a spus mai sus, el rămâne în bucurie și în înflăcărare; dar îl asaltează și luptele și întinericul și ispitele și patimile, fiindcă toate acestea țin de fire. *!!!*

10. Când însă intră în ceea ce e în afara firii, fiindcă lasă purtările cele mai bune și cedează patimilor și păcatului, el se află în răceală și în deznădejde; fiindcă acestea sunt urmarea lăsării faptelor bune și cedării patimilor; și pentru că gândurile se răcesc și e deznădejde, aici nu e nici înflăcărare, nici bucurie.

11. Când însă el [intellectul] străbate în ceea ce e mai presus de fire, prin înălțimea lucrurilor în care se află acum sufletul, atunci mintea e înălțată dincolo de patimi și de lupte, ca și dincolo de osteneală, prin această înaltă reculegere în Dumnezeu în stare să vadă într-o minunare mai înaltă decât orice mișcare și care constă în libertatea de tot ce e jos și în limpezimea înțelegerii mai bună decât cuvântul.

12. Toate aceste lucruri se desfășoară în lumina înțelegerii. Fiindcă el [intellectul] începe să dea peste această lumină a înțelegerii din clipa în care începe lupta împotriva patimilor și începe să biruie asupra lor. Și pe măsură ce biruie asupra lor și stă în liniște, înaintează în lumina înțelegerii și e luminat cu privire la cele ascunse. Atunci, ca urmare a biruinței asupra patimilor, începe să se arate lumina înțelegerii, și pe măsură ce sunt biruite patimile, în înțelegere se arată odihna.

13. De aici înaintează apoi în vederea celor ascunse și urcă neconținut în minunarea gândurilor. Rânduiala bucuriei se avântă atunci până la măsura copilăriei în lucrurile dumnezeiești. Cum însă bucuria e doar vecina rânduiei desăvârșirii? Pentru că oricât de mare ar fi bucuria în Dumnezeu, ori de câte ori aceasta se bucură dintr-o pricină bună, iar nu din gânduri prostești, totuși desăvârșirea înțelegerii e mai mare decât toate.

14. Ceea ce spun acum poate fi observat și în lucrurile firii: bucuria tinerilor e mai înflăcărată, pentru că un lucru mic e de ajuns ca să pună pe foc firea lor, iar ei se bucură numaidecât; dar tot atât de ușor se întorc într-o stare opusă. Aceasta se întâmplă pentru că tânărul n-a ajuns încă la măsura adultului, care a dobândit calmul și mișcări sobre. Tot așa se întâmplă și cu lucrurile casei lui Dumnezeu: de fiecare dată ce înaintează cineva spre cunoaștere și face experiența lui Dumnezeu în calm și liniș-

te, gândurile sale se reculeg și vede măreția lui Dumnezeu în uimire, într-o tăcere negrăită și în sfială.

15. Atunci peste unul ca acesta coboară modestia, astfel încât el nu-și mai înalță gândul spre El, nici nu mai arde de dorință de a scruta tronul măreției Lui, cum ne învață descoperirea Prorocului despre serafimii care, cântând acel „sfânt, sfânt, sfânt”, își acopereau fața cu aripile pentru a nu privi deschis fulgerarea Slavei lui Dumnezeu [Is 6, 2]. Așa sunt cei care au ajuns la cunoașterea ce constă în simțirea a ce e în Dumnezeu, și în care își fixează privirea în uimire spre ceva mai înalt decât înțelegerea oamenilor, cum spune și Sfântul Ioan Singuraticul din Apameea.

16. Căci el spune: „Sufletul tace atunci când e înălțat mai presus de mișcările patimilor, vede cele ascunse și cunoașterea sa rămâne în lucrurile Duhului”⁷² Și tot el mai spune: „Cele negrăite le simte atunci când rămâne în tăcere”⁷². Rânduiala bucuriei ține atunci încă de măsura copilăriei față de desfătarea în care constă mișcarea Duhului care duce la Dumnezeu prin cunoașterea Firii Lui, adică a înțelepciunii Lui și a celorlalte bogății ale tainelor Lui care din când în când se descoperă pe neașteptate în intelect, atunci când cuvântul se oprește din alergarea firească a mișcărilor lui ajuns la limanul senin al cunoașterii Lui.

17. Prin cunoaștere nu înțeleg ceva ce ține de mișcarea rațională sau de partea cunoscătoare, ci de acea simțire care împacă puterea rațională într-o dulcețată a minunării și o introduce în calmul liniștirii, departe de alergarea oricărui gând. În această taină vom fi în Împărăția lui Dumnezeu, dacă purtările noastre vor fi vrednice de ea. Aceasta e gustarea plinătății viitoare istorisită tainic și

⁷² Citate neidentificate în operele cunoscute ale lui Ioan din Apameea.

Cele negrăite le simte atunci când rămâne în TĂCERE

cât de dulci sunt aceste lucruri și acest
calm!!

alegoric încă în această viață despre bucurie: e gustarea arvunei Împărăției de cei care nu sunt în stare încă să audă ceea ce ține de desăvârșire, chiar dacă în gustarea acesteia înțeleg lucruri ce sunt dincolo de măsura lor.

18. Prin urmare, de când înțelegerea începe să fie luminată, după ce s-a oprit și liniștit puțin din bătaia și tumultul patimilor datorat rătăcirii în gândurile necucer-nice care tulbură vederea sa, de atunci începe să se desco-pere asupra ei această minunare a gândurilor prin lumina inteligibilă a inteligenței.

19. De multe ori în ea se ivesc mișcările minunate și înțelegerea se reculege în ea însăși și stă liniștită. Cine simte aceasta stă în liniștire și în uimire. Acest lucru are loc în clipele rugăciunii sau la Liturghie, și cât de dulci sunt această tăcere și acest calm! Cine le cunoaște, dacă nu cei care au fost umbriți de ele? Totuși această recule-gere a înțelegerii, care are loc atunci când începe să se descopere lumina intelectului, durează o clipă; după care înțelegerea se întoarce la rânduiala ei până ce se înalță în ea alte prilejuri asemănătoare.

20. Putința de a zăbovi în această reculegere atârnă de măsura înțelegerii. Prin urmare, înțelegerea nu ajunge într-o asemenea stare ori de câte ori vrea aceasta sau pe măsură ce o cere, lăsând pur și simplu rostirea psalmilor. Fiindcă acest lucru se verifică atunci când cineva începe să-i rostească, dar apoi din pricina mișcărilor minunate ce se descoperă în înțelegere, limba i se oprește și e ne-voit să tacă; versetul se frânge și nu mai continuă, fiindcă înțelegerea se liniștește și se oprește⁷³.

21. Și acesta nu mai e în stare să se roage, fiindcă pri-virea înțelegerii lui e robită, departe de psalmi, lângă

⁷³ Cf. „Partea I”, *Cuvântul* 22 (= 31, ed. Theotokis), cf. mai jos, p. 170.

lucrurile ascunse ce se ridică din adâncul său. Acestea nu sunt însă gânduri obișnuite, ci minunate și negrăite. Căci dacă cineva lasă pravila și rugăciunea din voia sa proprie, când nu simte încă aceste mișcări, atunci se umple de gânduri primejdioase și asupra lui stăpânește rătăcirea deșartă.

22. Fiindcă această reculegere a înțelegerii și această vedere a intelectului sunt roada unei atente despărțiri de oameni, a pazei gândurilor și a luptei împotriva patimi-lor; și, cum spuneam, de fiecare dată ce se înfăptuiește această reculegere a înțelegerii și această minunare a mișcărilor, la început e vorba de o scurtă clipă; prin ur-mare, înțelegerea se întoarce la starea sa obișnuită, până ce se ivesc din nou prilejuri asemănătoare.

23. Așadar, atunci când singuraticul ajunge în această rânduială și în lucrarea sa ascunsă în Dumnezeu se ames-tecă o asemenea iubire, el este eliberat pentru puțin timp de lăncezeală [akedia]. Astfel sufletul său nu se mole-șește, nici nu se mânănește din pricina liniștii și despărțirii îndelungate de oameni, nici din pricina necazurilor sau neputințelor trupului, cum se întâmpla înainte. Aceasta, pentru că desfătarea înțelegerii lui și mângâierea inimii lui îndepărtează de la el asemenea lucruri neplăcute. Dar până ce singuraticul nu primește mângâierea ascunsă, povara lăncezelii nu se micșorează în el.

24. Dar când prin acea mângâiere e ușurat chiar și nu-mai puțin, atunci anevoioasa viață singuratică pare simplă în ochii săi. Repet și aici ceea ce am spus deja, ca să fie de ajutor celor care râvnesc aceste lucruri, care sunt des-fătări și simțiri încercate atunci când harul sălășluiește în înțelegere, iar aceasta se îmbracă cu puterea Duhului.

25. Fiindcă o atare putere e cea a Duhului, și nu roada unor exerciții sau simple gânduri pe care singuraticul le

are pentru că și-a întors⁷⁴ patimile din el, a părăsit lumea și a stăruit în liniștire departe de oameni.

26. Domnul Însuși să-ți dea toate acestea, pe care nu le poți cunoaște doar prin simpla citire; ci fie ca în experiența persoanei tale să poți cunoaște asemenea lucruri, să le poți simți și gusta prin harul Duhului Sfânt care sălășluiește în intelectul tău. Amin.

• dulceața rugăciunii
• vederea în *Δt rug.* (umir)

⁷⁴ Această idee a posibilității conviețuirii patimilor are drept bază la Sfântul Isaac convingerea că ele sunt pozitive, fiind create de Dumnezeu cu scopul de a susține creșterea trupului și sufletului omenesc (cf. „Partea I”, *Cuvântul* 3 [= 82, ed. Theotokis]).

Cuvântul 14⁷⁵

Despre multele deosebiri ale rugăciunii și limitele puterii intelectului: până unde are el puterea de a pune în mișcare propriile sale mișcări voluntare în feluritele forme ale rugăciunii și care e limita pusă în rugăciune firii, dat fiind că până aici rugăciunea stă în puterea ei, dar când se face altfel, nu mai e rugăciune, chiar dacă ceea ce se săvârșește se numește tot cu numele de rugăciune.

1. Slavă Celui ce revarsă darul Său peste oameni pe care, deși sunt trupești, îi face să slujească pe pământ rânduiala firilor netrupești și învrednicește firea scoasă din țărână [*Fc* 2, 7] să grăiască despre asemenea taine, chiar și pe niște păcătoși ca noi, care nu suntem vrednici nici măcar să auzim vorbindu-se despre unele ca acestea! Dar prin harul Său a făcut inima noastră oarbă să înțeleagă ceva din contemplarea Scripturilor și din învățătura marilor Părinți, chiar dacă prin sângea mea nu m-am învrednicit să fac încercarea nici măcar la a mia parte din câte sunt scrise de mâna mea, mai cu seamă în scrierea aceasta pe care am îndrăznit să o alcătuiesc spre luminarea și stârnirea sufletului nostru și al celor ce vor da peste el, ca poate prin dorirea lor să se stârneasă să se apropie de ele cu fapta.

2. Ce deci? Una e dulceața rugăciunii, și alta vederea în timpul rugăciunii. Cea de-a doua e mai bună decât cea dintâi tot așa cum omul adult e mai bun decât pruncul.

⁷⁵ Identic cu „Partea I”, *Cuvântul* 22, ed. P. Bedjan (1909), p. 163–175 = *Cuvintele* 31 și 32, ed. Theotokis (1770) [de aici și *FR* X, 1981, p. 171–180].

E un timp în care versetele sunt dulci gurii [Ps 118, 103] și un singur verset al rugăciunii e repetat de nenumărate ori fără ca vreo săturare cu el să te facă să treci la un altul; și e un timp în care din rugăciune se naște o contemplare și ea taie rugăciunea de pe buze, iar cel ce are vederea ajunge în uimire ca un stârv fără suflare. Aceasta o numim vedere în timpul rugăciunii, iar nu cum zic nebunii vreo asemănare sau formă întipărită. Dar și în această contemplare în timpul rugăciunii sunt trepte și deosebiri de daruri, însă până aici e tot rugăciune; pentru că gândirea n-a trecut încă în ceea ce va deveni non-rugăciunea, mai înaltă decât ea, întrucât mișcările limbii și inimii la rugăciune sunt cheile, după care vine intrarea în vistieria comorii. Să tacă deci de acum orice gură și limbă, precum și inima, vistiernica gândurilor, mintea, conducătoarea simțurilor, și înțelegerea, pasăre care zboară repede, cu toate cele bune și mijloacele ce se găsesc în ele, și să înceteze aici cererile, căci vine Stăpânul casei.

3. Așa cum toată puterea legilor și poruncilor rânduite de Dumnezeu oamenilor au drept capăt, după cuvântul Părinților, curăția inimii, tot așa toate modurile și formele rugăciunii cu care se roagă oamenii lui Dumnezeu au drept capăt al lor rugăciunea curată. Plânsul, închinăciunile, implorările și cererile inimii, lacrimile dulci și toate celelalte forme ale rugăciunii au drept capăt al lor, cum spuneam, rugăciunea curată și au puterea de a fi puse în mișcare numai până la ea. De la curăția rugăciunii încolo și înăuntrul ei însă înțelegerea nu mai are nici rugăciune, nici mișcări, nici lacrimi, nici putere, nici libertate, nici cereri, nici dorință, nici poftă de ceva din cele cuprinse în această lume sau în lumea viitoare. De aceea după rugăciunea curată nu mai e rugăciune, ci toate mișcările și formele ei în puterea libertății lor mișcă înțelegerea până aici; de aceea e și luptă în ea. Dincolo de acest hotar e

Dincolo de acest hotar e uimirea, nu rugăciunea

uimirea, nu rugăciunea; de aici încolo încetează rugăciunea și e vederea, iar înțelegerea nu se mai roagă. Mișcarea tuturor modurilor rugăciunii se face prin stârnirile sufletului, dar când mintea a intrat în mișcările treptei duhovnicești nu mai poate să se roage.

4. Una este rugăciunea și altceva contemplarea în timpul ei, deși se nasc una pe alta: una e sămânța, iar cealaltă strângerea snopilor [Ps 126, 6], când secerătorul e uimit de vederea negrăită a felului în care din semințele mărunte și neînsemnate pe care le-a semănat înfloresc înaintea lui în liniștire acele spice slăvite, iar în vederea lui încetează orice fel de mișcare. Orice rugăciune e chemare, cerere, laudă sau mulțumire. Judecă însă dacă mai e așa ceva sau cererea a ceva atunci când intelectul a trecut de acest hotar și a intrat în ținutul acela. Întreb aceasta pe cine cunoaște adevărul; căci nici măcar aceste deosebiri nu trebuie să le cerceteze oricine, ci numai cei care au ajuns ei înșiși văzători și slujitori ai acestor lucruri sau au crescut în preajma unor asemenea Părinți și au primit adevărul din gurile lor petrecându-și zilele în acesta și în alte îndeletniciri de acest fel, în întrebări și răspunsuri privitoare la adevăr. Căci așa cum din zece mii de oameni de-abia de se găsește unul care să fi împlinit poruncile și legile și să se fi învrednicit de limpezimea sufletului, tot așa de-abia se află unul din mulți care să se fi învrednicit prin multa pază de rugăciunea curată și care să fi trecut de acest hotar și să se fi învrednicit de această taină. Nu mulți s-au învrednicit de rugăciunea curată, ci doar puțini; dar când e vorba de cealaltă taină, care e mult mai mare decât ea și dincolo de ea, abia de se găsește unul în fiecare generație care să se fi apropiat de cunoașterea ei prin harul lui Dumnezeu.

5. Rugăciunea este cerere, grijă și dorirea a ceva: fie izbăvirea de relele de aici sau de cele viitoare, fie dorința

celor făgăduite sau cererea a ceva prin care omul să fie ajutat să se apropie de Dumnezeu. În aceste mișcări se cuprind toate formele rugăciunii. Iar curăția sau necurăția ei sunt așa: când în clipa în care înțelegerea e gata să aducă jertfă una din mișcările de care am vorbit, în ea se amestecă un gând străin sau o împrăștiere, ea se numește necurată, fiindcă a pus pe altarul Domnului, care e inima, stâlp spiritual [Fc 28, 18], animale necurate. Când însă înțelegerea se predă cu dor uneia din aceste mișcări potrivit cu nevoile momentului, iar din pricina marii ei stărniri, privirea mișcării ei din ochiul credinței e atrasă dincolo de catapeteasma inimii, iar intrările sufletului sunt închise împotriva gândurilor străine numite „fii străini”, cărora Legea nu le îngăduie să intre în cortul mărturie [Iz 44, 7. 9], aceasta se numește [de Părinți⁷⁶] jertfă primită a inimii și rugăciune curată, și hotarele ajung până aici. Ce este după aceasta nu mai poate fi numit rugăciune.

6. Dacă cineva își aduce aminte de ceea ce Părinții numesc rugăciune duhovnicească, dar fără să înțeleagă puterea cuvintelor Părinților și de aceea spune: „Și aceasta e în hotarele rugăciunii”, socotesc că, dacă va ajunge la adevărata înțelegere, ar vedea că e o blasfemie a spune că vreo făptură creată s-ar putea ruga cu o rugăciune duhovnicească. Fiindcă orice rugăciune s-ar face, ea este dincoace de treapta Duhului, iar tot ce e duhovnicesc e în afară de mișcare și rugăciune. Căci dacă omul de-abia de se roagă în chip curat, ce să mai zicem de rugăciunea duhovnicească? [Sfinții Părinți obișnuiesc să numească rugăciune orice mișcare bună și orice lucrare duhovnicescă;] iar fericitul Tâlcuitor socotește rugăciune și faptele bune⁷⁷, deși este limpede că una este rugăciunea și

⁷⁶ Cf. MARCU ASCETUL, *Răspuns către cei ce se îndoiesc de Sfântul Botez*.

⁷⁷ TEODOR AL MOPSUESTIEI, *Omilii catehetice* 11, 3.

Rugăciunea duhovnicească = contemplare sau cunoaștere sau descoperire a celor inteligibile

alta sunt faptele lucrate. [Iar ceea ce numesc rugăciune duhovnicească spun că e când o contemplare, când o cunoaștere, când o descoperire a celor inteligibile.] Vezi cum Părinții schimbă numele date lucrurilor duhovnicești? Aceasta pentru că denumirile precise se dau doar lucrurilor de aici; lucrurile lumii noi nu au un nume adevărat, ci doar o cunoaștere simplă mai presus de orice nume, semn, figură, culoare, formă și denumiri compuse. De aceea, atunci când cunoașterea sufletului se ridică dincolo de cercul celor văzute, Părinții se folosesc pentru ea de orice fel de denumiri, cum vor, fiindcă aici nu e vorba de o știință cu nume precise, ci pentru a fixa asupra lor gândurile sufletului ne folosim de nume și asemănări, potrivit cuvântului Sfântului Dionisie care spune: „Ne folosim de semne, silabe, nume compuse și cuvinte din pricina simțurilor. Dar când prin lucrarea Duhului sufletul se mișcă spre cele dumnezeiești, atunci ne sunt de prisos simțurile și lucrările lor, așa cum de prisos devin și puterile duhovnicești ale sufletului când acesta devine asemenea Dumnezeiri printr-o unire neînțeleasă și strălucește cu razele luminii celei înalte în mișcări fără ochi”⁷⁸.

7. De aceea, frate, fii sigur că puterea minții de a pune în mișcare diferitele mișcări merge până la curăția rugăciunii; iar când ajunge aici, fie se întoarce înapoi, fie încetează rugăciunea. Și atunci rugăciunea se face mijlocitoare între viața sufletească și viața duhovnicească: când ea se mișcă, e ținutul vieții sufletești, iar când pătrunde dincolo de acel ținut, rugăciunea încetează.

8. Așadar, așa cum în lumea cea nouă sfinții nu se roagă atunci când mintea lor e inundată de Duhul, ci sălășluiesc în uimire în acea dulce slavă, tot așa și intelek-

⁷⁸ DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine* IV, 11.

tul când s-a învrednicit de simțirea fericirii viitoare uită de sine și de orice e aici, și nu mai e mișcat de vreun gând la ceva. De aceea putem îndrăzni să spunem cu credință: orice virtute și orice rânduială a rugăciunii, fie în trup, fie în înțelegere, le călăuzește și pune în mișcare libertatea voinței, și sunt puse în mișcare și călăuzite de intelectul care stăpânește simțurile. Dar când asupra intelectului care guvernează simțurile și gândurile domnește lucrarea Duhului, atunci libertatea e luată de la fire care nu mai conduce, ci e condusă. Și cum ar mai putea fi o rugăciune, când firea nu mai are stăpânire asupra ei însăși și e condusă de o putere din afară unde nu știe? Nu firea îndreptează atunci mișcările înțelegerii, ci atunci asupra ei domnește o robie care o conduce acolo unde nu mai simte; fiindcă atunci firea nu mai are voință, încât nu mai știe „dacă e în trup sau afară de trup”, cum dă mărturie Scriptura [2 Co 12, 2–3]. Mai are, așadar, rugăciune cel dus astfel în robie și care nu mai știe de sine? De aceea nimeni să nu mai hulească spunând că e cu puțință să se roage cineva cu o rugăciune duhovnicească. Această îndrăzneală o iau asupra lor trufașii „rugători” [mesalieni] lipsiți de știință, care dau asigurări despre ei înșiși că se roagă cu o rugăciune duhovnicească oricând vor. Dar cei smeriți și care au înțelegere, care sunt gata să învețe de la Părinți și cunosc limitele firii, nu-și predau gândurile acestei îndrăzneli.

9. Dar de ce, deși nu e rugăciune, acest dar negrăit se numește totuși rugăciune? Deoarece este dat celor vrednici de el la vremea rugăciunii și își are prilejul din rugăciune, fiindcă, potrivit mărturiei Părinților, acest dar nu se dă decât la vremea rugăciunii. E chemat cu numele rugăciunii pentru că, plecând de la rugăciune, intelectul e condus spre acea fericire și pentru că prilejul lui este rugăciunea și nu are loc cu alt prilej, după mărturia lui

Mar Evagrie și a altora. Și vedem că cei mai mulți sfinți spun că mintea le-a fost răpită pe când stăteau la rugăciune. Iar de va întreba cineva: de ce aceste daruri mari și negrăite vin doar în acest timp? Pentru că în acest timp mai mult decât în oricare ceas omul e adunat în el însuși și gata să privească spre Dumnezeu și să caute și aștepte de la El milă; și, ca să fiu scurt, pentru că cererea celui ce dorește și imploră e auzită cel mai bine atunci când acesta stă și cerșește la poarta Împăratului. Și în care timp e omul atât de treaz, de pregătit și gata, ca în timpul în care se roagă? Sau se cuvine oare ca el să se învrednicească de acesta atunci când doarme, când e ocupat cu afaceri sau are mintea împrăștiată? Căci, iată, sfinții nu cunosc clipe de lenevie, fiindcă în orice vreme se îndeltnicesc cu cele duhovnicești; fiindcă atunci când nu se pregătesc pentru rugăciune, de multe ori meditează la istorii din Scriptură sau mintea lor se dedă contemplării creaturilor sau de alte lucruri care sunt meditări folositoare. Dar la vremea rugăciunii privirea înțelegerii e ațintită doar asupra lui Dumnezeu, orice părticică a mișcării ei tinde spre El și-I aduce cererile inimii cu necesara râvnă, aprindere și înflăcărare. De aceea în acest timp, în care în suflet domnește un singur gând, e lucru potrivit să țâșnească din Dumnezeu și mila Lui.

10. Căci vedem că și darul Duhului coboară peste Ofranda [Euharistia] noastră văzută, peste pâinea și vinul pe care le punem pe altar, atunci când toți sunt gata și stau la rugăciune. Tot la rugăciune s-a arătat îngerul și lui Zaharia vestindu-i zămislirea lui Ioan [Lc 1, 8 sq]; în timpul rugăciunii de la ceasul al șaselea i s-a arătat lui Petru descoperirea despre primirea păgânilor cu pâza care cobora din cer și animalele aflate pe ea [FA 10, 9 sq]; tot când se ruga i s-au arătat și lui Corneliu cele scrise despre el [FA 10, 1 sq]; iar Dumnezeu a vorbit cu Iosua

toate descoperirile și vederile pe care le-au avut
sfântii, le-au avut la vremea rugăciunii.

fiul lui Navi pe când acesta stătea la rugăciune cu fața la pământ [Ios 7, 6 sq]; deasupra chivotului [Legii] era un capac de la care preotul afla de la Dumnezeu prin descoperire ce anume li se cerea atunci când arhiereul intra aici o dată pe an în clipa înfricoșătoare a rugăciunii: când toate semințiile fiilor lui se adunau și stăteau cu frică și cutremur la rugăciune în cortul din afară, atunci arhiereul intra în Sfânta dinăuntru și când stătea cu fața la pământ, dinăuntru capacului de deasupra chivotului se auzeau glasurile lui Dumnezeu într-o descoperire înfricoșătoare și negrăită [Is 25, 17 sq; Lv 1, 16]. Cât de înfricoșătoare era taina săvârșită prin aceasta! Astfel că [toate descoperirile și vederile pe care le-au avut sfântii, le-au avut la vremea rugăciunii.

11. Căci ce alt timp e atât de sfânt și potrivit pentru sfințenie și primirea de daruri ca timpul rugăciunii, în care omul vorbește cu Dumnezeu? Căci în acest timp, în care-L cheamă pe Dumnezeu, el Îl roagă și vorbește cu El, și orice mișcare și gândire a omului se concentrează cu putere și privește și cheamă doar pe Dumnezeu, și toată gândirea sa e absorbită în convorbirea cu El, iar inima sa e plină de El. Din acel moment, plecând de la cele ce se roagă, Duhul sfințeniei împlinește și pune în mișcare, potrivit capacității omului de a se mișca în El, unele înțelegeri necompuse prin care mișcarea rugăciunii e retezată, iar intelectul e absorbit de uimire, uită dorința cererii lui, mișcările lui se scufundă într-o betie adâncă și el nu mai e în această lume. Începând de atunci nu mai e deosebire de trup și de suflet, nici aducere-aminte de ceva, cum spune Evagrie: „Rugăciunea e starea minții retezată numai de lumina Sfintei Treimi prin uimire”⁷⁹. Ai văzut cum rugăciunea e retezată de uimirea înțelege-

⁷⁹ EVAGRIE, *Skemmata* 27.

Roadă a rugăciunii curate inundate de Duhul

rilor ce se nasc în gândire la rugăciune, cum am spus la începutul acestui cuvânt și în multe alte locuri până aici? Tot el mai spune: „Starea minții e înălțimea inteligibilă care se aseamănă culorii cerului deasupra căruia răsare la rugăciune lumina Sfintei Treimi”⁸⁰. Iar despre când anume se învrednicește omul de tot acest har prin care e înălțat la această măreție în vremea rugăciunii, tot el zice: „Când mintea dezbracă pe omul cel vechi și îmbracă în har pe cel nou [Ef 4, 22–24], atunci la vremea rugăciunii își vede și starea ei asemenea safirului și culorii cerului care s-a numit «locul lui Dumnezeu» de bătrânii lui Israel cărora li S-a arătat pe munte [Is 24, 9–10]”⁸¹.

12. Așadar, precum spuneam, nu e potrivit ca acest dar să fie numit rugăciune duhovnicească. Dar cum? Roadă a rugăciunii curate inundate de Duhul. Atunci intelectul a urcat mai presus de rugăciune și aflând ce e mai bun se oprește din rugăciune, iar de aici încolo nu mai e rugăciune, ci privire în uimire a celor necompuse care nu mai țin de lumea muritorilor și el tace nemaicunoscând nimic din cele de aici. Aceasta e neștiința de care Evagrie spune: „Fericit cel ce la rugăciune a ajuns la neștiința care nu mai poate fi depășită”⁸².

• betie adâncă

• uimire

⁸⁰ EVAGRIE, *Skemmata* 4.

⁸¹ EVAGRIE, *De diversis malignis cogitationibus* 18.

⁸² EVAGRIE, *Kephalaia gnostika* III, 88.

la rugăciune - și în care omul vorbește cu Dumnezeu

Cuvântul 15⁸³

**Explicarea viețuirilor după puterea
și deosebirea lucrării fiecăreia.**

vederea slavei negrite a lui Dumnezeu
golirea intelectului = contemplare imaterială

1. Viețuirea trupească în singurătate curăță trupul de cele materiale din el. Viețuirea minții smerește sufletul și-l curăță de mișcările materiale care înclină spre cele stricătioase schimbând firea lor pătimasă în mișcări de contemplare. Iar aceasta va aduce sufletul mai aproape de golirea intelectului care se numește contemplare imaterială; aceasta e viețuirea duhovnicească: ea ridică mintea deasupra celor pământești și o apropie de contemplarea duhovnicească primordială, o îndreaptă spre Dumnezeu prin vederea slavei Sale negrite și o desfată duhovnicește prin nădejdea celor viitoare prin gândul la ce și cum va fi fiecare.

2. Viețuire trupească potrivit lui Dumnezeu se numesc ostenele trupești, fiindcă ele slujesc curățirii trupului prin lucrarea virtuții care sunt fapte văzute prin care omul se curăță de puroiul trupului. Viețuirea minții e osteneala inimii, e gândirea neîncetată în rugăciunea statornică a inimii la marea Judecată și la Pronia lui Dumnezeu și grija

⁸³ Identic cu „Partea I”, *Cuvântul* 40; ed. P. Bedjan (1909), p. 303–307 = *Cuvântul* 17, ed. Theotokis (1770) [de aici *FR* X, 1980, p. 87–92].

Lui pentru această lume atât în indivizii, cât și în speciile ei; e și privirea la patimile cele ascunse, ca nu cumva vreuna dintre ele să intre în locul ascuns și duhovnicesc. Aceasta e osteneala inimii numită viețuire a minții. Prin această osteneală numită și făptuire sufletească inima se subțiază și se întoarce de la părtășia celor stricăcioase, adică a patimilor firii; pornind de aici ea începe să fie pusă adeseori în mișcare de înțelesurile lucrurilor sensibile, care au fost create pentru creșterea trupului și care dau tărie celor patru elemente care sunt în trup.

3. Viețuirea duhovnicească este fără simțuri; e ceea ce s-a scris de Părinți că atunci când intelectul sfinților primește în dar vederea ipostatică, atunci grosimea trupului dispare și vederea devine vedere duhovnicească. Căci vedere ipostatică e vederea primei creații a firii. De la care ea se mișcă ușor spre cunoașterea unitară care, potrivit unei explicații limpezi, e uimirea în Dumnezeu, adică rânduiala acelei înalte stări viitoare ce se va da în libertatea vieții nemuritoare în viețuirea de după înviere. Fiindcă atunci firea omenească va fi retezată de uimirea neconținută în Dumnezeu încetând a se mai amesteca cu ceva din cele create.

4. Dacă ar mai fi ceva egal cu El, atunci firea L-ar urma când pe El, când pe cele egale cu El. Dacă însă frumusețea a tot ce va fi în starea viitoare a lucrurilor e mai prejos decât frumusețile Lui, cum să nu-și ațintească mintea privirea numai spre El? Sau ce? O mai tulbură oare atunci mortalitatea, sau povara trupului, sau aducerea-aminte de cei înrudiți, sau nevoile firii, sau primejdiile care vin asupra ei, sau împrăștierea din neștiință, sau lipsurile firii, sau împrăștierea care vine din elementele naturii, sau legătura unora cu alții, sau plictiseala, sau oboseala trupului? Dacă chiar și în această lume, în care toate acestea sunt astfel, vâlul patimilor e smuls uneori

de pe ochii înțelegerii ca să vadă slava Lui și intelectul e răpit în uimire, atunci neîndoielnic dacă Dumnezeu n-ar fi mărginit acele clipe în viața aceasta, omul nu s-ar fi întors toată viața de acolo, dacă i s-ar fi îngăduit. Și atunci când toate acestea nu mai sunt și e doar acea rânduială nesfârșită, și când locuim ipostatic aievea în sălășurile Împărăției, dacă vom fi vrednici de ea, cum s-ar mai putea depărta gândirea de minunata vedere a lui Dumnezeu îndeletnicindu-se cu altceva? Vai nouă că nu știm pentru ce stare am fost hărăziți, socotind că e ceva această viață de neputințe, această stare animalică și lumea cu necazurile, relele și plăcerile ei.

5. O, Hristoase, Care ești singur puternic, fericit este cel al cărui ajutor ești Tu și în a cărui inimă sunt trepte spre Tine. Întoarce, Doamne, fața noastră de la lume prin dorirea Ta, ca să o vedem așa cum este, neluând umbrele drept adevăr. Stârnește, Doamne, o râvnă aprinsă în inima noastră înainte să vină moartea, ca în vremea mutării noastre de aici să putem cunoaște la ce anume a slujit intrarea noastră în ea și ieșirea noastră din ea. Ca împlinind lucrul la care am fost chemați, potrivit scopului cu care ne-ai așezat mai întâi în această viață, să nădăjduim că vom primi cu o minte plină de încredințare lucrurile mari pregătite potrivit făgăduințelor Scripturii de iubirea Ta la cea de-a doua creație a lumii, și a căror aducere-aminte o păstrăm în taină cu credință.

6. Curăția trupului e curăția de murdărie. Curăția sufletului e libertatea de patimile ascunse în gândire. Curăția minții e curățirea prin descoperiri de orice mișcare spre care prin firea lor materială cad sub simțuri. Pruncii sunt curați cu trupul și pot fi nepătimiși cu sufletul. Dar nimeni nu-i va numi curați cu mintea. Curăția minții e desăvârșirea prin deprinderea contemplărilor cerești, ca mintea să primească fără simțuri stârniri de la puterile

duhovnicești ale lumilor de sus, puteri mai presus de număr, deosebite în purtări, amestecate într-o slujire nevăzută, și tot timpul supuse multor schimbări puse în mișcare de descoperirile dumnezeiești.

Cuvântul 16

Al aceluiași.

1. Există o rugăciune curată și există o rugăciune duhovnicească⁸⁴. Cea din urmă e mai mare decât cea dintâi așa cum lumina soarelui e mai mare față de licărirea unei candelă.

2. Rugăciunea curată e cea care, prin cugetarea la bunurile cerești și aducerea-aminte de lumea viitoare, se înalță mai presus de risipirea gândurilor și de cugetarea pământească. Ea cere ce e frumos și e liberă de tulburarea pricinuită de lucrurile trecătoare.

3. Rugăciunea duhovnicească e însă cea pusă în mișcare în înțelegere de lucrarea Duhului Sfânt potrivit unei

⁸⁴ Expresia „rugăciune duhovnicească [a Duhului]” nu apare decât aici în scrierile Sfântului Isaac, care, așa cum se vede clar din *Cuvântul* 14, 8 de mai sus (regăsit și în „Partea I”, *Cuvântul* 22), polemizează direct cu mesalienii care susțineau existența unei rugăciuni pe treapta duhovnicească. Contestând astfel implicit și expresia „rugăciune duhovnicească” (atestată la contemporanul Sfântului Isaac, Dadisho Qatraya), el preferă să vorbească pe treapta duhovnicească de o „non-rugăciune”. La o privire mai atentă se vede însă că Sfântul Isaac nu contestă atât expresia ca atare, cât interpretarea ei ca rodul unei acțiuni pur omenești, în timp ce pentru el pe treapta „duhovnicească” lucrează numai Duhul Sfânt, cum arată § 5 al *Cuvântului* de față, a cărui gândire pledează deci pentru autenticitatea lui isaachiană.

simțiri mai presus de cunoașterea fapturilor. Ea nu face cereri nici chiar pentru a dobândi ce e mai bun sau făgăduințele dorite sau Împărăția cerurilor. Prin lucrarea Duhului Sfânt, nu din voie proprie, în ea firea iese din ceea ce este al ei și atunci în ea e doar sufletul uimit de Slava dumnezeiască, după asemănarea puterilor sfinte [ale îngerilor] care stăruie în laudele lor negărite și despre care spune adevărul în ce le privește Pavel [cf. *Ef* 1, 21; *Col* 1, 16].

4. În cea dintâi e osteneală și ea stă în puterea voinței, iar mișcările ei sunt fixate: căci se roagă sufletul, trupul și mintea.

5. În a doua însă nu se roagă nici sufletul, nici mintea, nici simțurile trupesti, și ea nu stă în puterea voinței. Ci atunci când totul e în liniștire, Duhul își împlinește în ea rugăciunea Lui proprie⁸⁵, și nu mai e nici măcar rugăciune, ci tăcere. Aceasta e liturghia netrupească săvârșită potrivit prefigurărilor cerești de sfinți atât pe pământ, cât și în ceruri⁸⁶.

6. Când sufletul vede prin intelect contemplarea care e în aceste lucruri, ochii varsă lacrimi din pricina dulceții a ceea ce au văzut. Atunci, deși gândurile atacă sufletul în timp ce el rămâne în minunarea Ființei dumnezeiești, nici unul din ele nu poate nimic.

⁸⁵ Corectură sugerată, pentru că textul are „voia Lui proprie”, în virtutea unei posibile erori de copist care a putut confunda ușor pe siriacul *sluta*, „rugăciune”, cu *sebyana*, „voință”.

⁸⁶ Cf. mai sus nota 32.

Cuvântul 17⁸⁷

Despre cunoașterea adevărului care va odihni și va face senină și netulburată gândirea celui care o caută în el însuși atunci când unele întâmplări o vor supăra; dar că murmurul o va face cu atât mai nebună, dacă se lasă tulburată de gânduri nebunești, sporind astfel focul durerii ei; cunoașterea însă mângâie și-l ușurează pe om, și Dumnezeu o face să iasă cu atât mai ușor din supărarea ei, cu cât primește ca de la El osteneala gândirii lui.

Seninătate în suferință

1. Când omul își aduce aminte că prin voia lui Dumnezeu îi vin ușurarea și supărarea, că are ușurare când poruncește Dumnezeu și tot voia Lui îngăduie să fie supărat, atunci oricât de mult va trebui să lupte, va rămâne mereu fără mânie și supărare în gândirea sa toată viața lui, prin toate schimbările care prin Pronia lui Dumnezeu vor apăsa trupul și gândirea sa. Datorită acestei cunoașteri inima sa va sălta în seninătate, va privi în mare pace și nădejde spre Dumnezeu lăudând Pronia Lui față de oameni care rânduiește aceste lucruri și le conduce neîncetat după cum se cuvine. În supărările sale, unul ca acesta nu va da vina nici pe demoni, nici pe oameni, nici pe trupul său — fiindcă toate supărările care sunt vin de la acestea trei — căci știe că Dumnezeu e Cel ce le pune în mișcare, că ușurarea sau supărarea lui nu țin de voința sa, ci sunt puse în mișcare de El. Căci nici un singur gând de ușurare nu se pune în mișcare în noi decât ca un dar din partea Lui; și chiar și cea mai mică ușurare pe

⁸⁷ Identic cu „Partea a II-a”: *Cuvântul* 25, ed. S. Brock, 1995; trad. rom. 2003, p. 333.

care ne-o face cineva e pusă în mișcare de El atunci când e nevoie de ea pentru îndreptarea vieții noastre.

2. O, cunoaștere plină de atâta ușurare, ce mare ajutor de la Dumnezeu poate fi găsit în tine! Fericit cel care în rugăciunile sale nu e supărat de o izbucnire pripită atunci când aceste lucruri cad peste el fără veste!

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Introducere	7
Viața și scrierile Sfântului Isaac	9
Manuscrisul de la Teheran și celelalte atestări ale „Părții a III-a”	12
Teme dominante ale „Părții a III-a”	15
De la rugăciune la rugăciunea duhovnicească	16
Puterea păcatului și a iubirii lui Dumnezeu .	19
Două scrisori către singuratici	23
Schite de rugăciuni	25
Notă despre traducere și glosar minimal	26

• Cuvântul 1 — Despre viața singuratică, prefigurare a vieții de după înviere	33
• Cuvântul 2 — Despre nevoințele singuraticilor ...	39
Cuvântul 3 — Despre rugăciunea de cerere plecând de la „Tatăl nostru”	41
Cuvântul 4 — Despre adevărata rugăciune, cea contemplativă	53

Cuvântul 5 — Despre creație și Dumnezeu	63
Cuvântul 6 — Despre îndreptarea tuturor fapturilor raționale nu din faptele lor, ci numai din harul lui Dumnezeu și despre stratagemele iubirii Lui	69
Cuvântul 7 — Meditații stârnite de înțelesurile lucrurilor despre care s-a vorbit	87
Cuvântul 8 — Despre rugăciunea ca aducere-aminte lăuntrică de Dumnezeu în Duhul Sfânt pe altarul inimii	101
Cuvântul 9 — Despre citire, rugăciune și descoperiri	109
Cuvântul 10 — Rugăciuni de noapte ale singuraticului	121
Cuvântul 11 — Despre ce înseamnă învierea noastră încă de acum și puterea Liturghiei Bisericii pentru cei răposați	133
Cuvântul 12 — Scrisoare către un singuratic: îndemn la răbdare	145
Cuvântul 13 — Altă scrisoare către un singuratic: despre cele trei trepte ale bucuriei .	161
Cuvântul 14 — Despre rugăciune, vedere și „rugăciunea duhovnicească”	169
Cuvântul 15 — Despre cele trei viețuiri: trupească, a minții și duhovnicească	179
Cuvântul 16 — Despre „rugăciunea curată” și cea „duhovnicească”	183
Cuvântul 17 — Despre gândul liniștitor al cunoașterii Proniei dumnezeiești	185